

ליקוט

מאגרות קודש

(חמשה חלקים)

של כ"ק אדמו"ר
מוהרש"ב נ"ע

בענייני אמונות ודעות
ונגד כל הכיתות למיניהם
עם כל שום וחיכא דאית להו

הדא"ח ואם שהוא בזמן פחות מלימוד הנגלה (ערך שליש לגבי ב' שלישים) אבל שיהי' בקביעות בנפש ויעשה הזזה בנפש בתיקון וזיכוך המדות שזה יסוד האדם כידוע וע"ז נתייסד החזקת הבחורים שיעסקו בדא"ח ובעבודה (ושלא להטעות א"ע ואת זולתו) לא בשביל לימוד הנגלה לבד ולזאת יתקנו דרכם ומעשיהם יקרבו כו'.

הרש"ג ישגיח גם על לימוד הנגלה שלהם והמה יהי' כפופים ובטלים אליו, והבחורים שיכולים ללמוד ילמדו כאו"א איזה שעות עם הבחורים הפשוטים וכפי שיצרפם ויחברם הרש"ג שיחי'.

פ

[יו"ד תמוז תרנ"ט]

בעז"ה

ליובאוויטש

בדבר שאלתם אודות הציונות והבאנק שלהם. הנני להשיב להם בקצרה, הנה גם אם היו האנשים האלה שלמים עם ה' ותורתו וגם הי' מקום לחשוב ששיגו מטרתם אין לנו לשמוע להם לדבר הזה לעשות את גאולתנו בכח עצמינו, והלא אין אנו רשאים גם לדחוק את הקץ להרבות בתחנונים ע"ז (רש"י כתובות ד' קי"א ע"א ד"ה שלא לדחוק ועמ"ש במד"ר שה"ש פ"ו ע"פ השבעתי אתכם) וכ"ש בכחות ותחבולות גשמיים, דהיינו לצאת מהגלות בזרוע אין אנו רשאים ולא בזה תהי' גאולתינו ופדות נפשינו. ובפרט שהוא נגד תקותינו האמיתי כי כל צפיותינו ותקוותינו הוא שיביא הקב"ה לנו מ"צ בב"א ותהי' גאולתינו

שליש לגבי ב' שלישים: איך נכתבה לאחר אגרת עט דלעיל ש.א. עוד טרם הוסדר לימוד החסידות ארבע שעות.

הרש"ג: היר שמואל גרונם אסתרמאן, המשפיע בסניף זעמבין.

פ

נדפסה בקונטרס אור לישירים (ורשא תריס). הכתב והמכתב (ג.י. תרע"ז). והוגהה ע"פ צילום כתי"ק [החתימה: והטופס בכתי" הר"ש סופר].

תאריך האגרת לא ניתנה שם ושם, רק בהיום יום (ע' 8) ובחנוך לגער (ע' 11) כתוב שהמכתב הוא משנת תרנ"ט, ובהעתקה אחת שבאוסף מונדשיין נרשם בתחלתה: י"ד באלול התרנ"ט. העתקת מכתב אדמו"ר רש"ב מליובאוויץ, נשלח להאי גברא רבא חסיד וי"א מהר"י צערטקאו מחערסאהן — יו"ד תמוז תרנ"ט [ובסופה] דאמינאווע על נהר בערעזין, י"ד אלול התרנ"ט; הרי שנכתבה האגרת ביו"ד תמוז, ונעתקה ביו"ד אלול תרנ"ט. ומ"ש בקונ' ומעין (ע' 45) במכתבו הכללי דשנת תריס" היינו שנדפס באותה שנה, וכנ"ל.

ע"י הקב"ה בעצמו כמ"ש במד' תהלים ע"פ כי עמך מקו"ח כי גם בהגאולה שהי' ע"י משה ואהרן לא היתה גאולה שלימה וחזרו כו' וכ"ש הגאולה שע"י חמ"ו כו' גם שעשו מעשיהם ע"פ נבואת ירמ' וע"פ נביאים האחרונים שהי' עמם, ובהגלות הזה עלינו לצפות רק לגאולתו וישועתו של הקב"ה בעצמו שלא ע"י בו"ד ותהי' גאולתינו שלימה.

עוד זאת באמת כל עניניהם יסודתם בדמיון לבד, כי חפצם בלתי אפשרי לבוא לידי פעולה באשר לא יהי' ע"ז הסכם בשום אופן וגם אנחנו מצד תכונתנו אין אנו מסוגלים לזה, ורק שותד החופש והשררה מעורר עיני המתעסקים הראשים בזה ואחריהם הכסלים בחשך ילכו.

והעולה ע"ז אחרי אשר המתעסקים הראשים בזה המה מנגדים גמורים לה' ולתורתו וכל חפצם ומגמתם הוא לפרוק עול התורה והמצות ולהחזיק רק בהלאומיות וזה תהי' יהדותם, כאשר יצא לא מכבר אחד מראשי החברה מיוחדים שבהם במאמר גלוי לחרף ולגדף את כל היהדות לעיני כל ישראל ויעיז ויאמר לעין כל אשר לא המקיים תומ"צ הוא יהודי כו', ועל הרבה ממצות התו' אומרים יסכרו פיהם שהמה חרפה ר"ל לישראל וזה רוצים להשריש בלב הנערים בהחינוך שרוצים לכבוש תחת ידם בבתי ספר שלהם, למען השרש בהם רעל וארס הכפירה ר"ל בתומ"צ ורק הלאומיות יהי' דגלם, וכאשר העיז אחד מראשיהם לעשות תורה חדשה, והוא חמשה חומשי תורה, אך לא כמו שנמסרה למשה מסיני. כ"א דילג הרבה פסוקים והרבה פרשיות ודינים אשר לא ישרו בעיניו, וידו נטוי' להדפיס התורה החדשה הזאת, וזה ילמדו עם הנערים בבתי הספר וזאת תהי' אחת מפעולת הבאנק לייסד בתי ספר לנערים לחנכם בדרך הנ"ל. ועד אשר יעלה בידם לבנות בכח הבאנק את הריסות ארצינו לתקן דרכים ומסילות ויתר הדברים האמורים בהפראגראמע שלהם יתנו כחם על חינוך הנערים והקולטורי' בכלל להשריש בהנערים וצעירי הדור שרש פורה ראש ולענה. ושלוחיהם כמותם המה המטיפים הציונים אשר ידרשו באזני ההמון דרשות של דופי ומדברים סרה על נביאי ה' גם על משה רבינו רבן של כל הנביאים ככל העולה על רוחם אוי לנו שכך עלה בימינו. וכל אמצעי שימצאו להטות לב ההמון לדעתם ורוחם, אין לזה שום מניעה ועיכוב כלל ואין מעצור לרוחם הרע באשר באמת רובם חפיצים להסיר ח"ו לב ישראל מאת הו' ותורתו ולהשפיל בעיניהם את כל קדשי ישראל שזה חפץ הראשים וגופא בתר רישא גריר. ואם ח"ו יעלה בידם להחזיק בהארץ כמו שמדמים בנפשם יטמאו וישקצו את הארץ בשיקוציהם ובמעלליהם הרעים ויאריכו בזה ח"ו את אורך הגלות.

ואחר כל הדברים האמיתים האלה התבוננו אתם אחינו היטיב האם באנשים כאלה חפץ ה' והאם על ידן תהי' ישועתן של ישראל לא, לא נקבל זה בשום אופן גם את טוב האנשים האלה נזרוק לפניהם, לא בטוב הזה אנו חפצים, כ"א בהטוב אשר יתן לנו ה' ע"י קיום התומ"צ כמ"ש אם בחקתי תלכו ונתתי גשמיכם כר', בזה אנו חפצים ולזה כל תקוותינו, והמסייעים בידי הציונים הנ"ל עתידים ליתן את הדין, כי מחזיקים המה ידי מחטיאי הרבים. ולזאת מי לה' ולתורתו לא יתחבר לעושי רעה ולא יתן ידו אליהם, אדרבה ינגד להם בכל מה דאפשר, ועד אשר יהי' הרצון מאת ד' לגאלינו עלינו לקבל עול הגלות לכפר על עוונותינו, ועלינו להתחזק ולעמוד נגד כל גל וגל ולהיות אמיץ וחזק בקיום התורה ומצות אשר זאת ה' דורש מאתנו, ולקוות אליו ית' כי קרובה ישועתו לבוא ויביא את מ"צ בב"א, ואם יתמהמה חכה לו, ובנו הדבר תלוי בתיקון מעשינו והשי"ת ירחם עלינו, ויחוש וימהר גאולתינו בב"א.

ומה שטוענים הציונים למה לא יעמדו היראים והחרדים בראש, א) איך יעמדו היראים בראש תנועה המנגדת לכללות אמונתנו בענין הגאולה האמיתי' כנ"ל, ב) היראים לא יוכלו להשתתף עמהם, כי המה לא ישמעו לדברי היראים בעניני הדת והחינוך, ויעשו זר מעשיהם כחפץ החופש הנטוע ומושרש בנפשם, ועוד יעיזו לומר שגם היראים מסכימים ע"ז. והרבה מהמון אחב"י יאמינו בתמימות שכל מעשיהם הוא גם בהסכם היראים והחרדים. ואם יתחלקו מאתם אח"כ ויצעקו מרה נגדם (אם יתנו לדבריהם מקום במכה"ע) לא תפעול כ"כ התחלקותם נגד השתתפותם הקודמת, וכאשר אנו רואין עתה שאחד מהגדולים שלהם יצא ונתחלק מהועד הפועל לנגד להם, ומ"מ לא פעל התחלקותו והתנגדותו עתה מה שפעל קודם ההשתתפות שלו. ג) באמת המה אינם רוצים כלל שישתתפו היראים אתם מפני שמ"מ יעמדו לנגדם בדרכם הרעה שבחרו להם (לפרוק מעליהם עול התורה ומצות לגמרי וכל יהדותם יהי' רק הלאומיות כנ"ל). וכאשר באסיפת וארשא דרשו הרבנים שאל וועד הפועל יהי' גם וועד רבנים לא הסכימו ע"ז בשום אופן, ושלוחי הדין שלהם, המה הסופרים יצאו במכ"ע במאמרים נגד הרבנים ועשום ללעג וחרפו אותם שהרבנים העיזו בנפשם לדרוש כזאת. ועוד בלשונות כאלה. ומזה נראה בעליל שאינם רוצים בהשתתפות היראים שלא להפריעם ממחשבתם הרעה. והשי"ת יפר עצתם ויקלקל מחשבתם.

ומה שטוענים עוד שהמה עושים ומעשים לטובת עמם והיראים

יושבים בחיבוק ידיים ואינם עושים מאומה, נראה מה עשו המה לטובת עמם, ולא נדבר בהציונים אשר במשך קרוב לשלשה שנים שנתעוררה התנועה הציונית לא עשו דבר וחצי דבר לטובת אחב"י, רק אחת פעלו שנסגרו חופי אה"ק לפני כל היהודים יהי' מאיזה מדינה שיהי' ואינן מקיימים שום קנין בית או קרקע ע"ש אחינו ב"י שאינו תחת חסות תוגרמה אף גם הישינים (עוד מאז התחילה החברה חובבי ציון נסגרו חופי אה"ק לפני יהודי רוסי' ורומיני' ונאסרה קניית קרקע ובתים ליהודי כל הארצות (לבד מאנשי תוגרמה) הבאים מחדש כידוע לכל כמה סבלו רבים מזה, והפסידו מעותיהם בענין רע, וכאשר נתעוררה התנועה הציונית נאסרה הכניסה לכל היהודים, וכן נאסר הקנין גם להישינים) אשר בזה הרעו הרבה מאד לאחינו היושבים שמה מכבר, וע"י נעשה הבדל בין יהודי לא"י שלא הי' כזאת מקודם, והורידו והשפילו בזה כבוד אחבנ"י בעיני תושבי הארץ. וכ"ז עלה לישראל בדמים הרבה תחלה בחצאי השקלים שקבצו, ואח"כ בהאקציעס שאספו ממון רב ולא פעלו שום דבר רק רוצים שנאמין בהם ובהבטחותיהם ורק עזות מצחם הוא שתועיל להם לתבוע מזולתם בשעה שהמה הרעישו את העולם ואספו סך גדול, וגם הוציאו ולא עשו מאומה לטובת אחב"י.

אמנם גם חברת חובבי ציון באדעס שנתייסדה זה כעשר שנים מהממשלה, נראה מה עשו המה לטובת אחב"י, הדבר האחת שפעלו לטובה הוא התייסדות הקולאניא קאסטיניא, וכפי שנודע לי מאיש נאמן ביותר שיודע היטב את הקולאניא הנ"ל ומכיר היטב את אנשי, יש בקולאניא הזאת רק שבעה משפחות, אין להם בתים (כ"א בנינים מנסרים) רק מה שניתן להם עבור יגיעתם בעבודת האדמה – פראנק וחצי ליום לכל עובד (וההכנסה מתוצאת הארץ שייכה להחברה) והמה עניים מרודים, ועוד מחזיקי איזה משפחות במספר מועט בקולאניא פתח תקוה. זהו טובתם שעושים בכלל ישראל. וטובות והחזקות כאלה עושה כל רב וכל בעה"ב בעירו שמחזיקים ידי בעה"ב נמוכים באופן שלא יצטרכו לקבל עוד (לא כהקולאניסטן באה"ק שצריכים תמיכה תמידית, גם הקאלאניסטין של הבאראן שנתן לכאז"א נחלה גדולה עם כל המכשירין שעולה עד עשרת אלפי רוכ"ס ויותר לכאז"א. וזה יותר מעשרים שנה שנתייסדו הקאלאניעס שלו, מ"מ צריכים לתמיכה תמידית ורק שני קאלאניסטין יצאו לחיות ע"ח עצמם. וזה ג"כ ע"י ריבוי הטבה מהבאראן שהטיב עמהם) ומפרנסים את עניי עירם, וכ"ז נעשה בלי קול רעש והמולה ולא נודע לרבים כלל. וגם בעיירות שאינם

מצטיינים במעשה צדקתם מחזיקים הרבה יותר ממה שמחזיקים החובבי ציון. והרבה יותר יש לנו לתבוע מהם, אחרי הרעש הגדול שמרעשים את העולם ומאספים יותר מארבעים אלף רו"כ לשנה. מה עשו במשך העשרה שנים לטובת אחינו, אין כחם אלא בפה ובעטם, לשונם מדברת גדולות, ובכח עטם יגדילו וירחיבו כל דבר שעושים ומה שחושבים לעשות. וכשמריחים ריח איזה התנגדות מאחד, נופלים עליו כאריות טורפות, ושופכים עליו דברי בוז וקלון ורוצים לשרוף אותם בהבל פיהם ופי עטם.

אבל מה יתרון לבעל הלשון, ובהבל פיהם לא יבראו חדשות, אף גם לא יסמו את עיני הרואים, והלא בפועל אין אנו רואין במאומה, וכי בהחזקה קטנה מאד בערכה הנ"ל מטיבים עם כלל ישראל. ועוד יתיימרו לעושים ומעשים לטובת אחינו, ואיך לא יבושו להגיד זאת. ועוד תובעים מזולתם על העדר עשייתם. אשר באמת עשיות כאלה עושים הנתבעים הרבה יותר מהם כל אחד בעירו ובמקומו. וגם יש בנו הדואגים להטבת רבים להטיב מצב פרנסתם ואינם מרעשים את העולם כלל ועושים את הטוב בפועל. והשית"ת ירום קרן אחב"י מעלה מעלה ויחוש וימהר גאולתינו בב"א.

כ"ד ידים אמת חפץ בטובתם האמיתי מצפה לישועתו של הקב"ה
בקרב

שלום דובער

פז

[כ"א מניא רניט]

שמעתי בשם כ"ק אבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זי"ע, שגם על בתולה צ"ל לתורה ע"פ משארז"ל (ברכות די"ז א') נשי במאי זכין באיקרוי כו' ובאתנוי כו' ונטרין כו'.

פז

נדפסה בקובץ מכתבים מכתב ז, בכותרת: "קטע ממכתב כ"ק אדמור"ה הרש"ב נ"ע זי"ע, להרמ"מ [צ"ל: להרמ"א] מאדיעוסקי, כ"א מניא רניט, בענין אמירת התורה חומע"ט, ונעתק בסה"מ חרנ"ט ע' רלג, והובא גם בס' היום יום ע' פב. ס' המנהגים חב"ד ע' 15.
אגרות נוספות אליו — לעיל לו, ובהנסמן בהערות שם.
צ"ל לתורה: להעיר מלעיל אגרת כד.

הדרכנו רבותינו הק' צוקללה"ה נ"ע זי"ע, ועל זאת האירו נפשינו באור חיי החיים אור תורה תורת אמת ודבר אלקיננו יקום לעולם אכ"ר.
ויקבל החוה"ש והברכה מאדוה"ש כאות נפשו וידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י.

קכב

[ד' שבט תרס"ג]

אלו הן הטענות שטען עבורם

(א) עפ"י משארז"ל לא כאותו האיש שדחוהו בשתי ידיים. והיינו שע"י שדחוהו נפרד מקהל ישראל ועשה מה שעשה כו'. כן המה – הציונים – ע"י הריחוק והדחי' מפרידים ומורידים אותם.

(ב) הלא, על כל פנים, כמה אנשים שהיו רחוקים מישראל לגמרי ולא רצו שיקרא שם ישראל עליהם, עתה – ע"י הציונים והציוניות – נתקרבו ובשם ישראל יתפארו.

(ג) במה כחינו גדול ללחום נגדם. ודבר שא"א לבוא אל תכליתו אין כדאי להתחיל.

טענה א ע"פ משארז"ל לא כאותו האיש שדחוהו בשתי ידיים, והיינו שע"י שדחוהו נפרד מקהל ישראל ועשה מה שעשה כו'. כן המה – הציונים – ע"י הריחוק והדחי' מפרידים ומורידים אותם.

קכב

רשימה זו הגיעה אלינו בשלש מהדורות (א) צילום כתי"ק. (ב) כתי" 1201 קה, א. וגדפס בהכתב והמכתב ע' 12. (ג) הנדפס במבוא לקו"י ומעין ע' 45. ס' התולדות ע' 296 (וזו האחרונה נעתקה כאן). ולפניו שם: ה. ד. שבט (תרסג), ליובאוויטש). שעה רביעית אחה"צ. בבקר שעה הששית חור הוד כ"ק אאמיר הרה"ק ממסעו שנסע ביום ד' יח טבת – כנזכר ברשימתי מחדש טבת ש. ז. – לבקר את היכלי קדש כ"ק מוריניו הבעש"ט, הרב המגיד ממעזריטש, הרב המלאך הקדוש, הרב מבארדיטשוב, הוד כ"ק אדמור"ר הזקן והוד כ"ק אדמור"ר האמצעי. בשעה העשירית מסר לי הוד כ"ק אאמיר הרה"ק רשימות שונות אשר כתב ורשם בדרך נסיעתו האמורה, מהם עניני חסידות ודרכי התסידות ומהם ענינים בעסקנות הכלל. כשהי הוד כ"ק אאמיר הרה"ק בעיר ניעזשין, ביקר אותו הרב ר' שלמה אהרן אהרנסאן, ותכן שיחתו הי' בדבר חברת הציונים ושיטת הציונות, אשר הוד כ"ק אאמיר הרה"ק התנגד להם במכתבו הכללי דשנת תרי"ט, והרב אהרנסאן חפץ להצדיקם. השיחה עם הרב אהרנסאן התקיימה ביום השני א' שבט במעונה של הרבנית מרת חנה חישעי – אלמנת כ"ק אאמיר של זוגתי דודי זקני אדמור"ר מוהרי"ן. הטענות של הרב אהרנסאן והתשובות שענה לו דבר דבר על אופנו, הואיל הוד כ"ק אאמיר הרה"ק לכתבם בעצם כ"ק והנני מעתיקה בזה.

מענה משארז"ל לא כאותו האיש שדחוהו בשתי ידים, היינו קודם שנתגלה קלונו והי' רעתו טמון וקבור אתו עמו. ואם היו מקרבים אותו לא הי' מגלה רעתו ולא היתה נעשית הפעולה שפעל. וגם בו בעצמו הי' הרע מתעלם במשך זמן יותר ויותר, ואפשר הי' מתגבר בו אח"כ הטוב הנגלה על הרע הנעלם. וכידוע שיש בכח הדבר הנגלה להתגבר על הדבר הנעלם ולהפכו במשך זמן. ונמצא בהקירוב הזה הי' הוא מתקרב אל החכמים שהי' הרע מתעלם בו, וכש"כ שלא הי' בא לידי פעולה. אבל לא כן הוא בענין הציונים, אשר המה כבר יצאו בשטתם בגלוי ובחוזק. והוא שטתם הלאומיות שית' לקמן. וא"א להם לוותר ע"ז כי היא עיקר יסודם בציוניות המדיניות, ובלעדי זאת א"א להם לבוא אל מטרתם כמשי"ת. אם כן הנה בהקירוב שנקרב להם הוא שנתקרב אליהם ח"ו לא שיתקרבו המה ויהיו כמונו. ואם באיזה דברים קלי הערך יקבלו דברי היראים יהי' רק לרמאות בלבד, ובהעיקרים והיסודים לא יוותרו מאומה. ובערמתם יצודו בזה הרבה נפשות התמימות, בזה שיראו באצבע ויפרסמו בכמה סגנונים שונים ומשונים כי גם היראים אתם המה. וא"כ ה"ז ההיפך לגמרי מכוונת רז"ל באותו האיש שלא היו צריכים לדחותו בשתי ידים כמבואר, הנה אתם צריכים להתנהג בהיפך.

טענה ב הלא עכ"פ כמה אנשים שהיו רחוקים מישראל לגמרי ולא רצו שיקרא שם ישראל עליהם, עתה ע"י הציונים והציוניות נתקרבו ובשם ישראל יתפארו.

מענה אתם אומרים שעל כל פנים פעלו על אנשים שהיו רחוקים מישראל שנתקרבו, הנני שואל במה נתקרבו. וכי התחילו לשמור את התורה ומצוותי, לא, אדרבה מקיום התורה והמצוות ומהאמונה בה' נתרחקו יותר ויותר ע"י התנועה הציונית כאשר יתבאר.

הציונים הרעו לעשות הרבה מהחברה מפיצי השכלה. שהחברה מפה"ש נתנו לעם דבר נוסף על התורה, והיינו במה שהזריעו דעתם הרע שצריכים ומוכרחים להשכלה ג"כ. ובאשר ההשכלה והלימודיות חיצוני היא כצרה אל התורה, ובפרט שלקחו השכלתם ממקורות כוזבים, לכן במשך זמן גברו הלימודיות על התורה עד אשר נעשו המתעסקים בהם כופרים ופוקרים ופרקו מעליהם עומ"ש ועול התורה, כאשר עינינו

רואות הן בהזקנים שהיו מכבר, ובפרט בהצעירים העוסקים בחכמות חיצוניות.

אמנם האיש הזה המשכיל הזקן או המחונך מחדרי מפיצי הכפירה בה' ובתורתו – יודע הוא אשר סר מדרך התורה והמצוה ואינו יהודי ר"ל, ויש תקוה אשר לעת מן העתים ישים אל לבו וישוב אל ה', באשר אע"פ שחטא ישראל הוא שיש בו ניצוץ אלקי, ובאשר יודע היטב שהוא הפכי ומנגדי לרצון ה' ואיננו יהודי כשר כלל, לזאת אפשר שיתעורר לעת מן העתים ויתמרמר בנפשו על עוצם ריחוקו ואיך שרע ומר עזבו את ה', ויעשה הסכם בנפשו לילך בדרך התורה והמצוה כמצווה עליו מאת ה' אלקינו ע"י עבדיו הנאמנים.

ובפרט כאשר צר לו ומצאוהו צרות רבות ורעות ר"ל, קרוב הדבר שיחזור בתשובה וכמא' צריכא יהודאי לחרובא עבדי תשובה, וכאשר ראינו בעת הפרעות בקיוב אשר כמה מהסטודענטען נתעוררו להניח תפילין וכדומה, ואם כי לא נמשך זמן רב, מ"מ הרי התעוררו לשמור את המצות, ואפשר אם ה' אז שם אחד מהחרידים מתקרב אליהם לחזק בלבם ההתעוררות הזאת, היו הולכים בדרך הזאת להבא והיו מתחזקים יותר ויותר בזה, ואפשר מפני שעוד לא ה' תשובתם שלמה לכן חזרו אח"כ לסורס ר"ל. וכל זה הוא כאשר יודע שכאז"א מישראל צריך לקיים תומ"צ, והוא כשאינו מקיים התומ"צ איננו יהודי, אז יש תקוה שישוב אל ה' בא' מהאופנים הנזכרים לעיל.

אך הציונים התחכמו לרעה הרבה יותר, ונתנו את הלאומיות תמורת התומ"צ, וכמו שאומר מאנדעלשטאם בהמכתב גלוי שלו, אשר לא זהו יהודי מי שמקיים את המצות, כ"א מי שהוא ציוני אף שאינו מניח תפילין ואינו שומר את השבת ר"ל ועוד ועוד ה"ה יהודי.

השלוח כתב בשנה העברה, דגם מי שעובר על כל מצות שבתורה, ה"י, ואף גם מי שהוא כופר בעיקר ר"ל אם הוא לאומי ה"ה יהודי. המליץ הביא אז את הדברים הנ"ל ולא הסכים עמו באופן מבהיל כזה, ואינני זוכר איך שרצה הוא להגביל תחום העבירות, אבל בד"כ נכנס בפשרות. אמנם ה"ו, ואסחאד" עשה מרקחת ממאמרו של השילוח

באופן כזה, דבצאת ישראל ממצרים ונעשו עם נתן להם משה תורה ומצות שזה יחזיק את קיום הקיבוץ והחברה להיותם בני דת אחת, ואחרי כן בעת החורבן, כשראו חכמי ישראל אשר עם ישראל מתפזר ומתפרד לארבע רוחות העולם, התחכמו להחזיק את הדת בכמה גדרים וסייגים בכדי להחזיק את קיום החברה, ועתה – הוא אומר – נוכחו לדעת אשר הדת לא יחזיק קיום החברה, כ"א המקום הזה יקח הרעיון הלאומי והוא יחזיק ויקיים את קיבוץ החברה להיות עם.

היוצא מכל מאמריהם של הציונים אנו רואים עין בעין, אשר כל מגמתם ועמלם הוא לעשות ועושים הנחה אצל עם ישראל, אשר כל ענין התורה והמצות הם רק עצה להחזיק את הקיבוץ ולא חובת הגוף, אשר רעיון זה בנקל שיונח אצל צעירי עמנו שהמה כלים מוכנים לרעיון כזה. וכשמתאמת אצלם הרעיון הזה ממילא נעשו בעיני עצמם פטורים לגמרי מהתומ"צ, בחשבם שא"צ להעצה ובפרט כשיש אצלם עצה אחרת במה להחזיק את הקיבוץ, ומסבירים לעצמם דאילו יצויר אם הי' רק יהודי א' בעולם א"צ לקיום התומ"צ רק באשר שיש רבים, יוסף הי' עליהם, צריכים לתומ"צ לעצה בשביל קיום חברתם. ועתה הלאומיות מחליף את מקום הדת והיא העצה להחזיק קיום החברה.

ואחרי הנחה זו הנה הנכנס בחברת הציונים איננו חושב את עצמו למחויב כלל בקיום התומ"צ, וממילא אין לקוות שגם לעת מן העתים ישוב אל התומ"צ, וגם אם תכתוש אותו במכתשת לא ישוב בתשובה באשר לפי חשבונו הוא יהודי כשר אחרי שהוא לאומי נאמן.

הרי ברור הדבר על יסודות הגיונים, אשר רעיון הציוני לא רק שלא קירב את שהיו רחוקים מישראל והרחיקום יותר ויותר, אלא עוד העבירו ר"ל יהודים כשרים מדעתם לעקור מלבם כל ענין קדושת התורה האמונה בה' קיום מצות מעשיות, בזה שלקחו מאתם את הנחת חיוב התומ"צ לגמרי, ומשרישים בלבם שבהלאומיות המה יהודים גמורים, וממילא הנה כל הנלכד בשחיתותם ואביזריהו יורד שאול ואין תקוה ח"ו לאחריתם.

הציונים כמובן הראשים, והקטנים בלי דעת נמשכים אחריהם, הנה בכוונה גדולה בערמה ובמרמה ובתחבולות רשע עשו ועושים את מעשיהם הרעים להטעים באלפי מאמרים

וברבבות פתגמים לוקחי לב בשפת יהודית ועברית ובשפת המדינה את ההנחה העקרית שלהם כי כל ענין היהדות הוא הלאומיות.

כל מי שיש לו דעת אף במקצת יודה על האמת, אשר התעוררות הרצעל ונרדוי לציון אין זה משום איזה הרגש אלקי שנתעורר בנפשם.

אחינו היראים אהבתם לאה"ק היא מצד ההרגש האלקי שבהם שרצונם וחפצם בה' ובעבודתו ית', ולזאת המה חפצים בהמקום אשר בחר בו ה' הבוחר בציון ובירושלים, ואהבה זו היא בהרגש פנימי ואהבה עצמית ופנימית בהמקום הזה והיו נושקים את עפרה ממש, וזה כל חלקם בחיים אם יזכר השי"ת לבא לאה"ק, אשר לזה תכסוף כל לב וכל נפש.

אבל לא כן הוא סבת התעוררותם לציון אצל מנהיגי הציוניות הרצעל ונארדוי בפרט, והאות כי בהיות הרצעל באה"ק נתרחק יותר מה' וחילל את התורה והמצוה בריש גלי, שנכנס לעיה"ק ירושלים ת"ו כשכבר נכנס הש"ק, והלך על מקום המקדש, אשר גם מצד האנושיות לא הי' לו לעשות כן לחלל את השבת בפרהסיא בעיר הקדושה ובמקום היכלו ית' לעשות את הרע בעיני ה', ה"י, אין זה אלא שנעשה בהדגשה מיוחדת להורות שיטתם הטמאה אשר כל ענין היהדות היא הלאומיות, וראש הציונים העמיד את צלם הלאומיות היא המרידה בה' והכפירה בתורה ומצותי' גם במקום היכל ה'.

והנה הסיבה האמיתית להתעוררותם של ראשי הציונים המתעים מדיחים ומסיתים את עם ישראל מעל ה' ותורתו לציון וירושלים, הוא כי האברים המדולדלים מגוף ישראל שבחז"ל מכבר התערבו בגוים ונתאחדו עמהם עד שנעשו לעם אי' עמהם, ויהודי כזה שבאשכנז חשב א"ע לאשכנזי ובעסטרייך לאיש אוסטרי ובאנגליא לאיש אנגליא וכדומה בכל הארצות וחשב שזהו עמו ומולדתו והממשלה היא ג"כ שלו כמו לכל אזרחי הארץ ההיא שנמצא בה וחיו להם חיי מנוחה ואושר – לפי דעתם המגושמה – והתחתנו עם עמי המדינות להיות לעם אחד.

הקב"ה החפץ בגאולת ישראל על ידי משיחו, ואין ישראל נגאלין אלא בתשובה, העמיד צר ואויב על עמו ונחלתו הצרים ומעיקים להם, הן המה האנטישמי' שבכל מדינה ומדינה וכשנתגברו האנטישמי' והתחילו להפריד אתם ולהזכירם

שהמה יהודים, ועוד זאת להדפס בחזקה ולקרוא אחריהם הלא יהודים, ובכל פנה שהמה פונים בין גדולי ארץ ונסיכי אשר הורגלו שמה ושמה רוצים למצוא מקומם, מביטים עליהם כעל איש זר ומרחיקים ומפרידים אותם, והיהודים הנ"ל רצונם וחפצם להיות דוקא במעלת ומדריגת הגדולים נסיכי המדינות ורוזני ארץ, וכל אשר דוחפים ומרחיקים אותם הנה הם מעפילים לעלות לרומם את עצמם ולהתפאר בעשרם ובחכמתם, כי ממאסים בדרכי ההכנעה.

אחינו החרדים יודעים אשר המה תחת עול הגלות וצריכים להיות מוכנעים גם בכל מעמד ומצב שהוא, כי גם בעת שהיו אצלינו כאלה שהי' להם מהלכים בין גדולי העמים ולפני מלכים התייצבו הי' בהם ההכנעה, בידעם שהמה בגלות תחת עם אחר ועליהם לנשוא את עול הגלות, אחרי שזהו רצון הי' בכדי לכפר על עוונותינו, עד אשר ירחם השי"ת עלינו ויגאלינו בב"א, ולזאת הנה גם אחרי כל העול הכבד שהכבידו עליהם באיזה זמן מהזמנים וגם אחרי כל הרדיפות ודחיפות שיש להם ימצאו להם מקום, זיי האָבן בא זיך א אָרט, כטבע הרך לעמוד בפני הקשה.

אמנם האנשים הנ"ל חשבו וחושבים שאינם בגלות כלל והמה אשכנזים צרפתים או אנגלים והמדינה שהם דרים שמה היא מקומם ומדינתם ואין בהם טבע ההכנעה כלל, ולזאת ע"י הדחיפות והרדיפות הנ"ל אבדו את מקומם שאין להם מקום, זיי האָבן בא זיך קיין אָרט כלל וגם לא מציאות כלל, כי אחינו החרדים מציאותם הוא מה שהמה יהודים בקיום התומ"צ, אמנם היהודים הנ"ל מציאותם הי' מה שהמה אשכנזים וכדומה וכשהדפו אותם בחזקה מזה הרי אין להם מציאות כלל, ומוכרחים להיות מציאות עומדים בפני עצמם. ובמה יעמדו בפ"ע הלא בקיום התומ"צ אינם חפצים כלל כ"א בזה שיהיו עם וממשלה ובזה יהיו מציאות עומדים בפני עצמם.

וזאת רק זאת היא סיבת תוקף התעוררותם ושיבתם אל ישראל, היינו רק להיות עם והוא להיות אומה ישראלית, אשר סבת ההתעוררות היא מצד הכרח שלהם כנ"ל שמוכרחים להיות במציאות עומדים בפ"ע, והמקום המסוגל לזה כמובן הוא א"י, אבל בלתי ספק אצלי אשר הרצעל ונארדוי בעצם לא איכפת להם כלל אם א"י או ארץ אחרת, שזה אצלם טפל לגבי עיקר הרעיון שלהם להיות עם וממשלה, וכמדומה שבהקונגרס

השלישי שבא א' עם הצעה בדבר קפריסין נתן הרצעל מקום להצעה, ורק הציונים דמדינתנו הרעישו ע"ז ומשו"ז נדחתה. אמנם בכדי לפעול באחינו את הרעיון הזה להיות עם וממשלה בפני עצמו, מובן שהדרך לזה הוא לעורר בקרב העם את הרעיון הלאומי, שעל ידי זה יתעורר להיות עם עומד בפני עצמו.

אך זאת לבד אינו מספיק כ"א מוכרחים ג"כ להסיר את העם מדרך התורה והמצוה, ה"י, ולכה"פ להחליש כמה שאפשר ולהגביר את הלאומיות על התורה, כי מהידוע הוא אשר המחזיקים בתומ"צ אינם עלולים להשתנות ולקבל צורה אחרת.

ובפרט לקבל צורה כזו לצאת מן הגלות בחזקה ולגאול א"ע בכח עצמם, זאת לא יוכל כל המחזיק בתומ"צ לפעול בעצמו בשום אופן כי זה נגד תוקף אמונתם ותקוותם של ישראל, אשר המה מקוים ומצפים לישועה בביאת מ"צ בב"א ויגאלו גאולת הגוף וגאולת הנפש ויתעלו בעילוי מעלה העליונה אשר בתקוה זו דוקא המשורשת בנפשם ימצאו מרגוע לנפשם, ובזה דוקא המה חיים בחיי הגלות המר ומתחזקים בקיום התומ"צ, ולא בהבטחת הרצעל שיבטיחום להיות ממשלה בפ"ע ולחיות חיים גשמיים, אף אם נטעה את עצמנו ונחשוב שיש בידו לפעול זאת, ימצאו תענוג נפשם, ובתקוה זו לבד לא היו יכולים להתקיים תחת עול הגלות. כ"א בהתקוה בגאולתם ופדות נפשם אשר יגאלנו השי"ת על ידי מ"צ בב"א.

ולזאת בכדי לפעול הרעיון שלהם, לבד זאת שמוכרחים המה לבלבל הצורה הקודמת בכדי שיוכלו לקבל צורה אחרת, עוד מוכרחים לזה בכדי שדרך התומ"צ לא יפריע להם בדרכם הרע והמושחתה, וזאת היא הסבה שלקחו להם הדרך להסיר את העם מדרך התומ"צ, ה"י, ולהגביר את הרעיון הלאומי.

ומרעה אל רעה יצאו, אשר זהו טעמם ונמוקם שרוצים לכבוש את החינוך תח"י ולהשריש בלב הנערים את הרעיון הלאומי ושזה הוא עיקר היהדות לא התו' והמצוה, וכן ע"י הלימוד עם הצעירים פרק בדה"י וגם לומדים תנ"ך עם פני שבודים מלבם להלביש בהפסוקים הכוונה הנ"ל, וכן דורשים המטיפים בדרשות של דופי שלהם, אשר מפורש אמר הרצעל בהקונגרס הב' או הג' שיוצא אצלם ע"ז כך וכך, והוא אצלם עיקר גדול שא"א בלתי זאת.

והכל הולך לכוונה אחת להסיר לב העם מהאמונות הקדושות שבלב ומדרך התומ"צ, ולהשריש בלבם הרעיון הלאומי ושזו היא יהדות, וכמובן עיקר עסקיהם הוא עם הצעירים שהמה מוכנים מכבר לפעולה כזו מצד החפש שבהם מקודם, וכמו"כ בהנערים שהמה כחומר פשוט עדיין ויכולים לעשות בהם איזה צורה שיהי' וגורלם בידי המחנכם.

הציונים מניחים כל הכחות שבעולם ע"י מטיפיהם וסופריהם, אשר לאט לאט ימשיכו גם את הגדולים והזקנים אחריהם, כי העולם שאנו חיים בו כעת עולם הפוך הוא בעוה"ר, אשר בדורות הקודמים היו הגדולים מדריכים את הקטנים ועתה הוא להיפך שהקטנים מדריכים את הגדולים והאב משתנה לפי צורת הבן.

וזו רעה חולי בדור הזה מחלישות האבות אשר לא זו שאינם עוצרים כח בעצמם לעצור בבניהם בעד פריעותם בהפרת חוק אלקי וחוק אנושי ולהדריכם בדרך הטוב והישר בעיני אלקים ואדם ישר, כ"א עוד זאת במשך זמן נעשה בהם ציור וחקיקה בנפשם לפי אופן צורת בניהם ודרכם הרעה ר"ל, ואין כאן מקום להאריך בזה.

הציוניות מוכרחת לקולטורא והקולטורא הלזו היא אצל הציוניות מהיסודות העיקרי אשר בלעדה א"א לה כלל להגיע למטרתה, ומה שאמרו על הקונגרס הג' שאין להם עסק בקולטורא וכן באיזה מאמרים במכ"ע כתבים כן, הוא רק למראה עינים באשר רבים מאחינו קמו עליהם ע"ז לכן למראית עין אומרים ש"ן להם עסק בה, אבל באמת מחזיקים בה בכל תוקף ועוז כי א"א להם להתקיים בלעדה, וכמו שהעיר מכ"ע הצפירה על מאמר מסופר א' שכתב כנ"ל שאין להציונים שום עסק בקולטורא, והעיר ע"ז המו"ל שאין דעת הציונים האמיתים כן וא"א לציוניות בלי קולטורא והראה מקום להמא' על מרנן ורבנן ואני לא ראיתי את המאמר הזה.

הציונים בכל מקום שהם הנה כל מעשיהם שמתעסקים הרבה בלימוד דה"י של גרעץ וסמאלענסקין עם הצעירים ואנשים פשוטים ובלימוד התנ"ך ע"ד הנ"ל לפרש הפסוקים בפירושים בדויים, וזו היא עסק תורתם בבתי כנסיות בשבתות ויו"ט, וכן עוסקים הרבה בהחינוך כמאז כן עתה, והכל בכוונה לעקור את היהדות ולנטוע את הלאומיות.

הרי גלוי לכל שהציונים הנה לא זו שאינם מקרבים אל

היהדות, אלא עוד מאבדים את נפשם לגמרי ר"ל, שלקחו מאתם בכוונה גם ההרגש הנעלם והנסתר בנפשם אל התומ"צ, עד שאין תקוה ח"ו שישבו אל ה' אם לא אשר ביד חזקה כו', ומה שמתפארים בשם ישראל הוא רק בשם עם ישראל ושזה יהדותם, אבל מהיהדות האמיתית והפשוטה והיא קיום התורה והמצוות והאמונה בה' ובעבדיו הק' נתרחקו לגמרי מכל וכל ע"י הרעיון הציוני, והשי"ת יפר עצתם וירום קרן התורה והיהדות וקרן אחב"י למען כבוד שמו הגדול.

טענה ג במה כחינו גדול ללחום נגדם, ודבר שא"א לבוא אל תכליתו אינו כדאי להתחיל.

מענה יש מאחינו הרבה שיש בהם דעת קצת אבל לא ישכילו ולא יתבוננו על דבר מעצמם, רק מה שאומרים להם המה מבינים ומקבלים הדברים הנאמרים. והאנשים האלה כששומעים מהציונים את הטוב שבהרעיון ובפרט מהמשתדלים לכסות את הרע ומראים טלפיהם, מתקבל אצלם הענין ואינם מתבוננים להבין את הצד הרע שבזה, וכשמגלים להם את הרע הטמון והגלוי שברעיון הציונים מתקבל אצלם הדבר יותר ויותר, באשר המה יראים בעצם וחרדים לדבר ה' וממילא יבינו היטב ויונח בנפשם אמיתית הדבר, ואנשים כאלו המה חלק גדול מישראל, כן ירבו.

ועוד יש חלק גדול, ואפשר יותר מחלק הנ"ל, שהמה יראים בעצם, אבל אין להם דעת להבין דבר, והמה בטלים להגדולים מהם ומקבלים מה שאומרים להם. וכששומעין מהמטיפים את הרעיון הציוני והטוב בהלאומיות שיהיו עם ובפרט שמזכירים שם א"י החביב עליהם ועוד שמבטיחים כמה הבטחות גשמי שיחיו חיי עונג על אדמתם וכדומה, נעשים מסורים אל הרעיון ועושים כל מה שמצוים עליהם.

והנה כאשר ישמעו עם ישראל כי הרבנים גדולי התורה צועקים מרה על הרעיון הזה ואיך שיש בזה הרבה רע המה נסוגים אחור מזה לגמרי. וידוע הוא אשר האנשים האלו יש בהם תוקף גדול וכאשר נסוגים מהרעיון הזה הוא בתוקף גדול, ועל אחינו הנ"ל אנו מחוייבים למסור נפשינו להצילם מפיות האריות הרוצים להעבירם על הדת, ה' ישמרנו, והשי"ת יהי בעזרינו ויביא לנו מ"צ בב"א.

קכט

ב"ה אור יום ג' טבת תרס"ד לפ"ג
ליובאוויטש

כבוד ש"ב ידידי עוז המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה
שניאור צבי הירש שי

מכתבו נכון הגיעני. יצליח השי"ת את דרכו ויבוא למחוז חפצו
בחוש ויתיישב בה ויתן לו השי"ת פרנסה והצלחה בכל מעשי ידיו
ויחיי חיי מנוחה בכה"פ בגו"ר, ויזכינו השי"ת שנעלה כולנו בקרב
לאח"פ עם מ"צ בב"א.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וש"ב ידיו עוז דו"ש
מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

את הכתב בדבר הר"מ זצ"ל כבד עלי לחפשו כעת.

קל

ב"ה [מוצש"ק י"ד שבט תרס"ד לפ"ק
ליובאוויטש]

כבוד ידידי הרב המפורסם ווח"ס נכבד י"א כו' מו"ה
מרדכי יצחק שי [שור]

קכט

נעתקה מגוכתי"ק שבאוסף המכתבים.
שניאור צבי הירש: שניאורסאהן. אגרות נוספות אליו — לעיל עד, ובהנמנן בהערות שם.
ויתיישב בה: הוא ה" ממסדי העיר חדרה (נפטר בה בכ"ב אייר תרצ"ב ושם מנוי), וזהו שמס"ס: ויזכינו
השי"ת שנעלה כולנו כו'.
לאח"פ: לארץ חפץ.
בדבר הר"מ: אפשר הכוונה לרבי משה באדה"ז, וראה ס' התולדות אדה"ז ע' שני"ח.

קל

ונדפסה, בכמה השמטות, בקובץ מכתבים מכתב ט. חלקה גם ביגדיל תורה (נ"י) הכיה ס' קנו.
ובשלימותה בכת"י 550 נד, א. 795. ועלים נפרדים.
מלבד ריבוי שינויי הנוסח שבין ההעתקות, נראה בכולם שיבושי מעתיק רבים. ונדפסה כאן לאחר
השוואה לצילום כתיק של מהדו"ק מאגרת זו, ובין חצאי רבוע נעתקו הקטעים שנוספו במהדו"ב —
מהעתקות הנ"ל.
ליובאוויטש: בכת"ק ליתא. וראה חנוך לגער (ע' 14), אחר חנוכה נוסע לפאריז.

מכתבו נכון הגיעני. ומאד עגמה נפשי לראות אשר עוד העם שומע אל המטיפים הרשעים המשחיתים ומחבלים ר"ל כרם ישראל לקצץ בנטיעות ולנטוע [שורש פורה ראש ולענה] הרעיון הציוני אשר בו רעל וארס הממית ושורף את הנשמה ר"ל. אחרי אשר כבר נתגלה קלונם רבים וכפרותם ורשעתם כבר נראה ונגלה לעין כל.

אמנם בדבר אשר אחד יצא מקהל עדתם והראה ענין קיבוץ גליות המבואר בסידור רבינו נ"ע ע"פ תהלתו בקהל חסידים, הלא כל רואה יראה שזהו בגמר הבריורים וכמ"ש שם וז"ל אך הנה ענין קיבוץ גליות היינו לאחר שיושלם בחי' הברור כו' וכן כתב אח"כ אחר שכבר עשו ותקנו מה שביכולתם לתקן כו'. ובכתבים נמצא ג"כ ע"פ הנ"ל ושם נא' מפורש וז"ל אך לע"ל בגמר ותכלית כל הברורין שיתקבצו כל האורות דתהו שנתפזרו בבחי' קיבוץ והתכללות באחד אז גם החסדים שנתפזרו בשבילם יתקבצו ויתאספו בבחי' קיבוץ להתעלות למקורן אחד הפשוט, עכ"ל. וענין קיבוץ גליות ברוחניות הוא אסיפת וקיבוץ נצוצי החסדים וגם אסיפת וקיבוץ נצוצי הגבורות הן הניצוצות דתהו הנבררים ע"י ניצוצי החסדים ונכללים בהם וכמ"ש בסידור בענין והטבך והרבך מאבותיך כו'. ועמ"ש ע"פ נדחי ישראל יכנס דשרש ענין קיבוץ גליות הוא ברור ועליות נצוצות דתהו, והיינו דנש"י לפי שהן בבחי' החסדים דשם מ"ה וירדו ונתלבשו בלבושי נוגה ולזאת בעבודתם ופעולתם המה מבררים את הנצוצות דתהו שנפלו בק"נ, ולעתידי בגמר הברורים יתאספו ויתקבצו נצוצי החסדים והגבורות ויתעלו בבחי' אחד פשוט. ובפע"ח בכוונת ברכת קיבוץ גליות דהיינו ברכת תקע בשופר כ' שהו"ע ברור ועליות הנצוצות כו' ושם לכון בשם היוצא מפסוק חיל בלע ויקאנו דהיינו הוצאות-הנצוצות מהם שיתעלו אל הקדושה וזהו"ע קיבוץ גליות (ומ"ש שם בפע"ח עוד בענין הנ"ל עמ"ש בסידור ע"פ עושה משפט לעשוקים).

ואם האיש המראה באמת רוצה לתמוך יסודותיו על סידור רבינו נ"ע הלא יראה מ"ש בענין נדחי ישראל יכנס דבנין ירושלים קודם לקיבוץ גליות [וכדאיתא בזהר פ' פינחס (דף רכ"א ע"א יעו"ש)]. וכן הוא שיטת הש"ס סוכה דף מ"א ע"א, להאוקימתא דסתמא דגמרא, הטעם לתקנת ריב"ז? שיהא יום הנץ כולו אסור דבמהרה יבנה ביהמ"ק כו' (כמ"ש רש"י בד"ה אי"נ ותוס' שם) [וענין בנין ירושלים הוא בנין בהמ"ק דלעתידי שיבנה מלמעלה כידוע והשראת השכינה בתוכה וכמו שאנו אומרים בברכת בנין ירושלים ולירושלים עירך ברחמים תשוב ותשכון בתוכה כו'] והוא מהזהר ס"פ חיי שרה דקלי"ד ע"א וז"ל עד

דקב"ה יבני בי מקדשא בקדמיתא ויתקן היכלא ויבני קרתא דירושלים ולבתר יוקים לה מעפרא הה"ד בונה ירושלים ה' כו' בונה ירושלים בקדמיתא ולבתר נדחי ישראל יכנס ויומא לה התנערי מעפר קומי שבי ירושלים כו' ויתכנס גלותהן דישראל כו' עכ"ל. וכ"ה במדרש הנעלם בפ' תולדות דקל"ט ע"א וז"ל בהמק"ד קודם לקיבוץ גליות קיבוץ גליות קודם לתחא"מ כו' עכ"ל. וכ"ה בגמ' ברכות דמ"ט ע"א אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס ופרש"י בונה ירושלים ואז נדחי ישראל יכנס. ובעה"מ שער רישא דז"א פ"ב דקל"ב ע"ב כ' וז"ל וביאת משיח צריך להיות קודם קיבוץ גליות ובנין בהמ"ק ובנין ירושלים עה"ק שזירידם הקב"ה משמי מרום הוא קודם לקיבוץ גליות וקיבוץ גליות הוא קודם לתחא"מ עכ"ל. והיינו דקיבוץ גליות יהי' ע"י משיח. ומפורש הוא במד"ר שה"ש פ"ב ע"פ השבעתי אתכם כו' א"כ למה מ' המשיח בא לקבץ גליותיהן של ישראל. וכן משמע בגמ' חולין דס"ג ע"א בענין העוף הנק' רחם וגמירא דאי יתיב אארעא ושריק אתי משיחא שנא' אשרקה להם ואקבצם ובזהר שמות ד"ז ח' וט' מאריך בענין משיח ושם ד"ט ע"א כ' וז"ל בההוא יומא מלכא משיחא שארי ויכנוש גלותא מסייפי עלמא עד סייפי עלמא כו' עכ"ל.

[והרמב"ם הל' מלכים פ"א כ' וז"ל המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות בית דוד ליושנה [כו'] ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל [כו'] עכ"ל. (וה"ז) [ואח"ז] כ' וז"ל ואם יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו כו' ובונה מקדש במקומו ומקבץ נדחי ישראל כו' עכ"ל, הרי דקיבוץ גליות יהי' ע"י משיח. ובס' צדה לדרך מ"ה פ"ג כ' וז"ל ואמר בעבור משיח ודרך כוכב מיעקב בעבור שהמשיח יקבץ נדחי ישראל מקצה הארץ עד קצה הארץ כו' עכ"ל. והוא מהרמב"ן על התו'. וכן מבואר בכמה ספרים ראשונים ואחרונים. והוא אמונה פשוטה בלב אחינו עפ"י התורה ונבואת הנביאים, וע"ז אנו מצפים ומייחלים בכל יום ויום כו'].

ומ"ש בסידור ע"פ תהלתו בקהל חסידים דקיבוץ גליות יהי' קודם לביאת משיח היינו לפי שהגילויים דמשיח למטה יהי' לאחר שיתקבצו הגליות (והיינו אחר שיתעלו ניצוצי החסדים והגבורות שנתבררו) וכן הוא עפ"י פשוט דמל' שייך לאחר שיתקבצו הגליות דוקא אף שהקיבוץ יהי' על ידו מ"מ קודם שיתקבצו הרי אינו שייך מלוכה דאין מלך בלא עם כ"א אחר שיתקבצו ע"י אז תהי' מלכות עליהם ועל כל העולם וכמ"כ הוא ברוחנ' דמאחר שיתעלו ניצוצי החסדים והגבורות שנבררו אז יהי' הגילויים של משיח. והענין הוא דהנה נא' לאאע"ה לזרעך נתתי

את הארץ והוא שניתן הארץ לנש"י לבררה ולתקנה. וחשיב שם עשרה עממין ועתה ניתן לישראל רק ארץ ז'. עממין ובימוה"ש ינתן להם גם ארץ הג'. עממין (כידוע) [וכדאי בירושלמי קדושין ובמדרש לך לך ס"פ מ"ד]. והענין בזה הוא כי מה שניתן עתה לברר הוא מה שנפל בשבירת הכלים מז'. מדות דתהו כידוע. וזה"ע ארץ ז' עממין שניתן לנו עתה, ובגמר הברורים דז"מ ויתעלו הניצוצות לשרשן אז יהי גילוי בחי' כח"ב דתהו וזהו"ע ארץ עשר עממין שינתן לנו לעתיד. וזהו גילוי המשיח שיתגלו בחי' כח"ב והו"ע טעמי תורה שיתגלו לעתיד ע"י משיח והיינו אחר שיושלמו הברורים דז"מ ויתעלו לשרשן כו' (ואחר הגילוי דמשיח יהי תחה"מ שהוא עוד גילוי אור עליון יותר ולמעלה גם מבחי' טעמי תורה והוא מ"ש ואהי' אצלו שעשועים אצלו ממש כו' וכמ"ש ונחי' לפניו כו') וכמ"ש כ"ז באריכות בדרוש אל תצר את מואב. וז"ש דמשיח יהי' אחר קיבוץ גליות היינו אחר שיתאספו ויתקבצו ניצוצי החסדים והגבורות ויתעלו לשרשן אז יהי' גילוי מדריגת משיח שהוא גילוי בחי' כח"ב דוקא. דהבירור דז"מ זהו עבודתינו עכשיו וההתחדשות שיהי' ע"י משיח הוא גילוי בחי' כח"ב כו'. אמנם גם הנצוצות שאנו מבררים עכשיו יהי' תכלית עלייתם ע"י משיח. והענין הוא כידוע שיש ב' מיני עליות א' העלי' מן הפירוד והב' שיתעלו ויתאחדו ממש בקדושה העליונה (והן ב' מיני ברורים ברור דאו"י וברור דאו"ח. ועמ"ש מזה בתו"א ד"ה והנה אנחנו מאלמים אלומים ובלקו"ת ד"ה ושמתי כדכד בענין שוהם וישפה ובכ"ד) ומה שאנו מבררים ומעלים הנצוצות היינו העלי' הראשונה הנ"ל. אבל עלי' השני' שיתעלו ויתאחדו ממש בקדושה העליונה זה יהי' ע"י משיח, אמנם זהו מה שמשיח יפעול העלי' האמיתית בהנצוצות שאנו מבררים עתה (והו"ע קיבוץ הגליות שיהי' ע"י משיח כנ"ל) אבל עיקר התחדשות הגילוי דמשיח יהי' אח"כ והיינו שיהי' גילוי בחי' כח"ב כו'. וזהו הכוונה שם בסידור.

[אבל זה ודאי דקיבוץ גליות יהי' ע"י משיח ואחר קיבוץ גליות יהי' הגלילים דמשיח וזהו"ע מלכות בית דוד.

ובזה (ימתקו) [יומתק] מה דאי' בירושלמי מעשר שני פ"ה אמתניתין [דתנאי הי' כשיבנה ביהמ"ק, זאת אומרת שביהמ"ק עתיד להבנות קודם לן] (יהי' שיבנה ביהמ"ק) מלכות בית דוד. ובגמ' מגילה ד"ז ע"ב אי' ג"כ דכיון שניבנית ירושלים בא דוד כו'. ועמ"ש הב"ח או"ח סי' קי"ח בענין ברכת ירושלים [שמבואר] באריכות איך שצ"ל הכל מוכן [קודם], ואחר שיבנה ביהמ"ק וירושלים ויכונן כסא דוד אז בא דוד ויושב על כסאו שהכין לו ד' ית'.

ולא יסתר דבר זה להרמב"ם שכתב דמשיח יבנה את ביהמ"ק, דודאי ביאת משיח קודם לבנין ירושלים ובנין ביהמ"ק, והבנין יהי ע"י משיח וע"י תהי קיבוץ גליות, [ואז יהי אח"כ מלכותו והיא] מלכות דוד. וזהו דקדוק ל' הגמרא וכיון שנבנית ירושלים בא דוד, ולא קאמר בא בן דוד, דמשיח נק' בכמה מקומות בשם בן דוד במד"ר ובגמ', ואמר כאן בא דוד, הכוונה על מלכותו, וכמ"ש ועבדי דוד מלך עליהם [יחזקאל ל"ז כ"ד], וע"ש במצודות. וקרוב הדבר לאמר (שלא) [שאז] יתוסף מעלה בו עצמו ומובן למשכיל ע"פ מה שנתבאר].

ואם יאמר האומר שאין לו עסק בנסתרות לברר וללבן הדברים. אם כן הוא אין לו עסק בתורת רבינו נ"ע, ולא יתלה כוס הרע"ם שלו בקנה חכמת רבינו נ"ע. והגאון מהר"ל מפראג זצ"ל בס' נצח ישראל האריך בזה אשר קיבץ והתאחדות ישראל יחד יהי כשיבוא מ"צ דוקא אבל קודם לזה צריכים להיות מפוזרים ומפורדים בארצות פזוריהם עד שיהי רצון ה' ית' לקבצם ולאחדם כו' ובארצות פזוריהם צריכים להתחזק לדבקה בו ית' ובתורתו הק' כו'. והעמיק והרחיב הענין בדברים הראויים למי שאמרם.

והעולה על רוחם להתאסף ולהקבץ בכח עצמן הי' לא תהי, וכל התוקף והעוז שלהם וריבוי התחבולות וההתאמצות לא יועילו ולא יצליחו נגד רצון ה', וכלבוש יחליפו ריבוי רעיונות והצעות ועצת ה' היא תקום, והוא לבדו ית' יאספינו ויקבצינו יחד מארבע כנפות הארץ אל מקום אחד ויהי הכל אחדות אחת ומי שמגלה פנים בתורה שלא כהלכה ומראה דבר הציונות בתורה בכלל ובדא"ח (פנימיות התורה) בפרט. הוא כמעמיד צלם בהיכל. וכהאיש אשר השריץ צחנתו בבית קדה"ק לא יאבה ה' סלוח לו. והשי"ת ברוב רחמיו יסיר מאחב"י הרעיון הארור הזה. ויתן בלבם לשוב אליו באמת וללכת בדרכיו ונזכה לביאת מ"צ ב"ב וכמו שאמר לריב"ל (סנהדרין צ"ח ע"א) לאימת אתי מר א"ל היום כו' היום אם בקולו תשמעו. ובחסדו ית' חסד חנם [יחיש וימהר גאולתינו ופדות נפשינו ו]יביא לנו מ"צ בב"א.

[כ"ד ידידו דורש שלומו מלונ"ח אוהב דבק מאח לאוהבי ד' וליראי שמו המצפה לישועה במהרה בימינו אמן].

ולבו אל החצר של ריבלין וקלאנסקי, גם כמדומה שיש שם עוד חצר של ישמעאל, בטח לא יסיח כבודו דעתו מזה, והשי"ת יעזור לנו.

לידו"נ ש"ב הרה"ח הרש"ל נ"י כתבתי מפה זה כגי שבועות ויותר, ומקוה אני על תשובה מאתו לביתי.

בריאותי ת"ל הוטב, ואם כי לא בשלימות עדיין אך הכל אומרים אשר גמר התועלת בא אח"כ, והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

מחר ניסע אי"ה מפה לברלין, ומברלין ניסע אי"ה יום ג' הבע"ל לביתנו שלום, והשי"ת יצליח דרכינו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחוג את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וידידו עוז דו"ש מלוני"ח תכה"י

שלום דובער

רכז*

[אייר תרס"ט]

ב"ה

א) ראשית דבר לסדר ולקראו מחאה נגד מעשה הצעירים ולהביע רגשי עבודתנו הנאמנה למלכינו יר"ה וכו'.

הרש"י: הרב שלמה יהודא ליב אליעזרוב מחברון.
כתבתי: לעיל רטו.

רכז*

נעתקה מגזכתי"ק שבאוסף המכתבים. מתוכנה נראה שנכתבה בעת אסיפת הרבנים בוולנא באייר תרס"ט.

אסיפת הרבנים בוולנא, וקביעות זמנה, נזכרת לעיל בעשרה אגרות (רז — רכא) במשך החדשים שבט-אדר. אך לא נזכר בהם קביעת התאריך הסופי לאסיפה זו. באגרת בנו, כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע (כ"ג מניא תרס"ט, להרשיל"א): „כאשר התחוללה ונהיתה האסיפה הכבירה בוולנא, אשר זה כמאה שנה לא היתה אסיפה כזאת, התאחדות כל המפלגות השונות. כמה דיו נשפך עדי נוסדה, וכמה חליפות טע"ג ומכתבים סתרים, כמה עבודה ויגיעה, לילות כימים שקדתי על המלאכה הזאת לבדה, וכמה עבודה בעשרת ימי האסיפה. גם כאן לא נזכר תאריכה המדויק של האסיפה. ומ"ש שהי' בחודש אייר הוא ע"פ מקורות אחרים. וראה חנוך לגער ע' 14 (אצל שנת תרס"ח. ונראה שהוא טה"ד, וצ"ל אצל שנת תרס"ט): „טיא אייר — ועידת חשאית בבאראנאוויץ. יב"כ אייר — אסיפת הרבנים בוולנא. (וראה גם אגרת הגרמ"ע מוולנא, מז"ך סיון תרס"ח (אגרות אחיעזר, אגרת קס), שבאייר תרס"ח — לא התקיימה אסיפה בוולנא). מחאה נגד מעשה הצעירים: השווה לעיל אגרת ריב: כאשר הצעירים נתקו כו'.

והנני מציע בזה, אשר בהמחאה תהי' מבואר מפורש אשר סיבת משובת הצעירים הוא משתי סיבות, האחת מפני התרחקם מתוה"ק באופן נורא ומבהיל, והשנית מפני הציונות שהתעוררה והתגברה רגש הלאומי בלב ההמון בכלל והצעירים בפרט, והיא המביאה אותם לצאת מסדרי ההגדרה, ורוח אחרת נהייתה בהם. ואנחנו הננו מנגדים בכל תוקף ועוז אל הציונות מצד הדת ומצד שלום המדינה. ובאסיפתינו זאת נשתדל למצוא דרכים לקרב גם את צעירי אחינו אל תוה"ק אשר תקוותינו תאמצינו שהממשלה יר"ה אשר בחסדה נתנה לנו הרשיון על האסיפה הזאת תחזק ידינו בהדרכים אשר נמצא אל הרעיון הנשגב הזה ותתן לנו יכולת להשיג מטרותינו האדיר, ובשם ה' ובשם תוה"ק הננו מזהירים את אחינו כל אשר נגע יראת ה' בלבבו להבדל מהרעיון הציוני לגמרי ולהזהר מחברתם.

ב) לסדר קול קורא אל הצעירים על משובת נפשם (הדימיקראטיעס) להוכיחם ע"ז מצד תוה"ק, ואשר בזה המה מביאים רוגז על כל אחינו יושבי מדינתנו ואם ח"ו תסיר הממשלה יר"ה את השגחתה מאתנו הלא מסוכנים אנחנו ח"ו בנפשינו ממש, וכאשר אנחנו מצידינו נהי' נאמנים ומסורים אל הממ' יר"ה תקוותינו חזקה אשר תטה חסדה עלינו ותשגיח עלינו לשמור אותנו ומטובה הגדול תענקינו לחיותינו כיום הזה. והקול קורא יהי' בלה"ק וזשרגאן ויודבק בכל הבתי כנסיות.

וצריכים למסור למומחים לדבר לסדר המחאה והקול קורא בהשכל ודעת ויבקר מהרבנים הג', ויחתמו עליהם כל הרבנים הנאספים.

רכה

ב"ה יום ב' י"א סיון תרס"ט לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א כו',
מו"ה זעליג פערסיץ נ"י

אחדשה"ט. בא אלי אדון לודויג סמאלסקי מסביבות סמאלענסק

סדר קול קורא: השוה לקמן אגרת רל: שום קול קורא לא נערך עדיין.

רכה

נעתקה מכתי"ק (1167) בנו כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.
זעליג פערסיץ: אגרת נוספת אליו — לעיל רו.

גם עליו עבר כו', והגיש עצמיו לפ"ב, וע"כ אני מבקש את כבודו לבקש עברו איזה מהנכבדים אשר ביכולתם לעזור בזה בעזרתו ית'.

שמעתי אשר גינצבורג דפארט ארטור עזר לאיזה מיהודי קירסאנאו. וכבודו ימצא את הנ"ל או אחר שיכול להיות טובה על ידו אי"ה, ונא מכבודו יעשה נא לטובתו כי ראוי והגון הוא להשתדל בטובתו כנ"ל (וגם נותן ק"ן ר' על תו"ת), ובטוח אני בכבודו אשר יעשה את בקשתי והשי"ת יהי בעזרו. ובגלל הדבר הזה יברכהו השי"ת בכה"ט ויצליח בגו"ר.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאות נפשו ומחו' ידי"ע דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

שלו

ב"ה יום ג' כ"ג מנ"א תער"ב לפ"ק
נאות דשא זאאלשיע

כבוד ח"ג הנכבד יחי

אד"ש. היום הראני . . . נ"י מכתב תשובה מכבודו על שאלתו בשמי בדבר התייסדות מושבה באה"ק. והנני להודיעו אשר בלי ידיעתי כתב . . . הדברים האלה, ואני לא דברתי אתו אף דבור קל בדבר הזה, וכמאז כן עתה אני הנני בניגוד גמור לדבר התייסדות מושבות באה"ק, ומכאן מודעא רבא שבאם יבאו משמי עוד דברים כאלה, אין להם שום יסוד כלל וכלל, והשי"ת יחיש וימהר גאולתינו ופדות נפשנו.

והנני דודו המכבדו כערכו

שלום דובער

שלו

נעתקה מגוכתי"ק שבאוסף המכתבים. ובצילום כתי"ק של טומס נוסף — בשינויי לשון קלים.

חיג: - חתן גיסי.

אין... וכלל: נ"א: בשקר יסודם.

המכבדו: נ"א: דו"ש ומכבדו.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחונתך
וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

שנח

ב"ה אור יום ה' כ"ג טבת תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתביך מוילנא ומיום ועש"ק ומיום א'
נכון הגיעני לרוב עונג, כן קבלתי תמול הטע"ג עם הבשו"ט אשר נעשו
הקושאנעס ת"ל ונהניתי מאד, יתן השי"ת שיהי' בהצלחה בכל פרט.
אם הי' איזה מכתב מידידינו ש"ב הרב שיל"א נ"י אבקשך להודיעני.
לפלא לי שלא קבלת מכתבינו מברלין מיום ד' בטח נתקבל בפאסט
השני.

בפה בין איך ניט זענדע אין געסט, והלילה הזאת היא הראשונה
בשבוע זו שאני יושב לבדי וכותב מכתבים, וגז"ה הוא ע"י סילוק אחדים
מהבאים, במוצש"ק הי' אצלינו ידידינו וואלף יחי' ומההתראות אתו
נהניתי באמת כאשר כתבתי לך במכתב הקודם, הוא ת"ל ברוחו
הקודם ושמח בחלקו, ומדבר בעניני הכלל ועניני העיר פד"מ בפרט
בחמימות גדולה כדרכו. ביום א' בערב הי' הדאק' קארנבלוס, ובערב
יום ב' הי' יאזעף ראטהשילד.

כעת כל הדבורים המה בדבר האגודה וזה מרעיש כעת עולמו של
האשכנזים, הרב ברייער יצא מן האגודה, כי רצונו שיהי' תנאי מפורש
בספר התקנות שבמקום שיש עדה אורתודוכסית מיוחדת, מי שאינו
בתוך העדה הזאת אין לו רשות להבחר למנהיג האגודה, והועד הזמני

שנח

נעתיקה מגוכתי"ק שבאוסף המכתבים.

קושאנס: שטרי הבעלות על החצרות בחברון, כנ"ל אגרת רעה, ובהנסמן בהערות שם.
שיל"א: - שלמה יהודא ליב אליעזרוב מחברון.
וואלף: ר' אליקים.

אינם מסכימים להעמיד התנאי הזה (ואומרים שזה ביכולת הועד הקבוע לעשות, ולפ"ד יש בזה סכנה ר"ל להיראים דאשכנזים, ותחת אשר המנהלים דכעת היינו הועד הזמנים חושבים לאגד כחות היראים, יהי ח"ו פירוד גדול ויתחלקו היראים לב' מחנות, כמעט רובם של הרבנים היראים המה בתוך האגודה ויש שעומדי רק בדרך התרחפות לבד כמו הרב פנחס כהן (אשר עליו שאלתי בפרט כי אני חושב שלו יש קצת חוש הריח), אמנם זהו רק עוד שלא נתבררו הדברים ולא נתיישבו עדיין במוחם ואינם יודעים בעצמן מה הוא, והוא כמו זמן בהלה אצלם, מאספים אותם ומדברים המה ואחרים בטובת הענין ונחיצותו, וכאשר יתבררו הדברים יותר ויתגלמו עד שיהיו ניכרים היטיב או ינקרו את עיני האשכנזים וידעו מה הוא הדבר, השערתי אשר רבים מהרבנים יסלקו עצמן. הרוח החי' בזה הוא הלוי... ראזנהיים עוד לא הי' אצלי, ומסת' יהי' ימים אלו.

מעשה מנהלי הבאנק לקבל הריווח על האוציליסצע הוא מעשה נורא, ואיך יעלה על דעתם דבר כזה, ומי שעוסקים בהבאנק בכוונת כאלו לא לטובת הבאנק עצמו היינו לצורך העניים בפרט ולצורך הרחבת המסחר בכלל, באמת אינם ראויים להיות מנהלים, ואני משער אשר יהי' אצלם עקירת הרצון הזה ובקשתי להודיעני תוצאות הדבר, ונא להודיעני בכ"ע מבריאותכם ושלומכם הטוב... ואני מטייל שיעור נכון בכל יום, והי' לי היום למלאכה והלילה לפני האשכנזים בעיני הכלל ועניני העיר, והשי"ת ישלח לנו רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותרך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הלוי: ר' יצחק אייזיק הלוי, מח"ס דורות הראשונים.
 ראזנהיים: ר' יעקב ראזנהיים שנבחר נשיא אגו"י.
 מעשה מנהלי הבאנק: השוה לקמן שם. שסה.

שס

ב"ה אור יום ד' ער"ח שבט תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתביך מיום ד' ומיום ועש"ק ומיום
א' (מוילנא) קבלנו לרוב עונג ולגודל קו"ר ובקשתי לכתוב לנו בכ"ע
תמידין כסדרן מהודעת שלומכם הטוב לענג נפשינו.

נהניתי אשר נעשה סדר בהספרים ונעשית רשימה, בטח העמידו גם
הספרים שהיו מונחים אנה ואנה, העתק מהרשימה צריכים לשלוח לה
וינער, גם בדבר האלמערס בטח צוית לעשות, ובעד הש"ס
הפאטאגראפ' צריכי לעשות מקום שלא יופסד ח"ו מזה שמונח פתוח
ובפרט בקירוב אל החלון.

בטח תודיעני תוצאות הדבר אודות הקבלה מהבאנק, והשי"ת יפר
עצתם ושנפטור בקרב מהעגל הזה.

המכתב נשאר עד היום יום ה' ר"ח שבט, כי הפסיקו אותי ולא
הספיק לי הזמן לכתוב עוד. תמול הי' הרב ברייער אצלי בדבר האגודה
ומתאונן מאד על הגר"ח יחי' שבקאטאוץ הסכים עמו בדבר מנהיגי
האגודה שיהי דוקא מהנמנים בקהילה ארתודוכסית (במקום שנוהג ב'
קהילות) ובעצמו כתב הגר"ח יחי' נוסח התנאי הזה, ואח"כ ע"י... לא
חתם ע"ז והבטיח לו שמביתו ישלח לו צעטיל חתום על תנאי ויחתמו
עוד רבנים (וברייער חתם על הח"י דבר שלו) ובתחלת חודש כסלו כתב
לו ותבע הבטחתו ולא הושיב לו (ואפשר לא נשלח לו המכתב
לאטוואצק) וביום ועש"ק העבר פרסם האיזראליט שיש מכתב מיוחד

שס

נעתקה מגוכתי"ק שבאוסף המכתבים.

רשימה: השוה לעיל אגרת רס, ובהנסמן בהערות שם.

וינער: הביבליוגראף שמואל וינער, מח"ס קהלת משה.

ש"ס הפאטאגראפ': כתי' מינכען, לידן תער"ב. השוה לקמן אגרות שצא. תיח. תיט.

הקבלה מהבאנק: השוה לעיל אגרת שנת.

בדבר האגודה: השוה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שם.

הגר"ח: הגיר חיים סולובייציק מבריסק.

ח"י דבר: השוה לקמן אגרות שסו. שעג.

מהגר"ח אשר מעולם לא קבע את התנאי לעיכובא ולא אמר בזה לא לאו ולא הן. ברייער יצא מגדר הכלים ממש מהידיעה הזאת, ובמוצש"ק כתב אליו עוה"פ, ובקש אותי לכתוב ג"כ, ואכתוב לו אי"ה.

אני אמרה'י לברייער אשר אני אינני מסתפק בהתנאי הזה, כ"א אשר בכל החברה לא יראו ולא ימצאו איז' עלימענטין אחרים לבד יראים פשוטים אום פארטייניע וכשהיו בהחברה ציונים מזרחים או אנשים שאינם נחשבים באגודות אורתודוכסית יפעלו גם על הראשים במשך הזמן, והאגודה יכולה להתקיים בכוונתה האמיתית רק בתנאי מפורש שלא יהי' בה שום תערובות זרות.

והנה עד שלא בא ברייער הי' טעלעפאן מראזנהיים מבקש זמן על היום עבורו ועבור יעקב שטרויס. והגבלתי להם על היום שעה ה', ואח"כ הי' טעלעפאן אשר ראזנהיים נסע ויבוא שטרויס לבדו, בטח יבא בקרב כי השעה קרובה לשעה ה'.

בין ברייער וראזנהיים נעשה פירוד גדול ומבזה את ברייער במכ"ע שלו, בד"כ ההמולה גדולה מאד, הרבנים היראים מבולבלים המה עדיין ועומדים רגלם אחת בפנים כו' ורק הציונים המזרחים נכנסו בזה בראשם ורובם, ולא אאריך עתה כי יפסיקו אותי וישאר המכ' על עוד יום.

נהניתי ממכירת הצענטר דזוראוויץ וכפה"י במקח טוב ת"ל, יתן השי"ת שיהי' בהצלחה בכל פרט.

בויילנא כפה"י לא עמד הדאק' נגדך, ומה הי' עם שזידלאווסקי לא כתבת, גם לא כתבת מה דברת עתה עם בערגער בעצם הענין, ולא אדבר עתה בזה מטעם הנ"ל. נסיעתך לפ"ב הי' בשביל האקציעס מצד הב"ג או בשביל הרעיון שדברנו בוואגאן ובשביל זה נסעת ג"כ למאסקווא בטח תכתוב הכל ...

הצענטער דזוראוויץ: מסופר עדין ברשימת הריי דזייקאבסאן ע"ה: "תעריג... הגבירים ר' שמואל טריינין מפי"ב ור' יהושע ראזונקין ממוהליב קנו את החצר שסביבות העיר זוראוויץ, וכעת מוכרים זה לאדונים אחרים... ונשארים אנשי העיר בלי מקום מרעה... ולמטרה זו נסע אבי מורי ז"ל לאדמור הרש"ב נבג"מ לבקש מאתו שיפעול אצל הגבירים חסידיו הנ"ל לטובת עניי העיר הנ"ל. והשוה גם לעיל אגרות רפט. רצה. רצט. דש.

בויילנא: מתיכן הדברים דלקמן נראה שמדבר כאן בקניית בית הדפוס ראם, כנ"ל אגרת רסד, ובהנמסר בהערות שם.

בערגער: שבהתעסק בבית הדפוס הנ"ל.

האקציעס מצד הבי"ג: המניות שקנה הבארון גינזבורג מבית הדפוס ראם, כנ"ל שם.

תשלח לי לפה שני עקזעמפליירין מהטעמי מצות הנדפס אשר מסת' נמצא בקאנטאר. גם אם כבר יצא לאור התקנות משיבת תורת אמת תשלח לי איזה עקזעמפל', כי אומרים שנמצאים אשכנזי' שרוצים לקנות קדישים ויצ"ט, ויהי' מזה איזה מאות מארק.

בס' תקס"ח מונחים דפים כ"ק כ"ק אאזמו"ר נ"ע זצוקללה"ה הגהות על הבי' דשובה ישראל שבספ' הנ"ל, תשלח לי הדפים הנ"ל כמובן במכ' זאקאזנאי.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותרך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

לוייתי לר"ש אקאני' חמשים ר"כ ע"ח מעותיו הנמצאים אצלך בטח כתב לך, ותחשוב סך הנ"ל על חשבוני על הוצ' הבית.

אחרי כותבי מכתבי קבלנו מכ' כלתי תי'. וועגן דעם מעדיצין רעכץ איך דוא זאלסט וייטער נעממען דעם מעדיצין, מיא דארף זעך ביהאנדלען אי"ה מיט זיינע מיטללען און האפין להשי"ת אז ער וועט אי"ה העלפין. שרייב עס ציא ויא דוא פילסט זיך, און ווי ער שרייבן זאלסטו טאהן, והשי"ת ישלח לך רפו"ש בקרב בזכות כ"ק אבותינו רבותינו הק' זצוקללה"ה נ"ע זיע"א.

טעמי המצות: מכ"ק אדמו"ר ה"צמח צדק, הנק' דרך מצותיך, הנדפס בפאלטאווא תרע"א. התקנות משיבת תורת אמת: בתוך קוני' קריאה נאמנה (צילום חלקי) — מגדל עז ע' תקנו ואילך. והעתקתו ב.ה.ה.שפיע"ע רמו).

בס' תקס"ח: כתי' מאמרי אדה"ז תקס"ח, נסמן 623.

שובה ישראל: המאמר נדפס בס' מאמרי אדה"ז תקס"ח ע' תכו.

זאקאזנאי: — דואר רשום.

לוייתי לר"ש: השוה לקמן אגרת שש — בסופה.

כלתי... מעדיצין: השוה לעיל אגרת רמה, ובהנסמן בהערות שם.

שסא

ב"ה מוצש"ק ד' שבט תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

כבוד מחו' ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם
יר"א כו' מו"ה שמואל מיכל נ"י

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתבו מיום א' נכון הגיעני היום, יתן השי"ת שהעסק עם חתנו
טראכטענבערג יחי' יבוא לידי גמר בהצלחה ויהי במנוחה. בדבר
השידוכים יתן השי"ת אשר אותו ענין שהוכרז למעלה יבוא לידי גמר
בנקל ובהצלחה בכל פרט ברו"ג.

אני מקבל פה ... והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו', ובדעתי
שבעוד שני שבועות ניסע אי"ה למענטאן והשי"ת יצליח דרכינו.

ע"ד האגודה נעשה מחלוקת גדולה בפה אשכנז, הרב ברייער יצא
מן האגודה, כי הועד הזמני אינו מוסכם להעמיד תנאים כאלו שהוא
עומד עליהם בתוקף. ובד"כ לפנינו בני רוסי' אין אופני האגודה שלהם
מתאימים כלל ואני חושב שהיא מסוכן ח"ו לפני מדינתנו. מדי עברי
דרך ווארשא התראתי עם הרב מבריסק נ"י ושאלתיו בדבר האגודה,
ואמר לי שאינה טובה בעיניו, ומ"מ נתן להם מכתב, ותיירץ א"ע
שהכריחו אותו ע"ז. אני כתבתי לו מפה שאינו ראוי כלל שיחזיק בידם,
ואני חושש אשר במשך הזמן תהי' אגודת ציונית. והשי"ת ישמרנו
מהם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחו' ידי"ע דו"ש
מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

הרח"ע מחזיק את האגודה וליפשיץ ומערקיל פועלים בכחו ...

שסא

נעתקה מצילום כתי"ק שבאוסף מוגדשיין.
שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל סו, ובהנסמן בהערות שם.
העסק עם חתנו: השוה לעיל אגרת שטט.
ע"ד האגודה: השוה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שם.
הרב מבריסק: הגיר חיים סאלאבייצ'יק.
הרח"ע: הגיר חיים עוזר גראדזענסקי מווילנא.
ליפשיץ: ר' יעקב הלוי ליפשיץ מקאאונא.

עולם, וזהו כל האדם בחייו בעולם בזה ובבא, ולא רבים יחכמו בזה, וראיתי בני עלי' כאלה ומועטים המה אשר יודעים פרק בטיב ההנהגה, ומעולם אני אומר שכשם שחובה על האדם להתפלל שעה אחת לפני המקום, כן החובה להקדיש שעה אחת ביום לחשוב דרכיו ולהתבונן איך להנהיג את ביתו, והקב"ה מסייע על ידו.

וע"פ זאת ההקדמה אומר, שעלי' לדעת אשר היא כעת גדול הבית, ואין העת עתה לעמוד בהרגש חיצוני, הרגש טבעי, ובהכרח להתגבר על הטבע לצדד ולהעלים כמה שיש באפשרות את הצער וחיגון, ועם זה גם את האהבה הטבעית, ולהביא במקומם את הרוח החיים (הנק' מוהט מונטערקייט) והאהבה השכלית, לדאוג לטובת הבנים, לטובתם האמיתית והנצחיות, ומובן אשר א"א לעשות הדבר בשעתא חדא וברגעא חדא, אבל בזה צריכה להשתדל והשי"ת יהי' בעזרה.

שסג

ב"ה יום ג' ו' שבט תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

כבוד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם יר"א כו'
מו"ה שמואל יחי'

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. כל העת לא כתבתי לכבודו מפני שמטרידים אותי מאד ובכל יום ויום ממש באים אנשים אם מפראנקפורט או מפה בענינים שונים הן בעניני האגודה והן בענינים דפה או בלא שום דבר רק ביקור אשכנזי. תמול ישבתי משעה ג' ומחצה עד שעה ז' עם אורחים, וחובת הטיול מתבטל עי"ז וגם אין לי זמן לכתוב מכתבי' הנחוצים.

האגודה מרעשת עולמו של אשכנז ונעשה פירוד גדול בין ברייער

ומעולם אני אומר: השנה היום יום ע' יג.
בעזרה: לא בא על החתום, ואפשר לא נגמרה בכת"ק.

שסג

נעתקה מגובתי"ק שבאוסף המכתבים.
שמואל: גורארי. אגרות נוספות אליו — לעיל רעא, ובהנסמן בהערות שם.
האגודה: השנה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שם.

ויעקב ראזנהיים, וברייער יצא מן האגודה, ומתאונן מאד על הרב מבריסק יחי' אשר בקאטאוויץ הבטיח לו בפה מלא להיות עמו, וגם כתב צעטיל והבטיח לו לשולחו בחתימתו מביתו, ועתה פרסם האיזערעליט שהגר"ח עמס. אני כתבתי להגר"ח בחוזק שאנחנו אינו יכולים לילך אתם ולא להחזיקם כלל, כי יכול להיות אשר במשך יהי נצרך להרחיקם ואפשר גם לצאת נגדם, כי לפי השקפתי יהי זה במשך הזמן כמו אגודת ציונית, ועוד לא קבלתי תשובתו ע"ז ...

כפה"נ לא ראה אליכסאני את הנשלח להגו"ב שבהם כתוב מפורש רב' ולא נז' קאמפּעטעני' כו', ומאז נסעתי מביתי אין לי שום ידיעה אם נשמע מאיזה אסיפות, כפה"נ הראשון שקרא לאסיפה הוא הרב דפאלט', ונצרך לידע מהרי"י ראפאל' יחי'. בני יחי' הי' כעת בפ"ב ושאל את איבסאן מה שהבטיח אל' לכבודו להוודע ולמסור להנ"ל, והושיב אשר כעת מצד החליפין אין לדבר בזה, ומובן אשר עתה עפ"ע אין הזמן גרמא, אך לפמ"ש במכ"ע החדש משתדל צוא דער קאנען זיך עם כל הענינים דמניס', בטח גם את זאת לא יעבור לאחר יד, כי כפה"נ וועט ער זיין א ארבעטער, וע"ז הי' נצרך לעמוד על המשמר ולידע בזמנו את הנעשה. גם מה שהי' דרוש לידע מעבר הוא אם מאק' עשה ע"ז איזה הערה, וגם דבר קאקא', ואני חושב אשר דעתו של החדש צריכים לשמור ביותר לידע הנעשה בענינינו, ווארום אצלו וועלן דיא ענינים ניט שלאפין, אם יהי' כבודו בפ"ב דארף מען וועגן דעם זעהען ונחוץ הדבר מאד, והשי"ת יהי' בעזרו.

מבריאותי בטח נודע לו ע"י בני יחי', הפראפ' בברלין אמרו כעת ... וציוו להחזיק דיעט ולילך הרבה ולהיות חדש פה ואח"כ במענטאן.

דרי' לורי' חפץ להשלים עם כבודו כשיתן לו הסך נז"ן מארק שנושה בו.

בדעתי שניסע אי"ה למענטאן יום א' י"ט חו"ז, והשי"ת יצלח דרכינו וישלח לנו רפו"ש בקרב בתוך כו', וישלח השי"ת רפו"ש לכבודו ויחזקו שיהי' בריא אולם, ויתן לו השי"ת פרנסה והצלחה בכל עניניו.

כפה"נ לא ראה כו': השוה לעיל אגרת שמה, ובהנסמן בהערות שם.

הרב דפאלט': הרב יעקב מרדכי בעזפאלאו מפאלטאווא.

הרי"י ראפאלט': הרב יצחק יואל ראפאלאוויץ מקרעמענטשוק.

מצד החליפין: שנחמנה סקווארצאו במקום חנו למנהל המחלקה לענינים הדתיים, כניל אגרת רעז', ובהנסמן בהערות שם.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידי"ע דו"ש מלונ"ח
תכה"י

שלום דובער

ייתיב להודיעני בקבלת המכ'.

שסד

ב"ה יום ד' ז' שבט תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתביך נכון הגיעני לרוב עונג, אני
ממעט מאד בכתיבה רק מפני העדר הזמן מראש חשבתי שבפה יטרידו
אותי, אבל באופן כזה לא חשבתי, וממש בכל ערב וערב באים אשכנזים
שונים בענינים שונים ואין נותנים מנוח ממש, וגם חובת הטיול (שלפ"ד
זה נחוץ לי יותר מהבעדער) מתבטל עי"ז, ובכחות טיילתי תמול ערב
... וברעיוני בא מה יהי במענטאן אשר שם רבים מבני מדינתנו ובהם
גדולים ... והדירה עפ"ע לא תהי' בגובה ההר כמו בשנה העברה,
והיום נכתוב אי"ה לטיקטינער (הוא סוכן מדירות) לראות לפנינו דירה
ברחוק ממקום שוק האורחים, ויתן השי"ת להיות במנוחה בכל פרט.

נסיעתך למאסקווא הי' בדבר הדאנט', כפה"נ המשפט יצא לא ברע
כ"כ, עט' יצאו זכאי והשאר על רוב גדל העמיד המשפט להגיש
השתדלות עבורם להחליף על עונש כסף, וממילא ישאר להם
הפראוועס, וא"כ מה נצרך להשתדל בזה, וגם אם ההשתדלות בטוחה
בעזרתו ית', כפה"נ נעשה הדבר ע"י איבסאן, רצוני לידע אם יש בזה
איזה ענין בטוח ושלא יהי' בהמשכת זמן, ומה יהי' בזה טובת תו"ת.

נהניתי מאד מהידיעה אשר התלמידים יחיו שוקדים על לימודם
בנגלה ובחסידות, יחזק השי"ת מוחם ולבם בתורתו ועבודתו ית'.

שסה

ב"ה ט' שבט תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתביך מיום א', ב', ג', נכון הגיעני
לרוב עונג, ובקשתי על להבא לכתוב לנו תמידין כסדרן מהודעת
שלומכם הטוב ומכל הנעשה אתכם לטוב ותענגו נפשינו ...

ב) מה שלא יש שום מכתב מש"ב הרב שיל"א שי' זהו פלא, וכבר
שאלתי במכ' הקודם מה נעשה בעניני תמן.

ג) אין שום עצה נגד האשכנזים ומבלבלים ומטרידים הרבה, תמול
ישבתי אתם עד שעה 9, והיינו מן אחר שעה 5 עד 9 ... ואחר שעה 10
(היינו לאחר הסעודה) טיילנו כחצי שעה.

ד) אינני חושד לא את ברייער ולא את האשכנזים שיש איזה פניות
בזה, רק זאת אשר האשכנזים רוצים לכסות ולהעלים את הבטלנות
(פאנאטיק) שלהם, כאשר הפעם א"ל ראזנהיים שהחפשים חושבים
אותם לפאנאטיקער, ועתה רוצים לכסות זאת ולסבול את כל אדם,
ובזה הולכים בדרך עקלתון ר"ל ...

ז) בטח תודיעיני תוצאות הדבר מהנעשה בהבאנק.

ח) הדייעט אינו חזק כ"כ כפי שתדמה ... ע"כ הגיע התשובה על
המכ' דיוס א' וב', ועל המכ' דיוס ג' אשיב אי"ה אחר ש"ק, מפני שבקרב
יגיע זמן הדלקת הנרות.

ט) מה נשמע בדבר אסיפת הרבנים, אם נשמעו איזה אסיפות בין
הרבנים מטע"מ בענין הזה, ובפלך שלנו אם נשלח הנייר להר' מטע"מ
ואם גם להקטנים.

שסה

נעתקה מגוכח"ק שבאוסף המכתבים.
הרב שיל"א: הרב שלמה יהודא ליב אליעזרוב מחברון.
אינני חושד כו': השוה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שם.
בהבאנק: השוה לעיל אגרות שנת. שס.
אסיפת הרבנים: השוה לעיל אגרת שמה, ובהנסמן בהערות שם.

יוד' יום א' הבע"ל אסע אי"ה לפד"מ לעשות ביקור להרב ברייער.
ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך
וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

אוי"ח תי' ב"ה בחו"ש פב"ש הטוב ותכתוב אי"ה אחר ש"ק הבע"ל.
יאזעף ראטהשילד פורס בשלומך הטוב.
רצוני לידע אם נשלמו מנין הטע"ג בליובא'.

שסו

ב"ה יום ב' י"ב שבט תער"ג לפ"ק
ויעסבאדען

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. את הכי"ק קבלתי תמול, זו"כ תי'
כתבה אשר נסעת לויט' על שעות אחדות בטח תודיעיני מה היתה
הנסיעה הזאת. ביום ועש"ק כתבתי לך, ועתה אכתוב אי"ה תשובה על
מכתבך מיום ג'.

א) העתק ממכתבי להר"ח יחי' אשלח לך מוסג"פ.

ב) להודיע הדברים שדברתי עם שטראוס צריכים לבאר תחלה
תוכן המחלוקת ביניהם היינו בין הרב ברייער עם יעקב ראזנהיים
ויעקב שטראוס. התחלת רעיון האגודה היא מאת ברייער זה כמה

אוי"ח: אמך וחמותיך.
מנין הטע"ג: השוה לעיל אגרת שנט.

שסו

נעתקה מגוכתי"ק שבאוסף המכתבים.
הכי"ק: השוה לעיל אגרת שס.
זרי"כ: זוגתך וכלתי.
מכתבי להר"ח: להגיד חיים סולובייצ'יק מבריסק — הנזכר לעיל אגרת שס.
רעיון האגודה כו': השוה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שס.

שנים מלפנים, ובהיותי פה ויעסבאדען בפעם הא' בא ברייער לפה לדבר בזה, ואומר אשר במחשבה הי' אצלו הדבר כמה שנים קודם, אז לבש האגודה בלבוש חומרי, והוא אשר היראים יוכלו לעזור ולתמוך את עצמם מבלי שיצטרכו להחפשים, וכמו בהמקרים שיקרו במשך הזמן על כל צרה שלא תבוא כמו הפאגראמען ר"ל שהחפשים נתנו ע"ז סכומים גדולים, והמעות הלכו בדרך עקלתון כידוע, כשתהי' האגודה תהי' בזה קופה גדולה של צדקה מן היראים, ולא יצטרכו לבקש מהחפשים, יש לחשוב אשר כוונתו הי' בזה לעשות הבדלה גמורה בין קהילת היראים לקהילת החפשים (אשר המחולל הי' חותנו ז"ל והוא מחזיק בזה ביותר) כי עד עתה רובם מאנשי הקהילות האורתודוכסית המה ג"כ חבירים בקהילות החפשים (הנק' הויבט געמיינדע) ומשלמים השטייער בב' הקהילות, בכוונה שכאשר נצרך איזה עזר להיראים יתנו גם הקהילות החפשית, מאחר שגם היראים משלמים המס להם, וגם יש להם דעה בקהילות הנ"ל (לא בהנהגת הקהילות עצמן כ"א בהנוגע לאיזה תמיכה), וזה גם בעניני הכללים שלהם לא רק בהנוגע למדינה אחרת, ולא רק בעניני צרה ר"ל כ"א גם באיזה הצטרפות כללי ואפשר גם בתמיכת איש פרטי בדרך והחזקת (כמובן באיזה ענין גדול) וברייער באשר אינו סובל את החפשים כלל וכלל גם לא אותן שיש להם נגיעה להם כמו עדת הארעויץ כידוע, יש לשער שזהו יסוד הרעיון הנ"ל בכדי לעשות הפרדה לגמרי שחברי הקהילות האורתודוכסית יצאו לגמרי מקהילת הנ"ל ולא יהי' להם דבר עמהם (ואפשר ביותר הי' רצונו להפרד מהקהילות הנוגעים אל החפשים . . .). אך מה שאמר אז הוא בדבר הצטרפות כללי שיהי' ביכולת היראים לעזור את עצמן, וכן הוא אומר עתה בדרך הבלעה, גם לתמוך בישיבות ות"ת בכל מדינה ומדינה, ומפורש מבלי לכונוס באופני הישיבות שזה יהי' בכל מדינה כפי רצון מנהיגי הישיבות, רק לתמוך בהם.

כמובן לקח לזה את יעקב ראזנהיים באשר בפיו ובפרי עטו הוא עושה ופועל הרבה, האחרון הוסיף בזה לדאוג לטובת אה"ק ובפרט הקאליאנעס דשם, וכשהי' אז אצלו ראזנהיים ושטרויס אודות זה, אמרתי להם אשר בפרט הזה (היינו באה"ק) לא נתאחד כי השקפותינו מובדלות המה ונוכל להתאחד רק באופן שעבודתינו בפועל תהי' במקומות מובדלים (זה במדינתו וזה במדינתו) אבל לא לעבוד בפועל במקום א', כי שונים אנחנו בהמטרה ובאמצעים, וראזנהיים אמר (איני

זוכר באיזה פעם) שמוכרחים להעמיד ענין האה"ק בהאגודה כי בלא זה לא יקנו חברים לזה ובפרט מהצעירים (גם אמרתי להם אז אשר אנחנו בני רוסי' לא נהי' קעסט קינדער אצלם ולא ניתן להם מעות ונצטרך לבקש מהם אם ימצאו לנכון ליתן, רק בהכרח שיהי' הדבר ברשיון במדינתנו, שזה דבר קשה כמובן).

על יסוד הרעיון הזה היתה האסיפה בהאמבורג (בקיץ רס"ח או ס"ט), והעמידו אז ג' דברים בפעולת האגודה א' תמיכה חומריות כללית, ב' תמיכת ישיבות, ג' לדאוג בעניני אה"ק, ועיקר הדבור הי' בהענין הג', ושאלתי (כמדומה בפעם הב' שהייתי פה) למה עשו זאת לעיקר, ולא הי' ע"ז תשובה נכונה (וכמדומה שאז הי' תשובת ראזנהיים הנ"ל שבזה יקנו נפשות).

הרב ברייער כידוע הוא אונגארי, והוא מחזיק א"ע עם האונגארים, וכשהתחיל רעיון האגודה להתגלם יותר, התחילו האונגארים להמשיך עצמם מן האגודה ולא רצו להשתתף עם האשכנזים להיות עמם באגודה יחד, וברייער לא רצה בלעדס, כי גם הוא בלעדי האגודה מוצא א"ע ליחידי בין האשכנזים (כאשר כן הוא עתה שהניחו אותו כולם וכמעט שאינו מוצא מקום לעצמו, וכאלו הוא בפראנקפורט שלא במקומו), נסע (קודם אסיפת קאטאוויץ, וכפה"נ הי' בחורף העבר) לאונגארן לפעול עליהם שילכו עמו אל האגודה, המה העמידו ג' תנאים (התנאי הא' איני זוכר ואינו רבות הערך כ"כ) התנאי הב' שהועד הרבני יהי' במקום אחד, והיינו שלא יהי' הועד הרבני מרבני שבעיירות שונים שיתוועדו רק לעתים, כ"א שיהיו הרבנים תמיד בהועד וידעו הליכות האגודה בתמידות ויפקחו שיהי' הכל כדין וכדת, התנאי הג' שבהמקומות שיש ב' קהילות (היינו קהלה חפשית וקהלה אורתודוכסית) הנה האיש שאינו נמנה בקהלה האורתודוכסית עם היות שהוא יר"א, לא יוכל להיות בראש האגודה ומנהלי (וכ"ז יהי' כתוב מפורש בהסטאטוטן), והתנאי הג' זהו סלע המחלוקת הנ"ל, ראזנהיים ושטרובס (שהמה העיקרים בהועד הזמני והעסקנים בכל הענין הזה) אינם מסכימים בשום אופן להעמיד זאת בס' התקנות (על אונגאריין בפרט מסכימים המה על התנאי הנ"ל באשר שם הדבר מוכרח מחוק הממשלה אבל על אשכנז אינם מסכימים בשו"א),

והמיאון הי' עוד קודם קאטאוויץ, רק שהי' ברפיון מפני שרצו שיהי' ברייער בהאסיפה. האונגארים שהבטיחו לבוא אל האסיפה, לא באו, וכפה"נ כבר ידעו מהמיאון, גם לא נראה להם הנאספים שהיו ביניהם כאלה שאינם ע"פ רוחם.

ברייער התאמץ בדבר התנאי הגי', והשתדל בזה עם הגר"ח יחי' והסכים עמו, וכתב הר"ח בצעטיל תנאי הזה והבטיח לו לחתום עליו (ועל הי"ח דבר חתם ברייער) ומוסג"פ נוסח הצעטיל (ומתוכנו ניכר שזה לשון הר"ח יחי') שטרויס כפה"נ עמד בתוקף נגד התנאי, וכפה"נ התערב הרח"ע ופעל על הר"ח שלא יחתום על הצעטיל, הר"ח בא למחר לברייער למעונו ובמעמד כמה אנשים אמר לו שישלח לו מביתו הצעטיל חתום, וא"ל שיפעול גם על אחרים שיחתמו ע"ז. ואומר ברייער שאמר לו ליובאוויטש ישמע אלי וכן גור ישמע אלי וכולם יחתמו ויעשה הדבר עם גלאנץ, כן א"ל. וכמובן לא שלח לו הצעטיל, ובתחלת חודש כסלו כתב לו ותבע מאתו ההבטחה, ולא קבל מענה (המכ' שלח לבריסק) ואח"כ פרסם האיזראליט בשם הר"ח יחי' שמעולם לא החליט בדוקא על התנאי ולא אמר לא לאו ולא הן וכאשר כתבתי לך מכבר.

האונגארים תובעים כעת כפה"נ מברייער אי' הבטחת הר"ח ולמה לא העמיד הדבר על יסוד נאמן, והמה כפה"נ אינם משתתפים בהאגודה (אם כי להם נותנים התנאי הזה כנ"ל), וברייער יצא מועד הזמני, וראזנהיים ושטרויס אינם דואגים ע"ז, ובהעלם דעתם נוהה מזה, ורבים מהאשכנזים אומרים מפורש כן. הרב כהן מפולדא נפרד מברייער והוא בתוך האגודה ... ולע"ע ברייער נשאר יחידי עזוב מהקהלה שלו (לבד אחדים) ומהרבנים אשר עד כה הי' הוא הגדול והאוטעראטעט שלהם, ובגליוני האיזראליט באים מאמרים חדים מאד נגד ברייער, והקהלה שותקת ע"ז (ואפשר יתעוררו לכבוד רבם), ובנו של ברייער כותב במכ"ע אחר ארטיקלן נגדם, ובד"כ יש בזה משום ח"ה ר"ל.

שטרויס אומר אשר גם מתחלה לא אמר הר"ח להעמיד חוק בסי' התקנות תנאי הנ"ל, כ"א שמהנכון לראות שאלה לא יהיו בהועד וכן כתב בהצעטיל (ובהצעטיל אינו משמע כן, אם כי הצעטיל אינו חלק

י"ז דבר: השוה לעיל אגרת שם, ובהנסמן בהערות שם.

כתבתי לך מכבר: לעיל אגרת שם.

הרב כהן מפולדא: אגרות אליו לעיל קסא, ובהנסמן בהערות שם.

בנו של ברייער: ה"ד יצחק.

כ"כ (ונכתוב בחריפות) ואח"כ קרע הר"ח את הצעטיל, שטרויס טוען אשר בפועל יהי' כן שהאנשים כאלה לא יהיו מנהיגי האגודה היינו שלא יהיו בהועד, ורק חוק מפורש א"א לכתוב להרחיק בזה כמה אנשים יראים, שהגם שאינם נמנים אל הקהלה האורתודוכסית מ"מ שלימים המה ביראתם בתכלית, ושאלתיו ומפני מה אינם נמנים בהקהלה הנ"ל הלא דבר הוא, ואומר שזה יכול להיות משום מניעות אחרות, וא"ל מי יתקע אל ידו שלא יהיו נמנים בהועד הלא יכול להיות, והוא בטוח בדבר כנ"ל.

ולפה"נ לי לבד מה שרוצים לכסות הפאנאטיזמוס שלהם כאשר כתבתי במכ' הקודם, שלפ"ד הדבר מסוכן להם ר"ל, כי יתנועעו ויתנוודו ח"ו ומי יודע למה שיבואו ח"ו ור"ל, ועושים א"ע בזה לבנין רעוע ח"ו. הנה לבד זאת כפה"נ אינם רוצים להבדיל את ... מן האגודה, וברייער אפשר ג"כ כוונתו העיקרית ע"ז (כי בס"ה נמצא באשכנז רק ב' ג' עיירות שבהם קהילות מובדלות והן פד"מ והאמבורג, וברלין במקצת), ולפ"ד אם זאת היא הכוונה הנעלמת ודאי הצדק עם ברייער, כי כאשר ... יהי' בהאגודה לא יהי' רק חבר כ"א יהי' במנהיגי האגודה, ואם כי הוא נחשב מהיראים נראה עתה בעליל כמה קשה שכינותם של הרשעים. ידוע הוא מהרעפארמער רבנים שיצאו עתה ברשעתם ועושים תורה חדשה בפו"מ ואומרים בגלוי בכפירה גלוי' בתורה מן השמים, ואינם מכסים הדבר כלל באיזה כיחול כו' רק בכפירה גלוי' ר"ל, ומבטלים דיני חליצה לגמרי, ושהאשה יכולה לצאת מרשות הבעל בלי רשותו היינו בלא ג"פ, ואומרי' מפורש שכאו"א יכול לעשות כרצונו (ורעש גדול בזה באשכנז ובבייערין ורבים מקהילות היראים הודיעו גלוי' שמוציאים את הקהילות הנ"ל מכלל יהודים, והרעפארמער הגישו עצומיהם להממשלה ע"ז, והיא שלחה להעיירות הגדולים שהפארשטאנד (היינו הדוח' פראוולעניס) יאמרו דעתם בזה, ובאשר ברוב העיירות אין קהילות מובדלות והפארשטאנד רובם מהחפשים, הושיבו אשר מ"מ נחשבים המה ליהודים. (תמול הי' פה ר' שמואל כהן מוירצבורג וסיפר לי שאצלם עשו היראים פראטעסט נגד ההחלטה הנ"ל) והנה המקור הדבר הוא מהראבינער הרעפארמער דפד"מ (היינו מההויבט געמיינדע) זעליגמאן ... יצא להצדיק את החטאים האלה בנפשותם ר"ל, והפלא אשר גם ... שהוא למדן ויר"א, גם הוא ממצידיקי הרשעים, וזהו שאמרז"ל אוי לרשע אוי לשכינו, ומזה נראה כמה מסוכן כשהיו כאלה במנהיגי האגודה.

אמרתי לשטרויס אשר אני אינני מסתפק בזה שבהועד לא יהיו

אנשים שיש בזה חשש, כ"א שגם בהחבירים לא יהיו רק יראים פשוטים, וכאשר מתחלה רציתי להיות על אסיפת קאטאוץ, וכאשר ראיתי שבהנאספים היו ציונים כמו ... וכדומה, אמרתי בביתי שלפי השערתי לא טוב הדבר, וכאשר אין אצלם שום הגדרה את מי לקבל (כ"א ההגדרה שיהיו שומרי תורה ומצות, וזה יסביר כל אחד לעצמו כרצונו, והציונים אומרים אשר שיטתם היא כל המצות וכנודע הדברים) הלא יקבצו אלי' יהי' מי שיהי', וממילא גם הועד ישתנה גם אם יהי' מהיראים האמיתים. ומה גם שא"א שיהי' הכלל לא מן הפרט, וגם כאשר מקבלים ציונים מזרחים די ומספיק לנו שלא נהי' אנחנו בהאגודה. לדוגמא אמרתי לו אשר אני לא אעבוד יחד עם ... וכדומה כי שונים אנחנו בדעתינו, ויבוא רק לידי מחלוקת, וגם מי שיראה שאני מתחבר עם הנ"ל יכשיר זאת את הנ"ל בעיני הבריות ויאמרו התירו הפרושים כו', וגם יבוא לידי מחלוקת, ואינו כדאי לעשות אגודה על זאת, והציונות היא מולדת רוסי' ויודעים אנחנו מה המה, והמזרחים המה כמו המערבים, ובאשכנז ג"כ המזרחים לא טובים המה, רק שבאשכנז אינו ניכר כ"כ ההבדל בין בלתי ציוני לציוני מזרחי כי זה מתנהג בכשרות וגם זה מתנהג בהדברים חיצונים כמוהו ... ואומר שהמזרחים האשכנזי' טובים המה רק יש להם איזה טעות, אמרתי לו שבהכרח יש מקום ויסוד דשם מוצא הטעות מקום לנוח.

ובסוף אמרתי אשר יש חשש גדול שבהאגודה תהי' במשך הזמן אגודת ציונית, ונתפעל ונתרגש מאד ואומר להיפך אשר גם הציונים המזרחים הנכנסים בה לא יהיו ציונים במשך הזמן, ואני אמרתי לו עוד הפעם השקפתי הנ"ל שבאם יהי' רק תערובות ציונים יהפכו את כולם לציונים כו', ולא יהיו ערבים ובטוחים כלל בהתקף שמדמים עתה, ובזה נגמר השיחה אתו. ראזנהיים עוד לא הי' אצלי.

הראיתי לשטרויס שבין הנדבות על האגודה הנדפסים בהדרך ישנם נדבות מציונים גמורים כמו ... וכדומה, וא"ל אשר גאטליב מפינסק נסע למאסקווא לעשות נפשות אל האגודה ולקבל נדבות, ואין אחריות הדבר עליהם, וא"כ ... זהו סיבת מכתב ... הנדפס בהדרך נו' ב', ובו כותב כך, כלל זה נקטו בידכם כי אין האגודה באה לרחק אלא לקרב כו', בשעה שחפצו המחדשים להשפיע מרוחם על היהדות אז השכילו מאד גדולי ישראל שרחקו אותם בזרוע ובצרו את שלומי אמוני ישראל לעצמם כו', עכשו הודות להשי"ת נשתנו פני הדברים ובלבב רבים מאחינו שלא נתרחקו הרבה ממרכז האמת נתעוררו געגועים גדולים

לקדשי בני ישראל, עתה באה העת לקרב את כל אלה שלא נלכדו ברשת הריפארם ולא הרחיקו עוד ללכת תועה כו'...

ג) השקפתי על האגודה האשכנזית כבר מבוארת מהאמור לעיל, ונראה בהעתק מכתבי להר"ח יחי', וממנו נראה ג"כ דעתי אשר למדינתנו ההשתתפות עם האגודה האשכנזית מסוכנה היא ר"ל, הועד הזמני ומשמשיהם תכלית חפצם עתה ללכוד את בני מדינתנו כי בלעדס לא יהי להם קיום, ובפרט כאשר אונגארין התרחק מאתם, וכפה"נ גם גאליציען אינו הולכת עמהם, ובעצמם המה מרגישים חלישותם שא"א להם לעשות מחול כזה בלי רוסלאנד.

וכאשר מדברים אתי ראשית הדברים המה שאינם חושבים להכניס הדרך ארץ שלהם לרוסלאנד, בהיותי בברלין כבר כתבתי לך שהיו שם בעת ההיא אסיפת גדולי אשכנזים, קראו שם את הדרי עהרמאן בכוונה להטותי לענין האגודה, וגם הוא ראשית דבריו להסיר החשש הזה שאינם חושבים זה כלל וכלל, וכאשר הבין מאתי שאיני נוטה לזה ואמרתי לו שלפה"נ לי נשתנו הדברים מכמו שדברתי עם מחוללי האגודה זה ד' שנים מקודם, קיצר באמרים לגמרי וחדל מלדבר מזה, וחכמתו עמדה לו שלא להשתדל בזה, רק אמר שראזנהיים יבוא למחר אלי זה לא מצא אותי במעוני, אך הי אצלי ... וברביבי הדברים בדבר טיב האגודה לא חדל מלגלות הטובות שירצו לעשות עם רוסלאנד ולקבל עליהם את האפטרופסות על רוסלאנד, וזאת יהי מלאכתם שיקחו צעירים למדים ויראים מרוסלאנד ויתנו להם חינוך אשכנזי וכשתוגמר צורתם (הנפסדת ר"ל) האשכנזית יהיו אלו לראשי ישיבות ברוסלאנד ויחנכו הנערים שיהי בהם הכל - השי"ת ישמרנו מהם ומהמונם ... ומכ"ז מובן אנחנו אינם רשאים להשתתף עמהם בהאגודה, ויש בזה סכנה גדולה ר"ל.

ד) אמנם בעצם דבר האגודה במדינתנו, הנה בעצם דבר האגודה אני רואה נחיצות גדולה בכמה ענינים כאשר כבר דברנו בזה בקיץ אעת"ר בהאסיפה הקטנה, ואין רצוני להאריך בזה עתה כאשר כבר נמשכו הדברים הרבה, אמנם בתנאי מפורש שתהי האגודה מיראים פשוטים בָּעַז פארטיינע, להחזיק את התורה עם התורה עצמה, ולהחזיק את היראה עם היראה עצמה, בלי שום תערובות איזה אמצעים אחרים, וממילא א"א לנו להשתתף עם האשכנזים באשר המה

פּרטיינע לגבינו, כי כבר עשו להם שיטה להחזיק התורה והיראה באמצעים שאינם תורה ויראה. אמנם אצלי תנאי ועיקר גדול לעיכובא, אשר אגודתינו במדינתנו לא תהי' כטפל לאיזה אגודה במדינה אחרת היינו א צוא גיבויטע זאך, כ"א שתהי' אגודה מקויימת ומאושרת לעצמה, והיינו שתהי' דוקא ברשיון הממשלה אגודה כללית על כל מדינת רוסלאנד, ובה יהי' תנאי מפורש בהאוסטאוו שלא יכנס בה שום איש פארטיינער כמו ציוני וכה"ג, ואם בטעות יבוא בה איש כזה או שבמשך הזמן יתהווה איש שיטתי, מחוייבת האגודה להבדילו מאתה, ואופן השגת הרשיון לפ"ד הוא שיבואו עם בקשה זאת אל הממשלה ג' רבנים ובי' או ג' בע"ב מהידועים היטיב אל הממשלה שאין בהם שום חשש ח"ו ויכולה היא לסמוך עליהם שבאמת כוונתם רק לחזיק את מצב היהדות בעזרתו ית', ולא רחוק אצלי הדבר שהממשלה תתן הרשיון, וכמובן שזה דורש השתדלות גדולה בעזרתו ית', אמנם לא רחוק הדבר כלל לפ"ד שיהי' אי"ה הרשיון, וכאשר במדינתנו תהי' אגודה בנוי' בעצמה ומקויימת, אז יהי' אפשר ביכולת לקבל אחדים מהאשכנזים ואונגארים שאין בהם חשש ח"ו, וג"ז צריך ישוב גדול.

ה) ברייער מבקש שנעשה אסיפה קטנה מגדולי רבנים אחדים מרוסלאנד אונגאריין וגאליציע, והוא מוסכם לנסוע לרוסלאנד לאיזה מקום שיקבעו, ואיני יודע אם תבוא האסיפה לידי פועל ואם תהי' ממנה איזה תוצאה ברורה, אמנם אני חושב שנעשה אי"ה אסיפה קטנה מידידינו בדבר אופני תוצאות האגודה, ולעשות ס' תקנות (באותו מעמד היינו בעת האסיפה, לא למסור הדבר לידידינו הרמ"מ חן נ"י) לבקש הרשיון ע"פ ס' התקנות הזה.

ו) אמנם בין כה נחוץ לעצור בעד בני מדינתנו שלא יתנו ידם אל האגודה האשכנזית ולא יעשו אגודות מקומית, כי הועד הזמני שולח המכתבים חוזרים שלהם לכל המקומות, וקול פעמון אגודת ישראל מצלצל היטיב באזני היראים, וגם רבים אצלם ענין גדול להשתתף עם האשכנזים ... ובדעתי לכתוב לאחדים מהרבנים מידידינו יחיו שבין כה יהיו בשב ואל תעשה עד אשר נדע אי"ה מה לעשות, ובד"כ נחוץ שיודעו ידידינו את אשר לפניהם ולא ימהרו לעשות דבר.

ז) הועד הזמני דפה מעמיד יסוד גדול על יהודי אמעריקא שרובם המה מבני מדינתנו, וע"כ נחוץ שגם באמעריקא ידעו מזה שבד"כ

בענין גדול כזה אין האשכנזים מתאימים לזה שיהיו המה המחוללים והעומדים בראש הנהגה רבת האחריות כזו, כי דבר כזה צריך לצאת מגדולי ישראל אחר ההנפה בייג נפה שיהי דבר מתוקן בכל פרטי בעזרתו ית'.

ח) בדבר עסק קאם אני נותן ערך רב להשערת ידידינו הריי ראפאלויץ ניי שנצרך להעסק ערך מאה אלפים, כי יש לו חוש בענינים כאלו, ואפשר עתה כאשר בערגער איזה סך בפ"ב יכולים להפחית קצת מסכום הנ"ל, ומ"מ אני חושב שבאפשר לבוא לזה אי"ה, וכאשר אמרתי לך מכבר השערתי שידידינו רש"א דוליפקי יחי' ירצה לכנוס בזה, ומשער אני בסך ערך כ"ה א', ואפשר גם ידידינו הרש"ג יחי' יכנוס בזה בסכום הנ"ל, וכתבת במכ' הקודמים שהריי יחי' רוצה לכנוס בערך סך עשרה ואפשר ט"ו, ואני מוסיף ובתנאי שהוא יקבל עליו השגחת העסק, ולפי החשבון הזה לא רחוק הוא מהסכום הדרוש, ואפשר לך לכתוב להרש"א יחי' אודות זה ותודע אי"ה מחשבתו בזה, ומה שבערגער חושב שהוא יהי שותף על החצי, מי יתרצה ע"ז, ואיך יוכל הוא לדרוש זאת, הרי הוא יניח סכום קטן נגד כל הסכום הדרוש, ומה שהוא יהי מנהל העסק האם חושב הוא שגם אז יהי כל הנהגת העסק רק עליו לבד כמו עתה, בטח ירצו כל המשתתפים להעמיד מאתם איש אחד שיהי ג"כ בהנהגת העסק (וכמו שאמרת לי הפעם אודות ר"ז בעזפאל' יחי' שלפ"ד יהי אי"ה טוב אל הענין), וא"כ איך יחשוב להיות על מחצה. יכול להיות שכאשר ידע בערגער שאינם מסכימים על מחצה, יסבב את הגלגל באופן אחר, ומ"מ אינו צריכים להעלים הדבר ממנו ולהובילו כך, ולפ"ד תבוא בדברים בזה (ע"י מכתבי, ולפי מכ' הרש"ג הי' הריי בפ"ב ואפשר עודינו בפ"ב ונסיעתו עפ"ע דרך ויט' ויכולים אתם להתראות) עם הריי ראפאל' יחי', איליו אתה יכול לגלות כל האופנים ורצוניו של בערגער ותתישבו איך לבוא בדברים עם בערגער, אך יהי באופן שלא יהי בזה איזה תחבולות ח"ו, והולך בתום ילך בטח.

ט) קבלתי טע"ג מידידינו הרש"ג יחי' שנוסע לפ"ב ... יעזור לו השי"ת ויפעול לטוב, ושיבוא הדבר לפועל בקרב.

יז"ד) בדבר הבוטירסקיליעס כתבתי לך בא' המכתבי' הקודמים.

יא) בדבר הצעת רי"צ יחי', ספק גדול אצלי אם יתרצו האחים

קאבאקאו יחי' ע"ז, ויותר טוב הצעת אויטיווסקי, ויכול להיות שבמשך הזמן יבוא זה אי"ה ...

בדעתי שניסע אי"ה מפה יום א' הבע"ל ... וע"כ בדעתי שניסע אי"ה יום א' הבע"ל עם הצוג ההולך מפד"מ שעה 10-4 אחר חצי היום שבו דירעקט וואגאן עד ווענטאמיליע, ונבוא אי"ה לווענטאמיליע שעה 55-1 ביום ב' אחר חצי היום, ואחרי הבדיקה הנכונה של הצרפתי הידוע לך, ואחרי הדחיקה בפתח היציאה בהרמת קול „פרימייער קלאסס“ כידוע לך, התקוה שנבוא אי"ה למענטאן ערך שעה 4. אמנם אם הרש"ג שי' לא יוכל לבוא על ש"ק הבע"ל ויבוא אי"ה ביום א', או שיומשכו הדברים ולא יהי' באפשר לגומרם במוצאי ש"ק, נעשה אי"ה נסיעתינו ביום ג' שבוע הבע"ל, והשי"ת יצליח דרכינו.

מכתבים תכתבו לנו למענטאן פאסט רעסטאט, ועפ"ע אודיע אי"ה בטע"ג ביום נסיעתינו צלחה.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז הדו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

סיימתי המכ' היום יום ג', וקבלתי היום מכתבך מיום ועש"ק ואינו נפלא הדבר מה שלא קבלת ממני מכתב באשר לא כתבתי עד יום ד' מפני שלא הניחו אותי, אך או"ח תי' כתבה לכם, וזה פלא מדוע לא נתקבל, גם אני כתבתי במוצש"ק או ביום א' לכ"א מורתי הר' תי' ולפי מכתבה מיום הנ"ל שקבלתי כעת, גם הוא לא נתקבל, בטח נתקבלו מכתבים בש"ק.

ידידנו רב"צ ראסקין יחי' שלח לפה ח"י רוי"כ מעות רמבע"נ ותיטיב ליתן על חשבונו סך הנ"ל על ישיבת ת"א.

היום שעה 6 יהי' פה יעקב ראזנהיים יחי', ומחר בקר יהי' פה הרב פנחס כהן יחי' עם ראטהשילד יחי' הכל בדבר האגודה. ראטהשילד הוא נגד האגודה, והוא עם ברייער, ובאשר דעתו של פנחס כהן עוד לא נתברר הוא ממשיך אותו לפה לידע דעתו בזה.

שסח

ב"ה יום ה' כ"ב שבט תער"ג לפ"ק
מענטאן

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. באנו לפה שלו' ת"ל תמול ערב שעה
7.38, נסענו מויעסבאדען יום ג' ערב שעה 11½ עם ה'ריווייער
עקספרעס", אשר הוא כולו שלאף וואגאן והוליד דרך וָאָן מארסעל עד
מענטאן מטור, עשרים שעה, הנסיעה הי' בטוב ת"ל. בפה האויר לח.
יתן השי"ת שיהי' האויר טוב ויהי' לתועלת.

ידידינו הריע"מ נ"י נסע לפה דרך איטאלי ובא תמול ערך שעה 3,
ועוד לא ראיתיו, והשי"ת ישלח לו רפוש בקרב.

מכתבך מיום ועש"ק לפה קבלנו לרוב עונג, עפ"ע אתה כעת בפ"ב
ואפשר על ש"ק הבע"ל תיסע לביתינו שלו'. ע"י ידידינו הרש"ג יחי'
קבלת פ"ש פרטי מאתנו, גם בהנוגע לדבר האגודה בטח מסר לך כל מה
שדברנו בזה, ומסת' קבלת מכתבי הארוך מיום ב' ג' שבוע העברה, אשר
בו בארתי הכל בארוכה.

ביום ב' הי' אצלי האיש לוי עם ראזנהיים, אשר באו על שעה קטנה
רק בדבר האגודה, ובתחלת הדברים אמרתי להם אשר אני אינני אל
האגודה, ועיקר טעמי ונמוקי הוא מצד החבירים שהכל באים אלי'
וממילא מובן מה שאפשר לצאת ממנה, והם אומרים אשר לעשות
הגבלות בהחברים אי אפשר, ומה יש לחשוש בזה הלא החבירים
יכולים רק לשלוח צירים, והצירים יתקבלו רק אותם שהוועד יסכים
עליהם, ובהוועד הלא יהיו רבנים. א"ל שהצירים יהיו ממין החבירים
כמובן, והוועד יהי' מוכרח להסכים עליהם, כי הוועד לא ירצה וגם אינו

שסח

נעתקה מגוכתי"ק שבאוסף המכתבים.
הריע"מ: הרב יעקב מרדכי בעזפאלאוו מפאלטאוו.
נסע לפה: כעצת רבנו לעיל אגרת שכא.
בהנוגע לדבר האגודה: השוה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שם.
מכתבי ... העברה: לעיל שסו.
לוי: ה"ר יצחק אייזיק הלוי, מח"ס דורות הראשונים.

יכול להיות במחלוקת עם החברים יהיו מאיזה מפלגות שיהיו, אחרי שפתחו להם זרעותיהם לקבלם, וגם מסת' יהי ממינם גם בהועד.

ובדבר ועד הרבנים אומרים שאין חשש כי הועד הרבנים יבחרו עתה וא"א לשנותו, ואם יעדר א' ר"ל יבחרו ועד הרבנים אחר במקומו, וכ"ז שטותים כי א"א שיהי ועד תמידי, ואם יהי ועד תמידי יהי אחת משתי פנים, או שיהי במשך הזמן כמו הועד הפועל כי א"א להיות תמיד במחלוקת ומעט מעט מתהפך (כי הועד הפועל שהי לו שייכות יותר אל החברים והצירים, וגם מפני שיבואו בו בכל עת פנים חדשות, יתחדשו כחותיו, ער וועט אפגיפרישט ווערין אין זיינע כחות, והועד הרבנים התמידית שלו זהו קלקולו ח"ו, ויש חשש גדול שיתהפך אל הועד הפועל) או שיהי פירוד גמור ביניהם, הרבנים יביטו על הועד הפועל כמו על מתחדשים, והועד יביטו על ועד הרבנים כמו על דבר ישן שאינם יודעים בטיב הנהגת העולם ואיך שצריכים להתנהג למען לקרב ולאחד את כל העולם, ורק לעתים יחלקו להם כבוד, ויאמר כבודם יהי מונח במקומם.

הזכרתי לראזנהיים מה שאמר לי בקיץ תרס"ז כשנסעתי עם דוד אנזבאכער לפד"מ להתראות אתו שיצאו המה נגד היק"א, וענה לי שהחפשים מחזיקים אותם לפאנאטיקער ולא ישמעו אותם, ועתה אתם רוצים לכסות זאת ולקחתם לכם מדת הסבלנות. ואמר ראזנהיים היינו שאנחנו וייניק קנאים, והלוי אמר כוונתכם על החפץ של ברייער, אמרתי לו הן, זהו חפצו של ברייער, רק הוא מדבר אודות הועד, ואני מדבר אודות החברים, וחזר הדבור מה נוגע החברים אחר שיהיו רק צירים ... והשו"ת אחת הנה רק במילות שונות.

בתחילת הדברים שאלתי אותם מה תחשוב האגודה לעשות בארצינו לטובת היהדות, השאלה הזאת העמדתי לראזנהיים גם בהיותו פעם הראשון, והושיב להחזיק את היהדות בהצעירים, ושאלתי במה, והושיב בזה שיהיו באגודת ישראל האגודה תחזק אותם ... אמרתי לו אני מבין אשר אגודה מחזקת את חברי אבל זהו כאשר האגודה יש לה איזה פרטים מוגבלים או איזה ענינים המבדילים אותה וכאשר אני אומר מכבר אשר בני הישיבה שלנו תו"ת מובדלים יותר מאחרים מפני שהוא בחר דתו"ת, והיינו מפני שתו"ת יש בה ענינים

המבדילים אותה משיבות אחרות וזה מבדיל יותר את הבחור מהתחברות כאלה אשר האחרות אינם מבדילים כ"כ, אבל האגודה הזאת במה תחזיק אותו הלא בלא"ה הוא לומד תורה, והצעירים שאינם לומדים היינו סתם צעירים, לדעתי (לא בא זה כדיבור אחד כי בין כך באים דברים וענינים אחרים בין זה לזה) א"צ להיות בהאגודה, האגודה צריכה להתעסק עם הצעירים כמו לעשות להם שיעורי שבתות ושיעורי ערב ללמוד עמהם ולדבר עליהם אבל לא שיהיו המה בהאגודה, כי יהי זה בנין נערים. בפד"מ נוסדה אגודת צעירים תחת דגל אגודת ישראל, והפראגראמע שלה היא ללמוד שפה העברית וטורן (זהו לא הדי' טורים אף לא חלק מהם כ"א איבונג ועמלות הגוף שזה שיטה גדולה כעת באשכנז) וראזנהיים אומר שהצעירים בהכרח שיהיו בהאגודה רק שלא יהי' להם דעה, והעמידו חוק שצעיר פחות מבן כ"ז שנה אין להם דעה בהאגודה, ואם תרצו יכולים אתם בארצכם להעמיד זמן גדול יותר.

הלוי ענה על שאלה הנ"ל האגודה תעשה הרבה, לתת תמיכה בעת הצורך וכמו על כל צרה שלא תבוא, ה"י, (וכאשר כתבתי לך במכ" הקודם איך שהי' תחלת המח'), שנית תמיכות לשיבות, ומבאר כך. כאשר הנותנים מתמעטים מפני שאינם רוצים לתמוך בידי עוסקי תורה, ובדור הזה עוד יש שמחזיקים אבל מה יהי' בדור הבא, וע"כ יעשו עתה פאנד שיספיק לתמוך בידי השיבות, אמרתי לו שזהו רק דמיון שיעשו פאנד כזה והוא אומר שיעשו זאת.

בהדברים בא בדבר הרשיון, ואמרתי להם שזאת אין לחשוב שרוסלאנד תעשה זאת בלא רשיון מהמשלה, רק תתן כספה לאשכנז ותבקש אח"כ רחמים מאשכנז, זאת לא יהי', רק כשתשיג ע"ז רשיון ויהי' דבר אפיציעל, וא"ל הלוי שוילנא גם ווארשא משתדלים בפ"ב בדבר רשיון על חברה (ונחוץ הדבר לידע על איזה חברה המה משתדלים, כי על חברה מקומית מספיק רשיון הגו"ב, ע"כ אפשר שמשתדלים על חברה כללית, אם כי מסופק אני בזה, אמנם אם הוא כן מובן אשר בהשתדלותם לא תהי' הדבר רצוי).

הראיתי להם האמור בהדרך נו' ג' בהרצאת המרציא באסיפת קאטאוויץ, "מה חפצה אגודת ישראל", ובסעי' ב' מדבר מה שתעשה במזרח, ומובן שחפצה להנהיג ההשכלה בישיבות, אומר ראזנהיים שהוא הוא המרציא והוא כתבה בל' אשכנז ונעתקה לעברית, ואין הכוונה כנ"ל כ"א להיפך, והלוי כמעט שלא היו מילין בלשונו, רק ג"כ

אמר שלא כן היא הכוונה ומסת' קיצר המעתיק במקום שהי' לו להאריך. הראיתי להם עוד האמור שם שהיא אגודה עממית, והושב ראזנהיים אגודה כללית א"א לעשות באופן אחר. וזה מספיק לנו שאין זה כרצונו כלל. ועוד יותר נאמר שם בההרצאה שבאם חפצים שתהי' אגודה של תורה, צריכה להיות על יסודי תוה"ק כו'. איני יודע כלל הנאספים בקאטאויץ אי' היו אזניהם בשמעם הרצאה כזו.

ובסוף אמרתי להם אשר רוסלאנד אינה צריכה לקבל השפעה מזולתה, יש בה ת"ל רבנים גדולים יודעי דבר המה יתיישבו בזה, ואם ימצאו שצריכים לעשות אגודה, תגביל לה איך תהי' האגודה ותעמיד בזה הגבלות כאשר ימצאו, ואז אפשר תשתתף עם אשכנז.

הלוי טען הלא אנחנו נותנים כל הדעה לגדולי רוסלאנד, כי עושים שמוסל' יהיו בהועד עשר דעות ומשארי הארצות מכ"א ג' (שיהיו יותר מכל הדעות דרוסלאנד). גם רוסלאנד באגודתה לא תפעול מאומה באמריקא (כוונתו שבכדי לפעול באמעריקא צריכים ארץ מלומדת וסבלנית ובהנהגה חדשה) ואדרבא עשו אתם כמו שאתם רוצים (כפה"נ כוונתו שברוסלאנד יכולים אנחנו לעשות האגודה כפי התנאים שאנו רוצים רק שיהי' תחת דגל אשכנז, וכן א"ל ראזנהיים בפעם הראשון שבכל מדינה יכולים לעשות כחפצם, והכוונה שהועד העיקרי יהי' באשכנז ויהי' ע"פ החוקים שמעמידים המה). ראזנהיים אמר איך פארשטיי שאן מיא האט קיין פערטרוהע צוא די אשכנזים.

בתוך הדברים הי' שאמרו לי אז איך בין אן געגריפן פון ברייערין, והשבתי להם אשר תיכף אחר אסיפת קאטאויץ כשראיתי בהמודיע מי היו הנאספים אמרתי שהדבר לא טוב, וגם ברייער בטענתו צודק הוא, ובמה שאחרים מחללים אותו (שכל כוונתו על ... ועוד ג' רבנים כאלה, כן א"ל ראזנהיים בפעם הראשון) אני מצדיק אותו. כי כל האפשרי במין א"א שלא יבוא כמ"ש הרמב"ם ז"ל, דאס וואס עס קאן זיין מוז זיין, ובסוף אמרתי להם ע"ז שרוסלאנד תשתתף אל אגודה אשכנזית בלי הכנה בעצמה (היינו שגדולי יתיישבו בינם לבין עצמם בנחיצות האגודה וביכולתה ואיך שתהי') בין איך אין גאנצין געגין דעם.

והנה הרב פנחס כהן הוא נגד האגודה, ודעתו שצריכה הירוס ע"מ לבנות, והי' אצלי ביום ד' שבוע העברה ביחד עם גיסו ד"ר סימן מהיידעלבערג ויאזעף ראטהשילד, וביום ה' הי' הרב ברייער וכהן הנ"ל וראטהשילד, ברייער רוצה אשר ראטהשילד יסע לראטהשילד לאיזה מהרבנים הגדולי' לבאר להם המצב, ראטהשילד מוסכם ע"ז (ויש לו גם

כוונה לעצמו אודות עסק ואכתוב אי"ה במכ' מיוחד) ראטהשילד איז זייער פאר הארצט אין דעם וכתב לאונגארין למה מחשים ואינם באים לישע ברייער וחושב שיעשו אסיפה אודות זה.

בהדרך נו' ג' בא הסכם והתעוררות בענין האגודה מהרבני' דראדין ופאנעוושז. אמרתי להלוי וראזנהיים שבלתי ספק אצלי שאינם יודעי מאומה מפרטי דבר האגודה . . . וכמעט כל הנו' הזה מרבני רוסי אשר עד עתה לא הי' מהם דבר עדיין, ואני חושש שלא יכנסו יותר בהענין בכמות ובאיכות ויהי' כיון שהגיד כו'.

מרבני אנ"ש לא יש דבר, ובודאי מהרהרים הרבה והיו רוצים לצאת באיזה תנועה בזה, ועלה בדעתי לבוא במכ' גלוי בביאור הענין הזה, והעיקר שלא למהר להשתתף עד שיתיישבו בזה, כי הארצות שונות המה, ושונות המה ג"כ אופני האגודה, וגליתי דעתי זאת לברייער וכהן והסכימו ע"ז, וכהן אמר שידפיס את המכ' במכ"ע שלו.

וביום א' שבוע זו הצעתי כל עניני האגודה לפני ידידינו הריע"מ יחי' והרש"ג יחי' ובערנשטיין יחי' ונתיישבנו בזה, ודעתם שבהכרח להודיע גלוי אודות זה, רק בתנאי שיחתום גם הר"ח יחי' על המכתב, ומצאו שנחוץ להתראות עם הר"ח יחי' ולבאר לו כל המצב ולפעול עליו שיסור מאתם כו', ודעתם שאתה וידידינו הרמ"מ חן יחי' תיסעו להר"ח אודות זה ואפשר גם להרב מראדין, ולפ"ד איליו יספיק מכתב ג"כ, ובין כה לפרסם מכתב בין אנ"ש, אם כי גם הנסיעה א"א להמשיך הרבה, וכאשר בטח סיפר לך הרש"ג יחי' כל פרטי הדברים בזה, ועוד אכתוב לך אי"ה אודות זה.

בערנשטיין אינו מסכים על נסיעת ראטהשילד שירא אשר בוילנא יקרבו אותו ויקנו אותו בזה, אמנם נסיעתו הוחלטה וברייער יתן לו מכ', וג"א הבטחתי ליתן לו מכתב, והוא יסע בעוד ב' או ג' שבועות לגור ווארשא ולהר"ח וילנא ראדין ויהי' בליבאוויטש.

עתה אנחנו עוסקים בשכירות דירה, ואינו בנקל כ"כ להשיג ובין כה סובלים אנחנו קור בהאטעל טארטאקאווסקי בתכלית גובה הבית

דראדין: בעל החפץ חיים.

פאנעוועשז: הגיר יצחק יעקב ראבינאוויץ.

הרש"ג: הר' שמואל גורארי.

בערנשטיין: הרמ"ב, הנ"ל אגרת סו, ובהנסמן בהערות שם.

הר"ח: הגיר חיים סאלאבייציק מבריסק.

בהתפשטות גדולה בחדר א' וב' זעסלעך, והלוואי שנשיג דירה עד ש"ק הבע"ל, והשי"ת יזמין לנו דירה טובה ויהי בהצלחה בכל פרט. כשנשכיר דירה אודיע אי"ה האדרעס בטע"ג.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותנך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

לר' שמואל אקינאו נתתי הסך 150 ר' שכתבת ועוד נתתי לו מאה רוב"כ, ובס"ה נתתי לו 300 ר'.

שסט

ב"ה אור יום ב' כ"ו שבט תער"ג לפ"ק
מענטאן

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכ' תי'
נכדותי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתביך ממוצש"ק ומיום א' נכון הגיעני לרוב עונג, גם קבלתי החשבון דתמן, גם קבלנו מכתב כלתי תי' עם המועדה דתמן.

ביום ה' כתבתי לך מכתב ארוך ונמשך עד יום ועש"ק, היום אכתוב מכתב קצר, ועל מכתביך אשיב לך אי"ה. עד אשר השגנו דירה לא הי' בנקל כ"כ כי חפצי שתהי' עם צענטראל הייצוג ושיהיו החדרים הנצרכים ובמקום טוב, ולא הכל בא במקום אחד, ושכרנו דירה נוכח הדירה דאשתקד, והיא רק על הר אחד לא הר ההר, והיינו ההר הראשונה שקוד[ם] האטעל בריטאניק ואח"כ עם הרחוב מישור. הבע"ב העמיד תנורים, והתקוה שיהי' אי"ה חם.

תמול שלחנו טע"ג האדרעססע וגם לידידינו הרש"ג יחי'.

ר' שמואל אקינאו: אודותיו — ס' השיחות ת"ש ע' 63. וראה גם לעיל אגרת שס.

... ר"ל שסובל והי' נצרך לו לעשות איזה דבר לזה, ובטח נמצאי' דאק' גם ביפו ובאפשרו לנסוע לירושלים תובב"א, והשי"ת ישלח לו רפו"ש בקרב ויחזקו שיהי' בריא אולם.

המכ' שקבלתי מאתו בביתי אין אצלי, ואיני זוכר הכל האמור בו, אמנם אם ביכולתו לעשות דבר אודות השידוך עם סך שני מאות רוי"כ אשלח לו אי"ה בל"ג, ויודיעני לפה, כי אהי' פה אי"ה עוד כחודש ימים. ובטח יקיים הבטחתו בדבר הכ"ק.

בראותי ת"ל הוטב לי קצת והשי"ת ישלח לי רפו"ש בקרב בתוך כו'.

ויחזק השי"ת בריאת זוגתו תי' ושתהי' הלידה כשורה ובנקל ויהי' ולד חו"ק, וכבודו יצליח לו השי"ת בכל עניניו ויהי' במנוחה בכל פרט ברוי"ג, ונא להודיעני מבריאותו ושלומו הטוב.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וש"ב ידי"ע דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

שעג

[אד"ר תער"ג]

ב"ה.

כבר אתה בקי בענין האגודה ממכתביי הקודמים אשר בארתי לך עצם הענין ומה שנודע לי בזה במשך היותי עתה באשכנז בפרטי הדברים, ומצב הענין איך הוא עתה, ובהוספה על הקודמים אמרו לי אשר בהועד הזמני הרבה (וכמדומה לי שאמרו רובם) הם ציונים מזרחים...

ביפו: השוה לעיל אגרת כד, ובהערות שם.
הבטחתו בדבר הכי"ק: הגיל אגרת שדמ.

שעג

נעתקה מגוכח"ק שבאוסף המכתבים, ובראשה נרשם (בכת"ק בנו כ"ק אדמו"ר מוהרי"צ נ"ע) "אד"ר".
והשוה לעיל אגרת שלה, ובהנסמן בהערות שם.

(ב) ראזנהיים אמר לי שהגר"ח נ"י במכתבו להרב דוילנא נ"י כותב שבאם יעשו לחוק את הי"ח דבר הוא מסכים על האגודה, ואמר לי אשר המה מקבלים הי"ח דבר ומוסכמים עליהם ויפרסמו אותם שיהיו לחוק כרצון הגר"ח נ"י (הוא התאונן על תביעת הגר"ח נ"י על זה שלא פרסמו הי"ח דבר באסיפת קאטאוויץ שלדברי הגר"ח נ"י דרש מפורש שיפרסמו אותם, והוא אומר שהדבור הי' מפורש שלא לפרסם אותם, ניכט פארעפטליכין – ואני חושב שהי' בזה העדר הבנת השפה), אך א"א להעמידם כמו שהעמידם הגר"ח נ"י, כ"א ישנו צורתם שהי' בהם הכוונה בשינוי צורה ואיזה מהדברים יעמדו בהערה לאחד מהחוקים, ובלתי ספק אצלי שבשינוי הצורה ישתנה הענין לגמרי.

(ג) כבר כתבתי לך שהגר"ח נ"י במכתבו אלי כותב שהי"ח דבר שמירה מעולה שלא ימנו מבני האגודה רק יראים ושלמים באמת, כפי הרשום בזכרוני נאמר ונשנה שם שיהיו רק שומרי תורה ומצוה, וזה שולל רק הרעפארמער ומחללי דת בפרהסיא ר"ל, אבל אינו שולל את המתחדשים הרוצים לחזק את התורה והיהדות ע"י אמצעים שאינם תורה ויהדות, שזהו שיטת הציונים המזרחים הטובי' שבהם לחזק היהדות ע"י הלימודיות, וגם יש הרבה שאינם נמנים עם הציונים ומחזיקים בשיטה זו כנודע, ועל כל אלה א"א לומר שאינם בכלל שומרי תורה ומצוה, ואם כי יש בהם שנמצא בהם כמה דברים בלתי נאותים כלל, מ"מ א"א לשלול אותם מכלל הנ"ל, ואפשר שהגר"ח נ"י בחריפותו ובעמקותו טמן דברים בהי"ח דבר שיש בהם שמירה יתירה לחשש הנ"ל, אין להעמיד יסוד על דבר שאינו נאמר מפורש רק מכללל או מדיוקא איתמר שע"ז יכול להיות דין ומשפט חדש אם לקבל הדבר אחרי שלא נודע ונרגש להמחוקקים (ובשינוי הצורה האמור לעיל בסעי' ב' כמובן שיאבד הכל), ואחר כ"ז אינני מאמין שגם בההטמנה יש שמירה מעולה לחשש הנ"ל.

(ד) בהי"ח דבר נאמר (כפי ששמעתי, כי אין העתקה אצלי ואיני זוכר בפרטיות האמור בה), שאם תרצה איזה עיר ליסד ת"ת או ישיבה [עם לימודיות חיצוניות, צריכים לזה דעת רב העיר, ואח"כ הסכם הועד הרבני, זה נותן מקום להתייסדות ת"ת וישיבות עם תערובות זרות

הגר"ח: הגיר חיים סולובייצ'יק מבריסק.

במכתבו להרב דוילנא: השוה אגרת שלו הנדפסת בקובץ אגרות אחיעזר – שוה"ג לאגרת קע.

הרב דוילנא: הגיר חיים עוזר גראדווענסקי.

י"ח דבר: השוה לעיל אגרת שם, ובהתנסמן בהערות שם.

וכמה מהרבנים בעריהם יסכימו ע"ז, ואני חושב אשר הגר"ח נ"י מעמיד יסוד על הועד הרבני שבדאי לא יסכימו ע"ז, אך א"א כלל להיות בטוח בזה, כי א"א להועד להיות תמיד במחלוקת עם החברים, וכאשר יתקבלו דרישות מכמה מקומות נגד חפץ הועד, בהכרח יהי' להועד לבוא באיזה השוואות ולא זו בלבד שא"א להיות במחלוקת, אלא גם א"א לומר תמיד לאו ולהיות תמיד בשלילה, ומי יוכל להיות בטוח בהועד רבני שלא ישתנה במשך השנים, ואם כי אומרי' שיעשו עתה הועד רבני ולא יחליפנו ולא ימיר אותו, זהו מהדברים שבנקל לאומרים ולא לעשותם, כי יהי' ע"ז התנגדות גדולה מכמה טעמים שאינו נחוץ לבארם, וגם אם הועד הרבני יהי' משותף מכל הארצות הרי יהי' בהם הרוב שיסכימו על התערובות הנ"ל (ואם כי הלוי אומר שנותנים כל הדיעה לרוסלאנד באשר מהם יהי' עשרה דיעות בהועד (איני יודע אם כוונתו על הועד הרבני או ועד אחר) ומשארי ארצות ג' מכל מדינה, הרי צירופי הג' יתרבו על העשרה). ואם כוונתו אשר באמת הועד הרבני לא יסכים ע"ז ולא יבוא הדבר, הלא יותר טוב להעמיד הדבר מתחלה באופן כזה שהאגודה לא תוכל לעשות ולייסד בארצינו ת"ת וישיבות כאלה, ואם ע"ז יתמעטו החברים, טוב מעט בכוונה כו', והלא זהו מטרתנו לאגד את אלו היראים שאינם מחפשים אמצעים אחרים לבד התורה והיראה עצמה.

(ה) ולבד כל הנ"ל, אחרי שאונגארן סילקה עצמה מן האגודה, כי גם בתחלה לא רצו להשתתף בה, רק ברייער פעל עליהם שישתתפו, והעמידו לו הג' תנאים, ועתה כאשר הועד הזמני אינם מקבלים התנאי הג', סילקו עצמם מהם (ואם כי הועד הזמני מסכים שבאונגארן יהי' לזה לחוק, היינו שבהאגודת המקומיות דאונגארן יהי' לחוק שרק זה שנמנה בקהלת האורתדכסי יוכל להבחר בהועד (שאצלם מוכרח הדבר גם משום חוק המדינה). אין בזה תועלת באמת, מאחר שבהועד הראשי יהי' באשכנז ושמה יבחרו לא אורתודוכסים שלימים, הרי החלטת הועד הראשי הוא חיוב לפני כל האגודות בכל מקום שהם, ואיך שהוא אונגארן סילקו עצמן) וברייער אומר שבשום אופן לא ישתתפו בהאגודה. גאליציען ג"כ יתרחקו מאתה אחרי המודעה שנתן ברייער במכ"ע מחזיקי הדת, ואם עיירות אחדות אפשר שישתתפו, הכלל כולו לא ישתתף עמהם, והבעלזער הוא מנגד לכל ענין האגודה, באשכנז

שהיסוד הוא ברייער הוא יצא מן האגודה, וא"כ עם מי תשתתף רוסלאנד.

... לפ"ד נחוץ הדבר שאחר חה"פ הבע"ל או אחר חה"ש הבע"ל תהי' אסיפה מגדולי ארצינו באיזה עיר בחו"ל, ויהיו הנאספים יחידים ומבוררים, ויהיו גם מאונגארן וגאליציע וברייער והר' פנחס כהן ושתהי' האסיפה בלי רעש והמולה ולא ידברו מאתה מקודם, וטוב יהי' באפשר להסתיר הדבר גם אח"כ, וכמובן זה תלוי בהנאספים שיהי' הדבר בהסתר מקודם עכ"פ, ובהאסיפה ידונו באיכות האגודה, ובטח יהי' העיון ג"כ בעצם ענין האגודה. רק באשר אני לפ"ד עצם ענין האגודה היא דבר נחוץ, אני חושב שעיקר העיון הוא באיכותה, ואפשר אם לא ימצא עצה באיכותה באופן שתהי' כפי אמיתת הכוונה, יהי' בהכרח לבטל כל הרעיון הזה, כמו שאונגארן עומד עתה כפה"כ ברעיון זה שלא תהי' אגודה כלל.

בריייער במרירותו על ענין האגודה (כתבתי לך שמתחרט על מה שהתחיל באשכנז, ובפעם השני אמר מעומק לבו שמתחרט על כל ענין האגודה שהמציא) אמר דבר טוב, מה שאומרי' בברכת תקע בשופר וקבצינו יחד אחרי שכבר אומרי' קודם ושא נס לקבץ כו' דלכאו' זה שפת יתר, אך מש"א ושא נס לקבץ הוא קיבץ גליות, ומש"א וקבצינו יחד על זה"ג דלקבץ ולאגד את ישראל זהו רק בכחו של הקב"ה, דאינו דומה כינוס לצדיקים כמו כינוס לרשעים שלהם לא יש מניעות ועיכובים, אבל כינוס לצדיקים הוא דבר כבד מאד כי יש כמה דברים המונעים, וצריכים לידע אם ראויים לזה שיהי' ע"י כינוס לטובה אמיתית. והאמת הוא כן אשר הכינוס והאיגוד ליראי ה' הוא דבר כבד מאד שעד שיהי' התיקון מזה בהכרח לשמור הקלקול ח"ו שיוכל להיות מזה, ואינו דומה יחיד המקלקל ח"ו או ח"ו וח"ו כו' ה"י ...

ע"כ נחוץ הדבר מאד שיוצא מכתב גלוי מגדולי מדינתנו בביאר קצר ש[נעם] כל הנחיצות והטוב הצפון בענין האגודה, צריכים לידע שיש בזה אחריות גדולה אם ח"ו לא תהי' כתיקונה, וכאשר הארצות שונות הנה, ולהאשכנזים מוזר עניני ארצינו, ע"כ א"א לנו לילך על הפראגראממע שלהם ואל ימהרו בזה כל עוד שלא נשתכלל הדבר להיות כתיקונה בעזרתו ית'.

אגרות קודש

חשלו

פֿיש דודתי הרבניות הכי תי.

אייער גריס האבן מיר מקבל גיווען לעונג. ובקשתי על להבא
להודיעני משלומכם הטוב.

ביא הדויש

הנל

שצה

ביה אור יום ב' ו' דחנוכה ואי דריח טבת תרדע לפיך
מענטאן

כבוד מחו וידיני הגי המפורסם ווחיס נכבד ומרומם
ירא כו מוה שמואל מיכל ניי

תל בעד החוהיש כה לחי. מכתבו נכון הגיעני. ויעזור לו השיית
שיבטלו מאתו הקנס ויקבלו אצלו הסחורה. ויהפך לב כולם לטוב
איליו ויתנו לו זאקאזין על להבא. ויתן השיית לכבודו מציאת חן
ופרנסה והצלחה בכל עניינו.

בני יחי כותב לי אשר היי בפיב כעת. . . אודות האגודה. ואבקשו
להודיעני מה פעל ועשה בפיב אם עשה אגודה מקומית בפיב או אסף
כסף. ומה הציע מטרת האגודה. מה תהי מלאכתה ברוסי. ולאן נסע
הלאה. ולפידי איך יצטרפו לזה במדינתינו בלי רשיון מיוחד מהממש'
על האגודה. היתכן אשר בני מדינתנו יתנו מעות. ואח"כ יבקשו טובות
מהאשכנזים. ולפי ידיעתי היטיב באמיתת כוונתם היא צרה חדשה רל
אל היהדות. וזאת תהי עוד הפעם ציונות בצורה אחרת. והשיית
ישמרינו מהם.

בהיותי עתה בויען דברתי עם נכבדי אונגארן. והמה סרו מהאגודה
ולא יאבו בה כלל וכלל. ואם איזה מגדולי מדינתנו מצטרפים לה הוא
רק מהעדר ידיעה בתוכניות הענין. ומתרגשים ומתפעלים רק מהשם
החיצוני. אגודת ישראל. התאגדות הכחות. ואינם חודרים אל הענין

וזהו הרבניות גדול לעכשית. אהה הרבניות יבנה - בעלית הנדית

שצה

נעשה טענותיך המאמר המפורסם.

טענותיך מכלי סתיו. אגודת נוספת אלי - לעד. ובהנכחו הנדית. וזהו
אודות האגודה. היתה לעד אגודת סתיו. ובהנכחו הנדית. וזהו גם לעד אגודת סתיו.

תשלז

אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע

פנימי לידע אם טובה היא ההתאגדות, וכמאמר העולם על סוס טוב מעקמים ותועים ביותר ח"ו, התאגדות הכחות הוא כח גדול מאד וטובו הוא אם הוא בדבר טוב ונקי, והשי"ת ישמור את התורה והיהדות מכל צוץ וירוס קרנם וקרן אחי"י בכל פרט ברו"ג.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו ומחוי וידי"ע דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

מהנעשה מעניני תמן בטח כותבי" לו מליובא:

Villa Passerel

קודם נסיעתי הי' במחנינו ב"א ר' פייוויל מריגא והתאונן על מצבו אשר בימי החורף אין לו פרנסה כלל, ומהראוי אשר כבודו יעזור לו שיהי' באפשרו לעשות דבר, ואם הי' נותן לו מקום בעסקו הי' שבע רצון מזה.

שצו

ב"ה אור יום ד' זאת חנוכה תרד"ע לפ"ק
מענטאן

N. 17

בני יקירי יחי' כלתי הצנועה והכבודה תי'
נכדותיי היקרות והנחמדות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. תמול כתבתי לכם ועתה אני שולח רצוף אוו"ג ע"ס 550 ר"כ, בזה מאה וארבעים וחמשה השייכים להפערין ולתורת, וכמו שתכתוב או"ח תי', ושני מאות השייכים אליך.

ב"א: - ב"אחי של הר"ם, והסוה לקטן אגרת תא.

שצו

נעתקה בנכות"ק סכאופף הכתבים.

17. N: נר 16 לא הגיע לידנו, והיא האגרת הנזכרת בספרך. תבול כתבתי לכם, וראה לקטן אגרת תו: הנר 16 בסד נחבלי, ולקטן אגרת תיב, לשלא אשר נר 16 לא נחבלי עוד, או"ח: אבך וחבתיך.

תנט

[תרע"ו]

ב"ה

רבים שואלים ומהם גם כמתמיהים, מפני מה החרדים מנגדים אל הדבור בלשון הקדש, ואל למוד לה"ק בחדרים בתור שפה ואדרבא הי להם לשמות ולהודות לה' על הטוב אשר אכשיר דרא וידברו כולם שפה אחת שפת לשון הקדש, ועל כן אני בא לבאר שהטוב הזה אשר מדמים לא הוא הטוב האמיתי.

לשון הקדש הוא לשון תורה לא לשון עם. במלות אחרות, לשון הקדש הוא לשון עצמי לא לשון הסכמי. לשון הקדש מובדל מכל הלשונות, כל הלשונות שבני אדם מדברים בהם העם קדם אל הלשון, אבל לשון הקדש הוא קדם לכל נברא. ז"ל הרמב"ן פ' כי תשא בפסוק מחצית השקל בשקל הקדש, הטעם אצלי במה שרבותינו קורין לשון התורה לשון הקדש הוא מפני שדברי התורה והנבואות וכל דברי קדושה כולם בלשון ההוא נאמרו, והנה הוא הלשון שהקב"ה יתעלה שמו מדבר בו עם נביאיו ועם עדתו אנכי ולא יהי לך ושאר דברות התורה והנבואה ובו נקרא בשמותיו הקדושים כו' ובו ברא עולמו וקרא שמות שמים וארץ וכל אשר בס ומלאכיו וכל צבאיו לכלם בשם יקרא מיכאל וגבריאל בלשון ההוא, ובו קרא שמות לקדושים אשר בארץ אברהם יצחק ושלמה וזולתם. והרב אמר במו"נ (ח"ג פ"ח) אל תחשוב שנקרא לשוננו לשון הקדש לגאותינו או לטעותינו, אבל הוא כי זה הלשון קדוש לא ימצאו בו שמות כו'. והנה אין צורך לטעם הזה (היינו לטעם שאומר הרמב"ם) כי הדבר ברור שהלשון קדש הקדשים

תנט

נדפסה במגדל עז ע' טז, ולפניו שם:

מכתב זה כתבו אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע כפי הנראה בשנת תרע"ז, ראשית תקופת חייו האחרונה בעלמא דין, בעיר ראסטוב, עובדה שנתנה את אותותיה גם כתנאי כתיבתו וכפי שמתבטא בלשוננו הק' בפנים: "ואני בגולה על נהר דאן ואין לי ספרים די צורך לעיין בהם".

העתקות מהמכתב נשלחו בשעתו לכריכ רבנים, ועתה נדפס הוא ממה שהעתיק הגר"י לנדא שליט"א אכ"ד דבי"ב מגוף כתיב אדמו"ר נ"ע.

על תלישותה של העברית מלשון הקודש' ראה דברי אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע ב'לקוטי דיבורים' עמ' תיט'.

לחוכן הענין השוה לעיל אגרת רלד. לקמן אגרת תפב.

כמו שפרשתי עכ"ל (ורש"י בפי' תבוא כ"ח לי פי' כפי' הרמב"ם. ופי' רש"י מלכים ב' י"ח כ"ז ישעי' ל"ו י"ד מתאים אל כוונת הרמב"ם. ועי' בפרש"י בגמ' מגילה דכ"ה ע"ב). והבחי' בפי' בראשית בפסוק כי שם בלל ה' כתב וז"ל חלקנו צורנו ויסודנו שהוא יסוד לשון הקדש, הוא אלקי ישראל עכ"ל. והרמ"ק ז"ל בפרדס שער הכנויים בפ"א כ' וז"ל ואין ספק כי לא נקרא העין כו' בלשוננו הקדש ע"ד מקרה והזדמן או ע"ד הסכמה כשאר הלשונות, ראוי לזה היות לשוננו זה נק' לשון הקדש ירצה ודאי היותו המצאה אלקית ולא כשאר הלשונות. ואין ספק שהוא הלשון שהמציא הקב"ה כשהמציא עולמו אז ודאי קדם אל העולם. והענין הוא כי כאשר ברא הקב"ה את אדם הראשון ברא גוף קדוש כו' ובהיות אדה"ר גוף קדוש מסר לו הקב"ה גנזי חכמה כו' ונתן אז עליו לשון הקדש לשון משובח אותיות קדושות קבועות בפיו. וכאשר חטא כו' וכאשר זרח אור אברהם (בדור הפלגה כדפי' בשער השערים פ"ג) חלק הקב"ה ע' אומות לע' שרים ע' לשון ובחר בנו והי' הדבור לנו בחלקנו שהוא גורלנו גורל קדוש ולשון קדוש הסכמה אלקית כו' עכ"ל. ובסנהדרין דל"ח ע"ב אדה"ר בלי ארמי ספר כו' ולפ"ד הפרדס צ"ל שזה הי' אחר החטא, ועמ"ש המהרש"א בחדא"ג ב"ב דע"ה ע"ב על המא' עתידים צדיקים שיקראו ע"ש של הקב"ה, ולפ"ד י"ל שהי' קודם החטא (עמ"ש במד"ר בראשית פכ"ד ע"פ גלמי ראו עיניך) ואמר בלי ארמי כדי שלא יבינו המלאכים. ומי אשר חננו ה' בידעה פנימיות יעיין בפרדס שער האותיות פאו"ב ובשל"ה בהקדמתו תולדות אדם בחלק בית נאמן ד"ג ע"א ויראה טוב מעלת לה"ק שיסודתו בהררי קדש הקדשים.

ועל כן לשון הקדש הוא מוקדש לתורה ולדברים שבקדושה. ואין להשתמש בו דברי חול, וכמ"ש הרמב"ם בפי' למסכת אבות פ"א במשנה ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה, שהדבור נחלק לחמשה חלקים, א' מצוה, והוא הדבור וכל המצות התלויים בדבור, ב' נאסר, כשקר ולה"ר ורכילות ונבלות הפה וכדומה, ג' נמאס, והוא דברים בטלים שאין בהם שום תועלת, ד' נאהב, והוא הדבור בשכליים ומעלות המדות ושבחי הבורא, ה' מותר, והוא הדבור בצרכיו ואומר שם בענין השיר כאשר תוכנו הוא מחלק הדבור הנמאס, היינו דברים בטלים, ויהי' אחד עברי ואחד ערבי או לעז יהי' שמיעת העברי והדבור בו יותר נמאס אצל התורה למעלת הלשון שאינו צריך שישתמשו בו אלא במעלות, כ"ש אם יצטרך אליו שישימו בו פסוק מן התורה או משה"ש שאז יצא מחלק הנמאס לחלק הנאסר ומוזהר ממנו, שהתורה אסרה

לעשות דברי הנבואה מיני זמר בפחיתות ובדברים מגונים עכ"ד. ובט"ז
אור"ח סי' תק"ס ס"ח פסוקים או תיבות הקדושות כו', דמש"א בגמ'
דסנהדרין דכ"א א' פסוק הוא לאו דוקא דגם תיבה אסור. והי' נראה
לומר דדוקא איזה תיבות שיש בהם ענין אע"פ שאינו פסוק שלם, אבל
משמעות הט"ז אפי' על תיבות נפרדות מאחר שהן לשון תורה (ור"ל
שמדייק לומר דוקא בלי הנא' בתורה או בנביאים וכתובים) וגדולה מזו
אמרו בירושלמי שבת פ"א ה"ב דאמר רשב"י אילו הוינא קאים על
טורא דסיני בשעתא דאיתיהבית אורייתא לישראל הוינא מתבע קומי
רחמנא דאיברי להדין בר נשא תרין פומין חד דיהוי לעי באורייתא וחד
דיתעבד בה כל צורכיו (הובא בפ"י ר"י על משנה דאבות הנ"ל בשם
רשב"ל - ואפשר זה ט"ס וצ"ל רשב"י - ובר"ח שער הקדושה פ"א בשם
ר' לוי בזה"ל כי בפה שהיא ראוי' לדבר דברי תורה ושבח והודאה אין
ראוי שידבר בה בדברי העוה"ז כ"ש אם יהי' דבר הפגום עכ"ל). הרי
שהחפץ האמיתי הוא שהפה שמדבר בו תורה לא ידבר בו עניני צרכיו,
כ"ש הלשון והדבור עצמו, וכ"ש הלשון שהוא קדש הקדשים מצד עצמו,
שלא ידברו בו בצרכיו.

והנה הירושלמי והרמב"ם לא דברו בדבור האסור, אמנם נחזי אנן
במה הוא רוב דבורי בני אדם הלא רוב הדבור הוא הדברים בטלים
כמ"ש הרמב"ם בהל' דעות פ"ב ה"ב וז"ל וזו היא שיחת רוב כל אדם
עכ"ל. וע"ז כתב בפ"י המשנה הנ"ל שזה יותר נמאס אצל התורה
למעלת הלשון כו' ולהירושלמי הנ"ל שגם עניני צרכיו (שזה חלק
המותר) לא ידבר באותו הפה והלשון (והכוונה בירושלמי שם גם על
התפלה מפני שהיא שאילת צרכיו כמו שפ"י הק"ע ופ"מ וזהו דרשב"י
כדעתו כו' יעו"ש) וכ"ש וק"ו דבור האסור כמו שקר ולה"ר ורכילות
ונבלות הנה ה"ז איסור גמור להכניס אלה בהלשון שהוא קדש בעצם.
וכבר נתבאר שאם מצרף אל השיר (שאין בו בעצמו דבר האסור) פסוק
או תיבות מלשון התורה ה"ז יוצא מחלק הנמאס אל חלק האיסור,
כ"ש וק"ו כשמדבר דבור האסור בלשון הזה, שהוא איסור גמור וחילול
הקדש.

ואחר כ"ז האם אפשר למסור הלשון הזה, שידברו בו המון עם
אנשים ונשים וטף, אפי' לדבר בו בצרכיהם ומכ"ש שרוב דבור בני"א
הוא דברים בטלים, ומי האיש אשר ינצל מדבור האסור כשקר ולה"ר
וכדומה, ובפרט בדורותינו אלה המון עם והנערים מה המה מדברים,
הלא רק לבשת הוא להזכיר מה שמדברים עתה בעולם, וכל שיחה קלה
וכבידה שבין איש לאשתו ובין איש לרעהו והנערים כנערותם ידברו

הכל בלשון הקדש, התבוננו נא, אותו הלשון שבו דבר הקב"ה אנכי ה' אלקיך, ידברו בו בני אדם כל דבר הנמאס והנאסר.

ומ"ש בירושלמי שבת פ"א סוף ה"ג ובשקלים ספ"ג כל מי שקבוע בארץ ישראל ומדבר לשון הקדש ואוכל פירותיו בטהרה וקורא ק"ש בבקר ובערב יהי מבושר שבן עוה"ב הוא, פי' המפרשים דא"י הוא טהרת המקום, אוכל פירותיו בטהרה טהרת הגוף, מדבר בלה"ק טהרת הנפש, וק"ש הוא עיקר טהרת הנשמה (ובפי' תקל"ח כ' שזה נגד נר"נ שבנשמה, ולה"ק פנימיות קדושה יש בו) והאיש אשר אלה לו אשרו וטוב חלקו ולא ימוט לעולם.

והנה העולם מדמים שבימים הקדמונים בימי חכמי התלמוד היו הכל מדברים בלה"ק, וטעות הוא, רק בזמן בית ראשון היו מדברים בלה"ק כדמשמע במלכים ב' סי' י"ח כ"ו, כי אז היו כל עם ה' קדושים, אבל בזמן בית שני המון עם לא היו מדברים בלה"ק וכמ"ש רבינו נ"ע בהל' ת"ת פ"א בקו"א אות ב' וז"ל דכל ימי ב"ש היו ע"ה מספרים בל' ארמית כמ"ש בתוי"ט פ"ב דאבות מ"ו כו' (וידוע דעם הארץ אינם הבורים כמו שהעולם חושבים, אלא הוא העוסק בישובה של הארץ וכמ"ש הרע"ב באבות פ"ה מ"י וז"ל וזהו ל' עם הארץ בכל מקום, שרוצה בתיקונה של הארץ אבל אין בו חכמה להבדיל בתיקונין הראויין עכ"ל. והוא כפי' הרמב"ם שם פ"ב מ"ה ע"ה הוא שאין לו מעלות שכליות, אבל יהיו לו קצת מעלת המדות. ורש"י פי' שהוא המתעסק במו"מ) ורק ת"ח לבד היו מספרים בלה"ק ומלמדים לבניהם כו' עכ"ל. והי' כן בא"י ובבל שרק הת"ח שעסקו בתורה תמיד והן התנאים והאמוראים גם אחר חורבן הבית שכל ענינם הי' רק בעסק התורה, הי' דבורם בלה"ק, אבל המון העם שעסקו בעניני העולם לא היו מדברים בלה"ק. וראי' לזה מדאי' בגמ' בסוף סוטה ובב"ק דפ"ג ע"א אמר רבי בא"י לשון סורסי למה או לה"ק או לשון יונית, ואמר ר' יוסי בבבל לשון ארמי למה או לה"ק או לשון פרסי. מפני מה תפס ב' לשונות בכל אחת בא"י ובבבל, והוא מפני שהמון עם לא היו מדברים בלה"ק, והי' הן בא"י והן בבבל עוד לשון שהיו מדברים בו המון עם. והיינו דבא"י דברו בל' סורסי ובבבל בל' ארמי (ובתוס' שם בב"ק שהוא לשון אחד רק שמשנתה קצת כעין לשון לעז כו') ובאדר"נ ס"פ י"ב אף הוא אומר בלשון בבלי ד' דברים כו' ובפי' בנ"ך יהושע לפי שהדברים הללו צורך גדול לבנ"א הי' אומר בלשון שהכל מכירים בו כשעלו מבבל ע"כ.

והנה בסנהדרין דכ"א סע"ב בתחלה ניתנה תורה לישראל (בחדא"ג דמהרש"א דקאי על משנה תורה) בכתב עברי ולה"ק חזרה וניתנה להם בימי עזרא בכתב אשורית ולשון ארמי בררו להן ישראל כתב אשורית ולה"ק כו', ובדכ"ב רע"א שנא' וכתב הנשתוו כו' וכתב' ולא כהלין כתבא למיקרא כו' ופרש"י כתב הנשתוו כתב שנשתנה כו' כתב דארמי ול' ארמי ואומר לא כהלין כתבא כו' לא היו יכולים לקרות כו' והיו שם יהודים הרבה ש"מ נשתנה להם אותו כתב באותו היום. ובפ"י רבינו חננאל שם ואין הלכה כמר עוקבא ולא כר"י, אלא קיי"ל כד שכתב זה ניתן למשה בסיני כו', והיינו כרבי שם דבתחלה בכתב זה ניתנה תורה לישראל וכרשב"א דכתב זה לא נשתנה כל עיקר. ומהרש"א בחדא"ג שם דתלי השינוי בכתב שנשתנה ע"י המלאך כו' אבל הלשון לא נשתנה מעולם ועדיין הוא בלה"ק שניתנה בו התורה, ומ"ש שניתנה בימי עזרא בל' ארמית היינו נמי ממה שהמלאך כתב בל' ארמית מנא מנא תקל ופרסין, אבל ישראל לא רצו באותו הלשון שבחר המלאך ובררו להם בלשון שידעו בו ושניתנה בו התורה מתחלה שהוא לשון הקדש עכ"ל. (ומה שהמלאך כתב בלשון ארמי לכאן' סותר משארז"ל שבת ד"ב ע"ב שאין מה"ש נזקקין ללשון זה ואין מכירין בו ועמ"ש בתוס' שם, עמ"ש הבחיי פ' נח בפסוק כי שם בלל ה', והיינו שאין לו שרש למעלה, משא"כ לה"ק האותיות והתיבות מעוררים שרשם. וזה מתאים למ"ש הפרדס שער האותיות פ"ב. והגם שהתרגום ניתן מסיני כדאי' במגילה ד"ג ע"א היינו תרגום של תורה, ר"ל התורה ניתנה עם תרגום שהוא פירושה, אבל לא תרגום בפ"ע. ועמ"ש השל"ה במס' שבת שלו דקל"ה ע"א ד"ה סוד קריאת שמו"ת וכ"ה בכתהאריז"ל. ובזה ניחא מ"ש הרא"ש דהלשון מגונה אצל המלאכים). ומכ"ז הוא שהתורה עצמה לא נשתנה הכתב והלשון מעולם, ולשון ארמית נתחדש להם בימי עזרא כמו שפרש"י וכל ימי ב"ש ובזמן התנאים והאמוראים החכמים היו מדברים בלה"ק, והמון עם היו מדברים בלשון ארמי בבבל ובלשון סורסי בא"י דחד לשון הוא כנ"ל.

וכל זה הי' בזמן ב"ש ובזמן חכמי התלמוד, אבל אחר הזמן הזה גם בין החכמים לא הי' מצוי שידברו בלה"ק, והנראה מפני שהעולם בכלל ירד במעלתו ומדריגתו, ע"כ עזבו את הלשון הזה לבלי להשתמש בו בדבורם ומשו"ז גדולי הראשונים כתבו ספריהם בלשונות אחרים, כמו הרמב"ם שכתב ספריו (לבד ספר הי"ד) בל' ערבי מפני שלא הבינו כ"כ בלה"ק כמ"ש החריזי בהקדמת העתקת פי' המשנה, וכן כתבו יתר המעתיקים ספריו (וכמדומה שכ"כ הרמב"ם באגרת תימן שלו שלא

יבינו העם בקוצר ובדיוק לה"ק, ואני בגולה על נהר דאן ואין לי ספרים די צורך לעיין בהם. וחובת הלבבות בהקדמתו כ' שחיבר אותו בל' ערבי מפני שהיא קרובה להבין לרוב אנשי דורנו.

ואם בדורות הקדמונים בזמן חכמי התלמוד לא ניתן לה"ק לכל העם לדבר בו, רק להחכמים העוסקים בתורה לבד, ואחר זה גם החכמים לא השתמשו בזה הלשון לדבר בו גם בביאור והבנת התורה, אנחנו מה נאמר בדור הזה שרוב הדבורים המה דברי הבאי, איך יעלה על הדעת שהלשון הזה שיסודתו בהררי קדש הקדשים, יהי' ללשון עם לדבר בו כל דבר הנמאס וגם דיבורים האסורים שזה ממש כמכניס צלם בהיכל ר"ל.

והא דאי' בגמ' שבת ד' מ' ע"ב לענין מרחץ ובה"כ דברים של חול מותר לאומרן בלה"ק פשוט הוא שהכוונה בדברים של חול על חלק המותר שכתב הרמב"ם בפ' המשנה דאבות הנ"ל. ובמ"א סי' פ"ה סק"ב בשם ס"ח שמדת חסידות הוא שלא לדבר גם דברי חול בלה"ק במרחץ ובה"כ. וכ"כ רבינו נ"ע בשו"ע סי' הנ"ל. וכ"ש דברים האסורים לדבר אף בל' חול שהדבור בו בלה"ק הוא איסור כפול ומכופל.

וזהו טעם ודעת גדולי הרבנים והחרדים על דבר ה', שמנגדים אל הלמוד עברית בעברית, כי אל הלמוד הזה בהכרח ללמד הנער את לה"ק שיהי' אצלו שפה המדוברת, למען יבין מה הוא לומד ויהי' אפשר להבינו בלשון הזה, ואיך אפשר למסור את הלשון הזה לנער המנוער מן הדעת, לדבר בו דברי נעירותו ושטותו (ועוד יש דברים ויתבאר לקמן).

ומ"ש בספרי פ' עקב כשהתינוק מתחיל לדבר אביו מדבר עמו בלה"ק ומלמדו תורה, נראה מרבינו נ"ע בשולחנו הטהור בהל' ת"ת בתחלתו שזה הי' בין החכמים בזמן חכמי התלמוד וכמ"ש בקו"א שהובא לעיל דרך ת"ח לבדם היו מספרים בלה"ק ומלמדים לבניהם, שהכוונה היא על מ"ש בספרי הנ"ל. וכן מובן מהראי' שמביא שם מגמ' דגיטין, וכותב דחומשים שלחם כו' דהכל קאי על זמן התלמוד ולת"ח

901... לעיין בהם: בשוה"ג במג"ע שם:

עוד נמצאת אצל הגר"י לנדא שליט"א פתקא שכ"ק אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע נתנה בידו (בראסטוב) בגוף כתיב, ובה רשימת ספרים שבקש להשיגם בהשאלה עבורו. מרשימה זו נראה שהספרים נדרשו לאדמו"ר נ"ע לצורך כתיבת המכתב שלפנינו, וניכר עד כמה גדול היה הלחץ והדחק בספרים בשעת הכתיבה. ואלו שמות הספרים שנדרשו לאדמו"ר נ"ע על פי רשימתו: חומש שמות ע"פ הרמב"ז, רבינו בחי' עה"ת, חולין ד' וילנא, ספרי, מורה נבוכים, יפה מראה על הירושלמי. עכ"ל.

דוקא, וע"ז אומר בפנים שם בימיהם שהיו מספרים הרוב בלה"ק וגם התינוק משמתחיל לדבר הי' אביו מספר עמו בלה"ק כו', כי לא היו הנקודות והטעמים כתובים בימיהם כו' שהכל הולך לכוונה אחת כמ"ש בקו"א, אבל בדורות שאח"ז אין האב מספר בלה"ק ואין עליו חיוב ללמד בנו לה"ק שיוכל לדבר בו, רק כדי הצורך לקרות בספר. ולכן הרמב"ם וטוש"ע לא הביאו את הספרי הנ"ל לדינא, וכמ"ש הרמב"ם ה' ת"ת פ"א ה"ו משיתחיל לדבר מלמדו תורה ציוה לנו משה ושמע ישראל ואח"כ מלמדו מעט פסוקים פסוקים, וכ"ה בטוש"ע, ולא הזכירו ללמדו לה"ק. ובתוספתא חגיגה פ"א ה"ג אי' מלמדו שמע ותורה ולה"ק וכ' בחסדי דוד להרד"פ ז"ל ונראה דע"ז סמך הרמב"ם שהוסיף (על מ"ש בגמ' סוכה מ"ב ע"א) מלמדו מעט פסוקים פסוקים.

אמנם כן הוא הדבר, הכל מודים שהלשון המקודש, אין להשתמש בו בדברי חול, וכ"ש בדברים הגרועים, וכל אשר לו מוח בקדקדו לא יאמר אחרת. אבל אותן שהמציאו לעשות לה"ק לשפה המדוברת והמחזיקים בשיטה זו, מוציאים אותו מן הקדש אל החול, וע"כ שינו את שמו וקורין אותו שפת עבר, למען הוציאו מקדושתו. בשם עברי נקראים ישראל קודם מתן תורה, כמ"ש בפי' שמות וארא בא כמה פעמים אלקי העברים, אבל לאחר מ"ת אינו נמצא בתורה שיקראו בשם עברים, רק עבד ישראל נק' עבד עברי (שמות כ"א ב' דברים ט' י"ב) וכתב הבחי' בפי' משפטים וז"ל ולפי דעתי מפני זה לא אמר כי תקנה עבד ישראל כו' בעבור כי ישראל הוא השם הנכבד שנתקיים בנו אחר מ"ת והנה זה בא כנגד מה ששמע במ"ת (שהרי נמכר בגניבתו) ואיננו ראוי שיקרא בשם ישראל, וקראו הכתוב בשם עברי הוא שם היחס (היינו היותו מגזע ישראל). הוא השם שהי' להם לישראל בהיותם במצרים באין תורה שנקרא אלקי העברים עכ"ל. ובאוה"ח כתב וז"ל וטעם שנקראו עברי כי חש הכתוב ליחס שם עבדות על ישראל לזה כינה אותו בשם זה כו' עוד ירמוז שלא בא לידי מדה זו עד שעבר על התורה ומצות כו' עכ"ל. וכ"כ הכלי יקר וז"ל ומ"ש לי' עברי ולא נא' אחיך או ישראל כו' לפי שכל זרע אברהם היו מעבר הנהר ושם עובדי ע"ז היו אבותינו (כמא' ההגדה מתחלה עע"ז היו אבותינו) ואחר שנכנסו בצל כנפי השכינה נקראו בשם ישראל, וזה החוטא שנמכר בגניבתו יקרא בשם עברי, כי אחז בדרכי אבותיו של אברהם. ולי' עברי נופל ג"כ על עובדי עבירה, ואע"פ שחטא ועבר עבירה מ"מ אחיך הוא (כאמרם ז"ל אע"פ שחטא ישראל הוא) לכך נא' אחיך העברי כו' אבל מוכר עצמו שלא חטא נא' בו כי ימוך אחיך סתם ולא נא' העברי עכ"ל.

והנה הסבה האמיתית לזה הוא, מפני שהוציאו כלל עם ישראל מקדושתו האמיתית, ישראל קדושים הם, ואם כי קדושתם היא גם קדושת עצמן, וכמ"ש רש"י ע"פ כי עם קדוש אתה קדושת עצמך מאבותיך, והוא מספרי, עיקר קדושתן הוא ע"י התורה והמצוות וכמ"ש ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש, שע"י שיקבלו את התורה יהיו גוי קדוש וכמ"ש הבחיי וקראם גוי קדוש בקבלת התורה עכ"ד, וכת"י ואנשי קדש תהיון לי ובשר בשדה טרפה לא תאכלו וכדומה כמה פסוקים בתורה שקדושתם היא קדושת המצוות. והבחיי פ' שמיני ע"פ והתקדשתם הביא מספרא והתקדשתם זו קדושת מצוה, והרמב"ם במו"נ ח"ג פמ"ז כ' וז"ל אמנם אמרו יתעלה והתקדשתם והייתם קדושים, אינם בענין טומאה וטהרה כלל, ל' ספרא זו קדושת מצוות, וכן מ"ש קדושים תהיו אמרו ז"ל קדושת מצוות, ומפני זה קרא העברה על המצוות גם כן טומאה כו' עכ"ל. ובילקוט פ' שלח הביא מספרי והייתם קדושים לאלקיכם זו קדושת כל המצוות כו' רבי אומר זו קדושת ציצית כו' כשהוא אומר קדושים תהיו הרי קדושת כל המצוות אמור כו'. ובר"ח שער הקדושה פ"א הביא ממד"ת והייתם קדושים לאלקיכם בזמן שאתם עושים את המצוות אתם מקודשים כו' פירשתם מהמצוות נעשיתם מחוללים, ושם הביא ממכילתא ע"פ ואנשי קדש תהיון לי כשהמקום מחדש מצוה על ישראל הוא מוסיף להם קדושה, ובנוסח הברכה אנו אומרים אשר קדשנו במצותיו. וגם מה שנתקדשו בקדושת עצמן הוא שיקבלו קדושת התורה והמצוות וכדאי' במד"ת ע"פ קדושים תהיו הואיל ונתקדשתם לשמי עד שלא בראתי העולם היו קדושים כשם שאני קדוש שנא' כי קדוש אני כו' אמר הקב"ה למשה קדש לי את העם שנא' לך אל העם וקדשתם היום ומחר, קידשם בא הקב"ה ואמר להם ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש למה כי קדוש אני ה' אף אתם תהיו קדושים כשם שהקדשתי אתכם לשמי שנא' דבר אל כל עדת בניי כו' קדושים תהיו, אמר להם הקב"ה זכיתם אתם נקראים עדת קדושים כו'.

וקדושה זו היא המאחדת את כל עם ישראל, ובזה הם עם אחד, כי בהתורה היו לעם ולכן נקראים עם ה', עם הקדש, כמ"ש בכמה כתובים רבו מלספר. והוא להיות קדושת התורה היא העם שלהם ע"כ נקראים עם ה', וכמ"ש במד"ת הנ"ל זכיתם אתם נקראים עדת קדושים, ובילקוט בשם המכילתא ע"פ ואנשי קדש תהיון לי רי"א כשאתם קדושים אתם לי, וכת"י היום הזה נהיית לעם ואמרז"ל ברכות דס"ג ע"ב וכי אותו היום ניתנה תורה לישראל אלא כו' הרי דבנתינת התורה

נהיו לעם. וביבמות דמ"ז ע"ב מפקדינן שש מאות וי"ג מצות עמך עמי,
וזה רמז גדול שהעם הוא עם תורה ומצות, ובמד"ר נשא פי"ב וכיון
שקבלו את התורה ונעשו לו אומה שלימה כו'.

אך מחוללי הרעיון הציוני, שלקחו להם שיטה אחרת לגמרי,
והחליפו כל התורה ברעיון הלאומי ויאמרו זה „עמך" ישראל, שהן
לאומים ככל העמים והלשונות, כאשר הארכתי בזה במ"א, ומשוי"ז
החזיקו בתוקף בלקיחת הארץ הקדושה, ולא לשם קדושת וטהרת
המקום, כ"א בשביל הלאומיות שהיא קדושה בכברת ארץ, כי אין
לאומיות בלא מדינה (ולא אאריך בזה כי לא על זה באתי עתה) ומשוי"ז
החזיקו ג"כ בהלשון כי אין אומה נכבדת בלא לשון וכמארז"ל ע"ז ד"מ
ע"א בזוי אתה מאד שאין להם לא כתב ולא לשון, ואינם שמים לב כלל
לערך קדושתו, ומשימים אותו לשפה מדוברת לכל העם כלו, ולכל דבר
המדובר, שאין הלשון בעצם סובלו כלל כאשר נתבאר. וכל למוד הלשון
עתה הוא רק לשם שפה בלבד, כאשר המציאו אופן הלמוד במעטדיות
שנאבד בזה כל רגש הקדש בהאותיות ותיבות ובכל הלשון בכלל, ריק
הוא מכל רק שפה פשוטה ככל השפות. ובספרי הלמוד בהם שרש פרה
ראש ולענה המארכ את הנער בהנחה וקליטה טבעית ולוקח ממנו כל
רגש אלקי בהבריאה וכה"ג. וגם אין לו רגש קדש אלקי בתורה
ובמפרשי הנביאים, והכל רק שפה אחת ודברים אחדים.

ועל כן היראים וחרדים לדבר ה', רואים בזה חילול הקדש באופן
מבהיל, וחושבים זאת לדבר איסור גמור כאשר נתבאר. ועוד מאד ידאב
לבם על הרעיון הטמון בזה שהוא התורה והיהדות, ובמסתרים ובגלוי
תבכה נפשם על השחתת נפש הילדים בהלמוד הזה, והשי"ת יתן בלב
אחינו להכיר את האמת ולילך בדרך האמת.

כמובן לא קבלתי, אבל איך אפשר לחתום בלי ראות על מה חותמין, ועד היום היי אפשר להגיע נוסח הקול קורא, וע"כ שלחתי היום טעלג, להרב דמינסק נ"י והודעתיו שהטעלג לא הגיע לי, רק מהנודע לי ממכתב כת"ר יחי, ובקשתיו שישלח לי את נוסח הקריאה ואז אודיעו אי"ה בטעלג.

המרכזות האחרות מתגנבים ומתחפשים בלבושי קדש ודוחקים עצמן לכנוס אל חוג היראים, ויראתי מאד שיהיו אח"כ כדורי מפץ, היי, מסוכן הוא מאד הזמן הזה, ומן הנראים לאוהבים יותר מכמו השונאים, ואם הרבנים לא יחישו לגלות את המראה, על מי מוטל הדבר, מי יורה דעה ומי יבין כו'. והשי"ת יחוס על תורתו ודתו ויתרומם קרנם וקרן אחב"י.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידי"ע דו"ש מלונ"ח מוקירו ומכבדו כרום ערכו

תעג

ב"ה יום ב' כ"ח סיון עז"ת לפ"ק
סלאוויאנסק

כבוד ידידי הרב המפורסם ווח"ס נכבד יר"א כו'
מו"ה אלי אהרן גארפינקל נ"י

אחדשה"ט. מכתבו צירוף הדיקלוראצי מהאגודה נצח ישראל
נשלח אלי מראסטוב לפה, וגודל ת"ח לכבודו. כפה"נ לקחו להם כעת

הסכים להשתתף באסיפה, באם תסכים לעיין בכל הענינים העומדים על הפרק, ושחתי אסיפה מוקדמת, שבה יחליטו על מה לדון באסיפה הכללית (אגרות תעו. תעו. חס. תפג). ע"ז השיבו לרבינו שהמוקדמת תהי' איזה ימים לפני הכללית (אגרות תפג. תפג). והשוה לעיל אגרת תסז, ובהנסמן בהערות שם. המרכזות האחרות: השוה לקמן אגרת שלאח"ז, ובהנסמן בהערות שם.

העג

מהעצקת הגר"י לנדא (אוסף מונדשיין).
אלי אהרן גארפינקל: רב בפ"ב.

נצח ישראל: שבפטרבורג. יעקב מארק, ממיסדי האגודה, כותב ע"ז בספר גדולים פון אונזער צייט (ע' 213-211) שהשתדלו לחבר מצע שיכול להניח את דעתם של האדמו"ר מליובאוויטש ושל אחד העם. ורבינו התנגד לאגודה זו בגלל נטייתה לציונות, שניסו להסתירה, שע"ז כותב כאן. בהדיקלוראצי הפעט' בולט הגניבת דעת. והשוה אגרת שלפניו. לקמן אגרת תצד.

הדרך להתחפש בלבושי קדש ולכנוס אל חוג היראים אשר ע"פ הרוב מאמינים המה למראה עיניהם, ואינם מדייקים כ"כ להסתכל בעומק פנימה, והמה רק יכנסו, יסירו אח"כ את המסוה ויעשו עם ההמון כחפצם.

כן הקריאה דמאסקווא יש בה הרבה גניבת דעת, וכאשר רואה אני, מקורה היא מהציונים המערבים, לא אף המזרחים, ורק סימת עינים היא, מסוכן מאד הוא הזמן הזה, ומן הנראים לאוהבים יותר מכמו השונאים הגלויים, הערמה גרוע ממזיד, ואותם אשר חננס ה' בדעת ועינים להם לראות מחויבים לגלות את המראה.

בהדיקלוראצי הפע"י בולט הגניבת דעת, אמנם בהקריאה המסקאבית נראה שבשזארגנית הוסיפו דברים שאינם בהעברית, דברים שאינם שוים לכל נפש, ובהרוסית (לפי השמועה כי לא ראיתי) הבליטו הדברים יותר. ובשניהם (אותן שראיתי) ניכר כמה שמשתדלים לכסות ולבלע מחשבתם הפנימית. עוד זולת מה שמדגישים בדבר הבחירות שיהי' בוחרים ונבחרים משני המינים, מובן אשר בהקאנגרס וביותר בהקאמיטעטין כאשר יהיו הנבחרים באופן כזה, לא יהי' להארטודכסים מקום שם ותשאר כל ההנהגה בידם, וכיוצא בזה אם נחזור אל הדברים פנימה, נמצא בהם כמה אונאת דבר ובלתי מתאימים אל הכוונה הרצויה. לבד אשר כללות הענין מוזר הוא, וכאשר הראנו השי"ת ניסים ונפלאות במצבנו הגשמי, כן יראנו ניסים ונפלאות במצבנו הרוחני להעמידם בקרן אורה, ויהל אור היהדות ואור התורה, ולאורם נסע ונלך עד ביאת ג"צ בב"א.

אם נתחדשו איזה דברים בזה, ייטיב נא להודיעני. מכתבי אשר כתבתי לו אחר חה"פ בטח קבל כבודו.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידידו דו"ש מלונ"ח תכה"י

הקריאה דמאסקווא: לאגודת מסורת וחרות. שעליה דן רבנו בארוכה באגרת שלאח"י, רבנו התנגד לה גם עבור שמייסדת גימנסיות עבריות, כמסופר ע"י י. ל. גרויבארט (ממייסדיה של אגודה זו) בספרו זכרון ע' 120. וראה גם שמועות וסיפורים (ח"א הוצ' חדשה ע' ככד). ע"ד אגודה זו, וההתאחדות עמה, ראה גם לקמן אגרת תעט, ובהנסמן בהערות שם. תפכ. תפג.

שבשזארגנית... בהעברית: שתיהן נדפסו שם ע' 98-103. משני המינים: "צו דעם קאנגרעס וועלען קענען קלייבן און אויסגעקליבען ווערען אלע יודישע מענער און פרויען פון 20 יאהר אן". בארוכה עדיז — באגרת שלאח"י.

הזאת, כי בנפשכם היא, התאחדו והתאגדו באגודת „עדת ישראל”
ובחרו בהרשימה נו' י"א, ובעזרתו ית' תעשו חיל.

ויהי נועם ד' עליכם, וחפץ ד' בידכם יצליח יראו עינינו וישמח לבנו
בהרמת קרן היהדות וקרן התורה וקרן אחב"י ונזכה לביאת ג"צ בב"א.
והנני ידיד נאמן ואוהב דבק ליראי ד' ולחושבי שמו דו"ש מלוני"ח
תכה"י וחפץ בהצלחתם.

תפה

ב"ה ער"ח מנ"א עזר"ת לפ"ק
סלאוויאנסק

כבוד ידי"נ ומחוי' הג' המפורסם וו"ח נכבד ומרומם יר"א
כו' מו"ה שמואל מיכל נ"י

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי. מכתבו ע"י הנוסע קבלתי תמול.
הטעלג' לא קבלתי עד היום.

בדבר הקאנפערענץ, המה קוראים גם מהאבשציסט ארגאניזאציעס

תפה

מצילום כתיב [סופה, והשאר — כתב סופר] שבאוסף מונדיין.
שמואל מיכל: טריינין. אגרות נוספות אליו — לעיל סו, ובהנסמן בהערות שם.
בדבר הקאנפערענץ: נזכר גם לעיל באגרת תפג. לקמן אגרות תפז. תצא. תצב. והיא אספת הכנה
לכנסיה היהודית הכללית מהנבחרים בבחירות הכלליות, שהתקיימה בפעט' בימים יב"טו מנ"א, ובה הוחלט
על סדר היום של הכנסיה היהודית הכללית. ומסופר כ"ז בכרוז שהדפיס. הועד להסתדרות הכנסיה
היהודית בעתון „עת לבנות" (א' מ"ח תרע"ח):

בשעת הועידה, שקטה ב'פטרבורג מיום השמנה עשר עד יום העשרים והאחד לחודש יולי,
בועידה זו השתתפו שלוחי-היהודים מכל הערים המרוכזות באוכלסי' ישראל, בחירי המפלגות
וההולכים בשיטות מדיניות שונות, הועידה הזאת החליטה, כי בקרוב תתכנס לפטרבורג כנסיה
יהודית, בה ישתתפו אנשים, אשר כל קהל-היהודים אשר ברוסיה יבחר למטרה זו. ורגש
האחריות בפני עתידם של היהודים שוכני רוסיה, שכל אחד מחברי הועידה נשא בלבו, הוא
שגרם, כי לסדר היום של הכנסיה הבאה הסכימה הועידה פה אחד.

ואלה המה הסעיפים של סדרי-היום:

- (א) להציב יסודותיה של ההגדרה-הלאומית, אשר היהודים ברוסיה חפצים בה.
- (ב) להחליט באיזו צורה תערך הערכות-הבטוחה לזכויותנו — זכויותי של המעט היהודי.
- (ג) להגדיר את הסדרים לשעה של הסתדרות הקהילות היהודיות ברוסיה.
- (ד) למצא בטוחות לזכויותיהם האזרחיות והלאומיות של היהודים אשר (א) בפולין, שזה עתה
נתפרסם עמדתה ברשות-עצמת, (ב) בפלסטין וג) ברומניה.

ע"ד הכנסיה היהודית — ראה גם לעיל תערך, ובהנסמן בהערות שם.

וכמדומה שזהו האגודות שבכל עיר, וא"כ גם אגודת החרדים המה בכלל זה, ורק צריכים שיהיו נבחרים מהם, וה"ז תלוי בהשתדלות האנשים בעריהם ובד"כ הקאנפרענץ היא רק ההכנה, ובה עוד לא יהי איזה פסק דבר. ומה שנוגע בה הוא איך יעמדו אופני הקריאה אל האסיפה – הגדולה (כמדומה שראיתי במכ"ע וכן כתב כבודו במכתבו הקודם שכל אגודה בת שלש מאות יהי לה ציר א' ודרוש שיהי ג"ז שיוכלו האגודות ממין אחד להתאחד ולשלוח מאתם ציר), עיירות שמספרם עולה נו"ן אלף יש לפי השערתי עד כ' ויותר, ובהם ת"ל הרבה מהיראים וכמו וויטעפסק מאהליב מינסק קיוב קרעמענטשוג יעקאטי. ניקא' חערסאן פעט' מאסקווא, וכדומה, וא"א שעל הקאנפרענץ יהי נאספים למאות, וע"כ לפ"ד הפראטעסט עתה הוא למותר, רק צריכים להשתדל שבין הנבחרים שמפעט' יהי א' לכה"פ מאגודה שלכם, ואם לא יאשרו את הנבחר שלהם, צריכים להגיש ע"ז פראטעסט, ולתבוע שבהאספה הגדולה יהיו אופני הבחירה באופן שיהי בה מאגודת היראים שבהעיירות בפראווינציע וכו' וכאשר גרוזנבער ג"כ מהחתומים על הקריאה, הלא יכול כבודו לעשות על ידו דבר שיהי להם משמעת.

בדבר אסיפת הרבנים אני מקבל עגמ"נ רב, כפה"נ ראה כ' מכתבי להרה"ג דדוינסק יחי', המה קוראים בדבר אגודת הרבנים, ונוסח הקריאה היא כאלו מעמידים עצמם לעסקנים צבורים בכל צרכי האומה, ונזהרים לבלי להזכיר עניני התורה והיהדות, וא"א בשו"א לחתום על קו"ק כזה, וכתבתי להרב דמינסק שמ"מ אשתתף אי"ה בתנאי אם יסכימו לדבר בהאספה בעיקרי הענינים, ושיהי אספה מוקדמת, ושתהי המוקדמת לכה"פ שני שבועות קודם. כוונתי בזה שיהי אספה מוקדמת, בכדי לעשות פראגראמע איזה ענינים יעלו על שולחן הנאספים, ושתהי מוקדמת בזמן למען אוכל להודיע להרבנים מאנ"ש שיבואו על האספה ויהי לנו דיעות, והמה אינם משימים לב לדברי (מהרב דמינסק לא קבלתי תשובה כלל, ואפשר עוד יהי אי"ה עד כלות השנה). רק הרח"ע . . . כתב שהוא תמים דעים אתי רק שאין הדבר בידו, ותמול קבלתי מאתו טעלג', שבהעדר שימת לב אל התנאי שיהי אספה מוקדמת, קבל הזמנה אל האספה על כ' יול במאסקווא, והמוקדמת (נראה שזה דעת עצמו) תהי י"ג יול במאסקווא. כתבתי לו טעלג' שאני מוסכם גם ע"ז באופן שעל

להרה"ג דדוינסק: השוה לעיל אגרת תסח.

אגודת הרבנים: השוה לעיל אגרת תעב, ובהנסמן בהערות שם.

להרב דמינסק: הרב אליעזר ראבינאוויץ.

המוקדמת יהי הוא והפאנאוואשזער והמינסקער, ועכבתי שלוח הטעלגי מפני שקבלתי טעלגי מש"ב הרלוי"צ יחי ששולח מכתב ע"י נאראצנעם, ועדיין לא בא, ומתי אוכל לקרוא את הרבנים המיוחדים מצדינו להיות בהמוקדמת שזה נחוץ מאד, ואם נראה שהאספה תהי' בהענינים העיקרי' ובאופן הרצוי, מתי אוכל להודיע להר' מאנ"ש שיבואו אל האספה.

ובכללות הענין מה שעושין במאסקווא דוקא, נר' לי שזה מפני שכוונתם להתאחד עם המסורת והחרות (בתחלה הצעתי אני מוסקווא מפני שזה מקום פומבי, והמה רצו רק חארקוב, ועתה נתחלפה השיטה) וכ"ז רק צער ועיג'ן, והתוצאות מכללות האספה ה' יודע. ואני אצלם כאלו מתחנן אני לפניהם, והמה אינם משימים לב, וכבר עשו בעצמם פראגראמא לאגודת ישראל ושולחים בכל העיירות, אם גם בפעם הזאת לא יבוא הדבר כראוי, בל"נ לא יהי' לי עוד מו"מ עמהם. ואם מי מאתנו ירצה להוביל ענינים עמהם, יעשה ע"י אחר.

כבודו כותב שעובד הרבה רק כותב בעת שיש מה לכתוב. מ"מ לא כן ראוי הוא שהידיעות יודע אני אחרי שכבר נתפרסמו בעולם, כמו ההתעוררות בדבר חפש הרבנים נדע לי מהרח"ע, וכן עשה בדבר שהממש' דורשת את הר' על הפראנט נדע לי מאתו וממכה"ע, ולי אין איש מודיע.

תפו

ב"ה יום ב' ד' מנ"א עזר"ת לפ"ק
סלאוויאנסק

כבוד ידי"נ הרב המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם יר"א כו'
מו"ה מנחם מענדל נ"י

אחדשה"ט

מכתבו מיום כ"ג תמוז הגיעני תמול, והנני ממחר להשיבו. איך

פאנאוועשזער: הרב יצחק ראבינאוויץ.
הרלוי"צ: הרב לוי יצחק שניאורסאהן מיעקטרינוסלב, אבי יבלח"ט כ"ק אדמור' שליט"א.
ואני אצלם: מכאן ואילך בכתייך.
פראגראמא... העיירות: אולי הכוונה לקול קורא הנדפס בקובץ אגרות „אחיעזר" אגרת קעד.

תפו

מהעתקת הגר"י לנדא (אוסף מוגדשיון).
מנחם מענדל: חן מניעוין. אגרות נוספות אליו — לעיל תפג, ובהנסמן בהערות שם.
מכתבו: מענה לאגרת הגיל תפג אליו, והשוה שם לתוכן הענין.

אפשר לחתום קול קורא שאינו בו הזכרה כלל מענין התורה והיהדות (והיא זהירות בכונה למען למצוא חן כו'), ותוכנו אינו מענייני דיומא כלל, ולחתום רק בשביל שיהי גם שמי ביניהם ושאהי ג"כ מהקוראים דער באיי האלט איך ניט ח"ו.

ובעצם דבר האספה, זה מאחר הפסח אני כותב ומפציר בהם לעשות אספת הרבנים להשמיע קול הרת קדש התורה והיראה הטהורה לעורר את העם לחיזוק התורה והיהדות, לטכס עצה איך לאגוד את היראים, ולהעמיד פרוגראמא מפורטה להראות דרך אשר בה ילכו כל אחינו היראים, ותכלית כוונתי היא אולי נתאחד ויהי כח אחד כללי, והמה לא רצו בזה והשמיטו עצמם בתירוצים שונים, ועשו אספת ביניהם והשמיעו קולם ברבים לאגד „אגודת ישראל“ עם פרוגראמא מפורטה (בטח ראה הפרוגראמא הנשלחת ממינסק לכל העיירות), ובהיותם בפעט' נתעוררו לעשות אספה כללית לצורך אגודת רבנים, ולולא התעוררות הרח"ע יחי' לא היו מודיעים לי כלל, כאלו אינני מתענין בכללות הענין, וכאשר כתבתי להרב דמינסק שמ"מ אשתתף בהאספה בתנאי אם יעינו בה בהענינים העיקרים ושתהיי אספה מוקדמת בזמן נכון קודם, לא שם לבו לזה, וקבעו זמן האספה מבלי שום הקדמות (ועד היום לא קבלתי תשובה על מכתבי אליו) וכמו שכותב הרח"ע בטעלג' שלו, „שבהעדר שימת לב אל התנאי קבעו האספה כו“ (בני יחי' שלח לו הטעלג' ותשובתי עלי') רק הרח"ע מצדו כותב בהטעלג' שנתועד שבוע קודם, וזה בלא ידיעתם. ובטח אם היינו נוסעים לא הי' באים המה ועוד היינו נוחלים כו'. הרח"ע במכתבו האחרון מן כ"ה תמוז כותב שהוא תמים דעים עמי בדבר האספה מוקדמת...

והנה כבודו מחליט במכתבו אשר אי ההשתתפות על האספה לא ניתן לחשוב (מש"כ מפני אי שלמותו של הנוסח כו' כד ניים ושכיב אמר כו' והלא כבר הודעתיו שאמרתי להשלוח שמ"מ אשתתף בתנאי כו'), הלא עלינו לראות סוף דבר בקדמותו, כאשר נראה בעליל שהם אינם מתחשבים אתנו כלל ועושים רק על דעתם לבד, ובלתי ספק הוא אשר שלחו הקריאות רק לאחדים להר' מאנ"ש, וכאשר נזדמן לא יהי לנו שמוע כלל ורק להסכים על מה שרוצים המה, וכללות הדבר היא

שפלות גדולה לפני החסידים בכלל, וגם זאת לדעת שהם רוצים להתאחד לגמרי עם המסורת והחרות, ובשביל זה סבבו את האספה במאסקווא דוקא. הלא מתחלה הצעתי אני מאסקווא מפני שהוא מקום פומבי ולא רצו כ"א בחארקוב, ועתה רוצים הם דוקא במאסקווא מפני המסורת והחרות שנבראה שמה ודעתם שכל העולם יתאחדו באגודה זאת, אשר דעתי אינו כן, ואם כי עוד לא הוחלט אצלי לבלי לנסוע (לע"ע) לא קבלתי גם ההזמנה בזו הרגע ממש קבלתי ההזמנה הנדפסה בלי שום מכ"י אמנם אם אסע הוא רק מהטעם שכתבתי במכתבי הקודם. ואיני רואה בזה תועלת והלואי שלא יכביד עלי כו'.

ויסוד התחלקות דעותינו בזה הוא, כי כבודו רוצה שיהי' רבים בהתאגדות, וגם אם לא יהי' בטוב כ"כ אך שיהי' אגודת רבים, ואני מסתפק במועט רק שיהי' בעזרתו ית' בטוב. ואנו למידים ממדותיו של הקב"ה דכשהחזיר הקב"ה את התורה על כל אומה ולשון בני עשו אמרו מה כתיב בה כו' בני עמון ומואב אמרו כו' בני ישמעאל אמרו כו' ולא קבלוהו כו' (ילקוט בשם הספרי) ולא רצה הקב"ה להקיל ח"ו את התורה למען אשר יקבלוה רבים, ונתנה לעמו בני"י שהם המעטים מכל העמים. יתבונן נא כבודו בזה ויראה מה היא הדרך הנכונה, ואין עצה ואין תבונה, כ"א עצת ה' היא עצה ותושי'.

בין כה מתקבלים מכתבים בשאלות אם להשתתף בהאספה, ועדיין איני יודע מה להשיב, כי עוד לא הוחלט אצלי. והדבר מיצר ומעיק לי מכל צד. והשי"ת ינחילנו בעצה טובה.

לא הוחלט אצלי: בין אגרת זו לשלאחרי החליט רבנו שרביני אנ"ש ישתתפו באסיפה. ולפועל השתתף גם רבנו באספה — כדלקמן תצא.

תרלה

[ה' אד"ש תר"ס]

ב"ה יום ג'

כבוד ידי"נ הרב שי

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבי כ' נכון הגיעני. בדבר ההכירות עם הב"ג הצעיר הושבתי לו ע"י טע"ג, ועתה אבאר דעתי בזה. באשר בההכירות אתו בהכרח לגלות לו מה מעשיהו, ולכה"פ בד"כ יודע שא' עוסק בזה בתמידות ונותן עיונו בזה, וממילא גם מהמעט ידע בעצמו הרבה ומה גם שיתן דעתו לידע הדברים ממקורם, וכאשר לפה"נ תהי' תנועה עתה בעניני הר' הן בדבר המעט אשר כבר נכנס בהגא"ס והן בכללות מציאותו ועם זה שאלת

תרלה

נכתבה בלי תאריך מפורט. האמור לקמן. בדבר המיל' פר' האמור בהמליץ' נדפס בהמליץ' של א' אד"ש תר"ס. והאגרת שלפנינו נכתבה ביום ג' שלאחריו.

באגרת שלפנינו דן בכל ארבעת הנושאים הכלליים שבהם התעסק בשנים אלו והמגויים לעיל בהערות לאגרת תקפט. וממנה יש ללמוד על מצב הדברים בהם בשלהי חורף תר"ס.

(א) בחלקה הראשון דן בנושא הרבנות, שרבנו רצה שיכטלו את הרבנים מטעם, רישום הלידות יעשה ע"י פקיד והרב הדתי לא יהי' מחויב בצנז (תעודת השכלה).

(ב) בחלקה השני דן בנושא החדרים והמלמדים, שרבנו השתדל למנוע את חיוב הצנז למלמדים ואת חיוב לימוד שפת רוסיא בחדרים.

(ג) בחלקה השלישי דן בבתי הספר שמייסדת החברה מפיצי השכלה והתקציב שקיבלו לזה מחברת יק"א (ידישע קאלאניווישן אסוציאציע) בצרפת.

(ד) בחלקה האחרון דן בתעמולת הציונים כעתון שלהם נגד החרדים.

רוב הדינוים האלו היו בע"פ וברוב האגרות שלפנינו אינם נזכרים כלל. גם כשהוכרח רבנו לדון בזה בכתב, נזכרים הנושאים והשמות ברמז ובראשי תיבות, שמא מחשש עין בקורת.

ידי"נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי, שהתעסק מטעם רבנו בכל הנ"ל. בכל אגרות רבנו אליו, בחדשים אדריתמוז תר"ס, מכנהו ידי"נ הרב, מבלי לפרט את שמו.

הב"ג הצעיר: הברון דוד גינזבורג הצעיר.

הושבתי לו: שלא לעשות הכירות זאת. הראמ"ד רצה לשוחח אתו בנושא חיוב הצנז למלמדים ולימוד שפת רוסיא בחדרים, שחשב למצוא הכנה עם הברון בנושא זה. אך רבנו חשש שעייז ינדע גם מה שעוסקים בנושא הרבנות, שבוה בודאי לא יתאימו בהשקפותיהם ויתחיל לעבוד לנגד.

ממקורם: שהביג יתעניין במשרדי השרים באיוה נושאים מדבר אתם הרא"מ.

בעניני הר': הרבנים.

המעט: המעטריקע, רישום תעודות לידה שנעשות עד עתה ע"י הרבנים מטעם, ומתקיים עתה דיון אם להעביר זאת לפקיד ולבטל את מציאות הרבנים מטעם.

בהגא"ס: במשרדי הממשלה.

הדוח' ר', ואם כי הכל נעשה במשך זמן לא במהירות, אבל מ"מ יתנועעו כו', אשר כ"ז אינו לפי רוחם כלל, ל"מ לפי רוח הב' הזקן שהוא באחת כו' אף גם לא לרוח הצעיר, ור"ל שגם ביטול הקז"ר (נע"ם) היות שאמר הפעם שהם רק פאליצי' לא יחפוץ כלל, ואם אינו רוצה בדראב' הוא רוצה באיזענש' וכדומה, אבל זאת ודאי שהוא מקורב להם בפנימיות נפשו, ומכ"ש בדבר הדו' ר' לא יסכים דעתו לדעתינו כלל וכלל, כמובן היטיב. ועתה הענין בכללו נסתר מהם ואינם יודעים שנעשה בו דבר, וע"י ההתגלות לפניו גם במקצת ידע את הכלל וגם את הפרטים וישים דעתו ע"ז, וגם בטח יודיע גם לאביו וליתר הח' שלהם, וח"ו מסוכן הדבר מאד לעת כזאת, ה"י.

ועתה נראה איזה פעולה לטובה יכול להיות ע"י. הנה ידוע אשר כל הענין החד' והמל' הוא לנגד הב' הזקן והוא כקוץ בעיניו, וכאשר אמר גם אלי שבזה החריבו ח"ו את הח', ונר' שבהעלם יש בלבו ע"ז שנשמרו מאתו בזה בזמנו, ובודאי בענין כזה דעת הצעיר כדעת הז', וכשבא לידו לא יחוה דעתו בהיפך אשר הוא היפך גם חפץ נפשו.

עוד זאת לפי השערתי העיקר היא דעת באק', כאשר נודע לנו מפרטי דבריהם בענין שאלת לימוד הג' בשפ"ר שלדברי הב"ג לא נתנו מקום והצעת ב' קיבלו בדיעה א'. ויוצא מזה שאין דבריו משמעות כ"כ אם גם יאמר בחפצינו ואינם שקולים כלל נגד דברי בא'. ולזאת לפ"ד אין זה שוה נגד מה שיוכל לצמוח מהתגלות ענינינו לפניו.

ובגוף ועצם הדבר אם הי' האוצ' קאמ' משיב על השאלה בשלילה בודאי הי' טובה להענין, אבל אם ח"ו כו' יהי' נצרך להניח השתדלות רבה – בעזה"י – בלי שההש"כ היינו אצל הגעני. ייעגי בשעתו אמר לכ'.

הדוח' ר': הדוחאונע רבנים, הרבנים הדתיים, שלא יהיו מחוייבים בתעודת השכלה.

ל"מ . . . הזקן: לא מיבעי הכרון נפתלי הרץ גינזבורג הזקן.

הקז"ר: הרבנים מטעם.

רק פאליצי': שוטרים המתעסקים ברישום לידות וכו'.

דראב' . . . איזענש': ברב מטעם כפ"ב אברהם דראבקין מ"מ רוצה הוא כרב מטעם משה אליעזר

אייזנשטאט.

הח' שלהם: חברי מפיצי ההשכלה.

החד' והמל': החדרים והמלמדים.

שבוה: שלא לומדים שפת רוסיא בחדרים ואין תעודת השכלה למלמדים.

הג' בשפ"ר: הגמרא בשפת רוסיא.

האוצ' קאמ': ועדת החנוך.

בל' שההש"כ: בלשכת שר ההשכלה.

הגענע': הגענעראל סעקרעטאר, הפקיד הראשי.

שהם אינם מביטים כלל על האוצ"ק ויאמרו מה שיאמרו והמה יאמרו כאשר יחפצו המה (והדעת נותנת שהש' יתן מקום לדבריהם יותר) ואם כי ייעג' איננו ועתה הענין כבד יותר מ"מ יש לקוות להשי"ת שיפעול אי"ה גם על הגעני', ומה גם שלא לעשות חדשות, וטענה גדולה יש שמתקבל אצלם שאין להחליף דבר שנעשה לא מכבר כו'. אמנם לעשות בשביל זה הכירות עם הב"ג אינו כדאי לפ"ד בשו"א.

ואולי אפשר לפעול עליו ע"י הרכבי, והוא אם באפשרו לדבר עמו באופן שלא לגלות לו מעשיו ועניניו כ"א שעוסק בעניני עצמו ובדרך אגב הוא מביט גם בענינים הנוגעים וכאשר נודע לו עתה ענין זה יבאר לו כמה נוגע הדבר ויבקשו שידבר הוא עם הב"ג הצ' בזה ולא בשם כ' כ"א כמדבר מעצמו. אם באפשרי באופן כזה ה' אפשר כדאי. והשי"ת יהי' בעזרינו ויציל אותנו ומקור חיינו מפיות האריות וירום קרנינו כו'.

תמול קבלתי מכ' מידידנו הרמ"מ שי' וכותב בקצרה מאד שכ' כתב לו בדבר המיל' פרי' האמור בהמליץ, ומכ' כ' לא קבלתי עדיין, ולא

שהש"י: שהשר (ההשכלה).

חדשות ... לא מכבר: ראה לקמן אגרת תשעז, שכבר בשנת תרנ"ד חתם הקיסר אלכסנדר השלישי שאין המלמדים חייבים בשום צנו, אלא שבשנת תרנ"ז עורר הגוברנאטור של פלך מינסק לחוקק חיוב לימוד רוסית בחדרים וחיוב צנו למלמדים ובוה נמשך הדיון בשנה שלפנינו. בהמליץ י' ניסן מודיע:

שר ההשכלה פנה בשאלתו אל כל שרי הפלכים אשר בתחום מושב בני ישראל הקבוע, כי יחוו את דעתם בדבר התועלת אשר תצא מנתינת הרישיון להמלמדים להורות בחדריהם שפת רוסיא. את השאלה הזאת עורר שר פלך מינסק . . על יסוד החקים שנתאשרו מטעם שר ההשכלה ביום 5 ספטמבר שנת 1893 . . רק את למודי דת ישראל וראשית הלמודים העבריים (קראו וכתוב), מבלי דרוש מהמלמדים כל מדרגת השכלה . . השאלה הזאת עומדת עתה על הפרק בלשכת שר ההשכלה, ואומרים לקרבה אל העבודה לדון ולשפוט עלי' לכל צד. ולכן נשאלו שרי הפלכים אשר בתחום המושב לחוות את דעתם.

על כך כותב רבנו שיש לשער שתה"י ההחלטה שלא לעשות חדשות. וכן אמנם ה', כדלקמן שם, שבחורף תרס"ב נכנסה ההצעה לוועדת השרים. הם הגישו את ההצעה אל הקיסר ניקאליי השני והוא חתם שלא לעשות בזה שום שינוי.

בהשתדלות נושא זה ראה גם לעיל אגרת תקפד. מבוא לקונ' ומעין ע' 19 ואילך. לקמן תרפו. תשעא. תשע"ד. תשע"ה. תשע"ז. תשע"ח. תשע"ט.

הרכבי: דיר אברהם אליהו.

הרמ"מ: ה"ר מנחם מאנשי מאנעסזאן.

המיל' פרי' האמור בהמליץ: נומר 41 מיום ר' א' אד"ש תר"ס (ע' ג טור א); יכול אני להודיע ממקור נאמן כי הברון דוד גינזבורג שהי' בפאריז בימים האחרונים הצליח להשיג מאת חברת יק"א סכום הגון (מיליון פראנק) לתכלית יסוד ביס' למתחילים ליהודים ברוסיא ע"י חברת. מרבי השכלה' בפטרבורג. וראה גם לקמן אגרות תשיג. תשטז. תשמ. תשמח.

התנגדות רבנו לבתי הספר של ה.חברה מפיצי (בתחלה נקראו: מרבי) השכלה' נתבארה בארוכה לעיל ח"א אגרות ע"ב. לעיל תקפ. כאן נפתחה מערכה חדשה. לבטל נתינת המיליון פראנק לזה ע"י חברת יק"א, שהוא איגוד יהודי להתיישבות, ולהשתדל שסכום זה יותר ליסוד בתי חרושת בתחום המושב כדי להמציא עבודה לפועלים יהודים, כמבואר בארוכה לעיל ח"א אגרת קב, שהיא האגרת שכתב רבנו בקיץ תר"ס, לאחר

ידעתי מה זה ועל מה קיבל הסך הזה. בטח הוא בגליון מיום ה' או וא"ו, ועדיין לא השגתינו פה, ולא אדע סיבת העדר קבלת מכתבו אלי.

המכ' הזאקאז' שכ' כי בדבר שהפ"ל דמאהל' נשלח ממאסקווא, ולא ידעתי ג"כ פשר הדבר.

בטח ישתדל לידע מווא' מה דיבר בזה שהפ"ע עם שהפ"ל ואולי נודע בזה השקפתו על הענין כו'.

מה שהוסיף ווי' בסוף התשובה בדבר הר' הוא טוב מאד. וכאן הי' מקום למאס' (ע"פ בקשת ד') לחוות דעתו בכלל על הענין.

אחרי כותבי קבלתי מכתבו מועש"ק, ובדואי לא טוב הדבר מאד כאשר כי מבאר, והמה נתנו נפשם ולבם כעת על הקטנים להדיחם

שנסע לצורך זה לפ"כ ושם הוחלט על כתיבת אגרת זו (ראה לקמן אגרת תרס"י). לאחר ששלח אותה לכמה כדי לשמוע חוות דעתם (ראה לקמן אגרות תרס"א, תרס"ב, ולתרגמה לצרפתית ולאנגלית (ראה לקמן אגרת תרס"י), החתים בה עוד שלשה מגדולי הרבנים, הדפיס אותה ושלחה אל חברי ועד יק"א (ראה לקמן אגרות תרס"ג, תשד, תשח, תשי"א, תשט"ו).

המתעסק העיקרי בזה, מטעם רבנו, הי' אברהם אבלי פרסון, שבא לצורך זה לליובאוויטש על ש"ק פ' ח"י שרה, ע"מ להכין המכתבים להרבנים, שאתם נסע הראש' לדבר בזה. ביחד עם רבנו נסע מליובאוויטש עד מינסק. משם נסע לדבר עם הרבנים ברוסיה פולין אשכנז ושווייץ ומשם לפריז, שבה שהה עד סוף החורף ועסק בזה במרץ רב, במסירת אגרת רבנו לתרגום, הדפסתו ומסירתו לראשי יק"א, הדיבור עם הרב הראשי היר צדוק הכהן ועם נשיא יק"א נרסיס לוין. זה האחרון הבטיח שיתעניין בפרטי הדברים. כמסופר כיז לקמן אגרות תרס"ג, תרס"ט, תרפ"ב, תרפ"ו, תרצה"ו, תרצ"ט, תשד"ט (בעיקר תשט"ו, תשל"ט, תשמו).

גם רבנו בעצמו נסע לצרפת, שם נפגש וניסה להשפיע על אישי הוועד בנושא, כדלקמן אגרות תשל"ג-תשמ"א, תשמ"ב.

גם לאחר מסירת המכתבים והפגישות המשיך רבנו בהשתדלות עניפה ע"י גדולי ישראל וע"י הגבירים והעסקנים, להשפיע על חברי ועד יק"א, להחליף את המליון פראנק שקצבו לתמיכת יהודי רוסיה, מתמיכת בתי הספר לתמיכה חומרית, הדרושה מאד ליהודי רוסיה, כדלקמן אגרות תשל"ט, תשמ"א, תשמ"ב, תשמ"ג, תשנ"ד, תשנ"ה.

על פרטי ההתעסקות שבכל זאת כותב רבנו לקמן אגרת תשמו, אם אבאר לכ' כל הדברים בפרטיות מה שעברו בזה במשך החורף ע"צ תקצור היריעה מהכיל ואם יהיו כל הימים דיו כו'.

בשלהי הקיץ כותב רבנו אל הראש' הנ"ל (אגרת תשט"ו, כיב מנ"א): „למעשה אינו נוגע עתה שאין עתה זמן עשר בזה". ועל ההתעסקות בשנת תרס"ב — ראה לקמן אגרות תשע"ח.

סוף דבר באגרת ט' אדר תרס"ג (לקמן תתיג): שמעתי אשר יק"א חדלה ליתן להם מעות, היינו מהסך מיליון פראנק שקצבו עכבו ת"ר אלף' ובאגרת כ"א אדר (תתט"ו): „מהו הסיבה לזה אי לידע, אפשר נתנו אל לבם הפראטעסטין שנגד ח' מפה"ש".

המכ' הזאקאז' דואר רשום.

שהפ"ל דמאהל': שר הפלך דמאהליב. ואולי שייך לנידון דלעיל אגרת תרט"ו, שגם שם מדובר בשר פלך מאהליב עם שר הפנים.

שהפ"ל: שר הפנים דמיטרי סיפיאגין.

הר"י הרבנים.

מכתבו מועש"ק: שבו מעתיק את קטע העתון המליץ הנ"ל.

על הקטנים: ביסוד בתי ספר עם מורים הכופרים בה'.

ולהעבירם ר"ל מדת ישראל והמה כאנוסים ממש כאשר עינינו רואות
 כעת במחנינו, ויכול להיות שכאשר גדולי ישראל יבקשו אותם ויתחננו
 לפניהם על נפש הקטנים, יפעלו עליהם שיניחו ידם במקצת מזה.
 אמנם מי יעורר את הגדולי ע"ז ואיך יתדברו חד עם רעהו. ועד אשר
 אצלינו באים לידי איזה דיב[נ]ר זע"ז נמשך ימים ושנים ועל כל מדרך
 כף רגל יש כמה מניעות ועיכובים ורובם שא"צ לעכב, ובין כה המה
 עושים וחוזרים ועושים, ה"י.

בדבר הצי' המא' שלומים לריב ציון ... ויתר המא' שבאים בעת
 הזאת קראתי וקשה מאד לסבול את גודל החוצפה שלהם נגד התורה
 לדבר בשמה את ההפכי לגמרי, ונגד הרבנים לבזותם ולהשפילם לגמרי
 בעיני ההמון. ובכללם המה מסיתים ומדיחים ממש ומדברים בגלוי
 ובפרסום כל העולה על רוחם בלי שום מפריע, ובריבוי הדיבורים
 בענות גבורה, ובהעדר מדבר כנגדם, דבריהם מוצאים מקום בכמה
 לבבות התמימים – ה' ישמרם.

ולפ"ד העצה האחת היא שיהי' לנו מכ"ע יומי כעין מכ"ע מחזיקי
 הדת שבחול' (ולא יהי' בולט שנוסד לכוונה זו) ובו יכתבו סופרים
 טובים מהיראים והחרדים וגם גדולי הרבנים יקחו חלק בו וישיבו
 להם על כל דבר ודבר ויראו לעם כפרותם והתפקרותם, ויהיו בו
 מאמרים המחזקים ומקרבים את לב עמינו אל התורה והיראה, וגם
 יהי' בו עניני העולם וטלגרמות וכדומה, ובזה היינו יכולים ללחום
 הרבה נגדם, ולהחזיק את התמימים שבנו שישארו ביהדותם בעזה"י.
 וכשחשבתי שיהי' אסיפה הי' בדעתי להציע זאת לפני הנאספים
 ולעוררם ע"ז ושיבוא לידי פועל. והשי"ת יהי' בעזרינו בכל פרט ופרט
 כ"י.

והנני ידי"נ דו"ש מלונ"ח תכה"י

שד"ב

כעת במחנינו: בית הספר שיסדו בליובאוויטש בשנת תרנ"ט, כנ"ל אגרת תרכ, ובהנשמן בהערות שם.
 בדבר הצי': הציונים.

המא' שלומים לריב ציון: סדרת מאמרים שנדפסה בהמליץ במשך אדיר תר"ס.
 וכשחשבתי שיהי' אסיפה: כנ"ל אגרת תרח: עוד ענין נכבד להציע כ"י, וראה גם לקמן אגרות תשעז.
 תשפט.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש
מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרמו

ב"ה יום ב' יוד ניסן תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ח"ד ידי"נ הג' המפורסם ווח"ס נכבד ומרומם י"א
כו' [מו"ה] ישעי' שי'

ת"ל בעד החוה"ש, כה לחי.

מכתבו נכון הגיעני. והשי"ת יתן לו מציאת חן ופרנסה והצלחה
בכל עניניו ויחזק השי"ת בריאותו.

מכתבי הנדפס בספר אור לישרים הוא המכ' שנתפרסם מכבר
ובקשו מאתי רשיון להדפיסו בתוך יתר המכתבים שיש להם והרשיתי
להם (ויש איזה טעותים בהנדפס) ומה שהמליץ פער פיו אין ליתן לב
ע"ז, כי בעת שכתבתי את המכתב ידעתי שהכלבים ינבחו ויצעקו מרה,
ואני הסכמתי ע"ז באשר ראיתי גודל הנחיצות בזה שנוגע ליסוד וקיום
הדת אשר המהרסים חותרים חתירה תחתיו. השי"ת יפר עצתם.
ומקודם כתבתי לרבנים ג' שיצאו במחאה גלוי' נגדם, ובראותי שאינם
שמים על לבם הוכרחתי לצאת במכתבי, ואינני מתחרט כלל ע"ז, כי ת"ל
פעל הרבה למטרת כוונתינו, ומכל דברי המנגדי' ומהחרפות שלהם
אינני מתפעל כלל וכלל. ותקוותי חזקה שהשי"ת יסכר את פיהם.

המוציאים לאור את הסי' אור לישרים כוונתם לטובה, ואם כי
אפשר הי' צ"ל מסודר באופן אחר אבל כוונתם הוא לטוב, וא"צ לכתוב
מאומה למכ"ע המליץ אודותי ושבקי' לרויא כו'.

תרמו

חלק נדפס בסי' אהל רחל ח"ג ע' 623.
מו"ה ישעי': ברלין, אגרות נוספות אליו — לעיל תקצא, ובהנמנן בהערות שם.
המכ' שנתפרסם מכבר: דלעיל ח"א פה.
ובקשו . . . והרשיתי להם: כניל אגרת תקפט.
שבקי' לרויא: דמנפשיה נפיל (שבת לב, א).

והשי"ת ירום קרן אחב"י וקרן התורה והיראה ויחזק לבבינו ולבב כל אחב"י לעבדו ית' ולהיות חזק באמונתו ית' ויביא לנו מ"צ בב"א. ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש ויחוג את חהמ"צ הבע"ל בדיצה ובכשרות כאוות נפשו וב"ד ידידו עוז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תרמו

ב"ה ע"פ תר"ס לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידי"נ הרב שי'

מכתבי ר' נכון הגיעני. ומאד נהניתי אשר ידידינו הרמ"מ שי' קיים בקשתי.

בדבר מעשה הר' קרעבס לא ידעתי מאומה וגם ממכ' כ' לא ידעתי פעולתו וחשבתי שקורא את חביריו לאסיפה. ימים אלו נודעתי שדורש

תרמו

במפתח כ"ק אדמו"ר שליט"א (הג"ל בהערות לאגרת תקפט): מעשה הרב קרעבס. הצעות רא"י קלאצקי מסלאנים. הכרת נסיעתו לפ"ב.

ע"פ: ערב פסח.

ידי"נ הרב: אליעזר משה מאדייעווסקי. אגרות נוספות אליו — לעיל תקסו, ובהנסמן בהערות שם. הרמ"מ: ה"ר מנחם מאניש מאנעסזאן.

הר' קרעבס: מ. קרעבס, הרב מטעם הממשלה במושבות פלך חרסון.

קורא את חביריו לאסיפה: בהמליץ ח' אד"ש הדפיס כרוז:

... בסוף חורש העבר נתכבדתי להתייצב לפני כבוד שר הפנים ולהרצות לפניו את תוצאות

אספת הרבנים של המושבות העבריות בפלך חרסון שנתאספה ע"פ השתדלותי ... ע"פ המשא ומתן שהי' ביני ובין חבירי מהערים הקרובות הוטכם שביום 18 אפריל שי' נתיעץ בענין זה בעיר ניקאליעו ... אל אספת הרבנים כפי ההצעה רשאים יהיו לבוא רק הרבנים וסגניהם המאושרים מטעם הממשלה.

בארכיון הרא"מ מאדייעווסקי — אגרת הגרמ"ע גרודזנסקי אליו, שכתב בכ"ז אד"ש:

כתבתי למעכ"ת ביום א' העבר ובקשתי להתחקות בלשכת הפנימי בדבר הצעת הסרטן ההולך לפניו, אודות אספת רבנים מטעם, והגני לבקשו שנית אודות זה, להתודע אם יש איזה ממש בזה. ובכל אופן דרוש שמירה שלא יקלקלו.

בשוב מעכ"ת לביתי [— מפ"ב לחאראל] דרך וילנא אקוה מאד להתראות אתו ולטייל ארוכות וקצרות בעינינים נכבדים ...

יש אשר יעוררו לשלוח ללשכת הפנימי מחאות על זה, אבל טרם נדע אם יש איזה ממש בהידיעה, הוא מחאה על דבר שלא בא לעולם. ובטח יודרו מעכ"ת בזה כיאות. האספה התקיימה בניקאליעו בכ' אייר. השתתפו בה 25 רבנים מטעם. ע"פ הוראת רבנו נסע לאספה

בהזאל ונתן להמשגיה מתנה בשביל הבחורים דיה רויכ. נדבתו השנתית על תוית מאה רויכ נתן.

מימ נסיעת ידידינו הרד"צ שי לרינא הי כדאי לפיד אולי יפעול עליו בעזרתו ית. אמנם אינני יודע אם יוכל הרד"צ לנסוע בין כסא לעשור. ואפשר יתמהמה אחיו שי כב שבועות אחרי יו"ט הבע"ל בביתו. ויכול הרד"צ לבוא אייה תיכף אחר יו"ט הבע"ל. ימים אלו אכתוב אייה להרד"צ אודות זה.

בקשתי להודיעני מבריאותו איך הוא מרגיש א"ע. והשית יחזקו שיהי בריא אולם. ביום ג' שבוע הבע"ל נכנס אייה לעיר ויתן השית שיהי בהצלחה.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וכידו עוז דורש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

תשצו

[סלחי אלול תרס"ב]

כבר ידוע ומפורסם דעתי בדבר הציונות בכלל ובטח נודע גם לכבודו. אמנם מה ששואל ומבקש חוות דעתי בדבר הכתה החדשה הנק' בשם מזרחים. ידע כבודו אשר הכתה הזאת היא עומק רע ר"ל יותר מהפראקצים. כי ככוונתה הפנימית שווה היא ממש להנ"ל. ותגדל רעתה במה שהיא מכסה את כוונתה במסוה לכוש הקדושה והיא מתלבשת בטליתו של הקביה לנגד איליו ולעשות הרע בעיניו ר"ל. וזו היא עצה עמוקה מהחכמים להרע למען לצודד נפשות תמימות נפשות היראים וחרדים לדבר ד'.

ידידי הרב דוד צבי הרש"ה אב"ד סערניצא.
 יעמוד עמי להרים תריסה נגדוהי יחיד ישיבת תלמידי תורה יאה מה לכו אגרות חתם תמוז.
 נוסח אי"ה קטרו חיה בנצח דא.

השני

דע תיכנה סתמאם לאגרת קודש ולדעל ח"א. נראה שזכר הוא נכתבה בסדרה אלול תרס"ב.
 יעמוד נגדו הציונות יאה לידל אגרת תלמי. ובתעודת דע.
 לפראקציה המפורסמת של הפלגה הציונית.

והרואה יראה אשר בהאסיפה דמינסק אחרי אשר בתחלת האסיפה הרעישה הכתה החדשה נגד הקולטוריא. בסוף הסכימה עליי בנפש חפצה. והוחלט לייסד שתי קומיססיות לקולטוריא אחת מהיראים ואחת מהנאורים. וכשדרש היושב ראש בשבח ובנחיצות הקולטוריא, והציע ליסד חדרים המתוקנים שלהם בכמה עיירות או להשתדל לשלוח חניכים להחדרים שכבר נתיסדו, הסכימו כולם ע"ז פה אחד (כמ"ש במכ"ע נאווסטי נ"ו 242). ובזה מובן היטיב תוכן כוונתה הפנימיות ואשר הרעש הקודם הוא רק לקחת לבות היראים להיות נאמנה אתה ולהמשך אחריי. ומשי"כ במכתבים החוזרים לעשות קביעות ללמוד משניות ושו"ע וכדומה הוא רק לכסות את פנימיותם ולסמא את העינים (כמובן אך ורק עיני עורים) לבד.

ושמעתי אשר החליטה הכתה הנ"ל ליסד ישיבה גדולה. הנה בהישיבה הזאת כוונתם ליחד תורה עם למודיות והיא תהי' סעמינאר ממש. ואם ח"ו תפיק מחשבתה הרעה הזאת תעשה ח"ו שמות בהיהדות כולה. ומה שלא עלה בידי הח' מפיצי השכלה לפעול בכמה עשירות שנים תפעול ח"ו הכתה הזאת בזמן קצר. ולדעתי חובה היא על הרבנים הגדולים גאוני זמנינו לצאת נגדה במחאה גלויה ולפרסם רעתה ברבים למען לא יכשלו בה. ונשען על מארז"ל אבות פ"ד מ"ד (ע"פ פרשיי ועוד מפ') תקותי חזקה אשר תתגלה רעתה וידעו הכל ענינה.

ואתם אחינו היראים התפצים באמת בקיום נפשם, אליכם אקרא סורו נא מאהליהם ואל תגעו בכל אשר להם. אל תבקשו לכם חדשות, ואל תדמו להיטיב מצבכם הרוחני והגשמי בחדשות כאלה השנואים ליוצרינו. לכו בדרך אבותיכם אשר היו נאמנים לה' ולתורתו בלי התחכמות יתירות, ואור התורה הי' נר לרגלם בכל עניניהם הפנימיים לבקש עצות רק ע"פ התורה לבד, והשי"ת הי' בעזרם. וככה יעזור לכם השי"ת להפיק חפציהם הטוב בכם ובבניכם אשר אותו תחפשו ותבקשו בדרך הישרה דרך התורה והמצוה אשר נתן לנו בחסדו ית', תהיו מסורים בנפשכם לה' אלקינו ואיליו תקוו בכל לב ובכל נפש לישועתינו ולרווחתינו. והשי"ת ברחמי הרבים יחיש ישועתינו וירום קרנינו ברויג ונוכח לביאת ג"צ בבי"א.

בהאסיפה ימינסק: של ציני רוסא — בתחלת אלול תרס"ב.

נגד הקולטוריא: ראה לעיל שם.

ישיבה גדולה: הי' יצחק יעקב ריינס בלידא.

סעמינאר . . . הח' מפיצי השכלה: ראה לעיל אנחת תכסג, ובהערות שם.

אודות הספרים דפה לע"ע לא גמרתי עם השו"ב אודות המקח.
והשי"ת יעזור שאוכל לקנות הספרים.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחותרך
וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

פ"ש ר' חיים מאיר ראזין ור' מנחם מענדל קאנטער יחיו.
גיוס גיט איר אכטונג אוף די חדרים ויא גיהעריג השי"ת זאל איך
אפ היטין פון אללעס וכו'.

תתסד

ב"ה אור יום ג' ק"א אדר תרס"ד לפ"ק
פאריז

בני יקירי שי' כלתי הצנועה וחכ' תי
נכדותי היקרות יחיו

ת"ל בעד החוה"ש כה לחי.

מכתב כלתי תי' מאור ליום ה' נתקבל היום לגודל קו"ר. ולפלא
שאין מכתב מאתך בני שי'. כלתי תי' כותבת שכתבת ביום ג' ולע"ע לא
נתקבל ויתן השי"ת שנקבל מחר אי"ה מכתב מאתך.

גם לפלא שלא שלחת לי המכתבי בדבר הציונות אשר רציתי
להראותם פה לאחדים, כי נמצאים פה הרבה מהיראים שהם ציונים
גם האשכנזי היראים מהם המה ציונים רק אחת סותר להם מה
שכופר בעיקר ר"ל כהערצל עומד בראש הציונות אבל לולא זאת המה
מסכימים עם הרעיון הזה, באשר רואים פה הן המה הדירים פה והן
אותן הבאים ממדינתנו שאינם שייכים כלל אל הדת ואינם יודעים

השו"ב: ליפשיץ. דלקמן אגרות תתסה. תתקגי.
פ"ש . . ראזין . . קאנטער: משרתי רבנו.

תתסד

המכתבי בדבר הציונות: כבקשת רבנו לעיל אגרת תתנב.
הרבה מהיראים שהם ציונים: ראה גם לעיל אגרת תתנא.

כלל מיהדות וכ"ש מהשפה העברית, ומ"מ אינם מתאחדי עם הצרפתים ג"כ וביחוד אותן שממדינתנו גם בהיותם פה כמה שנים שרשם הראשון ונקודת] היהדות שנשרשה בהם מקודם אינו מניח אותם להתערב ולהתאחד עם הצרפתים ואינו לא יהודי ולא צרפתי, ולזאת חושבים שטוב להם גם היהדות הזאת שיהיו לאומים ויהיו עכ"פ יהודים כאלו ובשם יהודי יכנה אשר זה מעמיד אותו עכ"פ באיזה מציאות ואפשר זה יהי נוגע לבניו הבאים אחריו שלא יתאחדו עם הצרפתים ויהיו במובן הזאת לאומיים, ומכ"ש אם ידעו שפת לה"ק חושבים זה לדבר גדול.

וכ"ז הוא מפני שהאשכנזים בטבעם אין להם טבע העומק להעמיק באיזה דבר ולידע אותו על בורי', ויוצאים רק בדיעה שטחיות ע"פ כללים מוחלטות שאין להם שום מקום כלל. וכן הוא בענין הזה אינם חוקרים לידע הדבר לאמיתתה לאמר ומה יהיו כשהיו יהודים באופן הנ"ל האם זהו יהודי כאשר אין לו תו"מ ר"ל ומה נרויח כשנעמיד אותם במציאות הזאת, יהי ח"ו מציאות עם כמו להבדיל הלוטעראנים וכדומה שיש כאלו שאין להם שום דת והם עם אחד רק בשם אשר יקרא להם, וכמו שהיו ח' אגודת אחים בשנים הקודמים וכמדומה שישנם גם עכשיו באיינגלאנד, ובפרט שע"י שמעמידים אותם במציאות הזאת „יהודים לאומיים“ נוטלים מהם ענין התשובה שלא יבאו לידי תשובה לעולם ח"ו, וכמבואר בהמכ' הב', ויותר טוב להניחם כמו שהם אשר חלק מהם יש לקוות אשר סוף כל סוף יבאו לתשובה ...

והאשכנזים רחוקים בכלל מרעיונו ומחשבונו האמיתיים האלה, ויש מהם יראים אשר עומדים בראש הנהגה מאיזה אגודת יהודים כשרים, כאשר יש בפה מספר נכון מיהודי מדינתנו מפלכי פולין יושבים בחלק א' מהעיר הזאת ולקחו להם לרב ולמנהיג אשכנזי אחד בפה יהודי כשר בתכלית יר"ש באמת אבל הוא אשכנזי (ואני מכיר אותו היטיב זה שנים רבות) ועלול הדבר אשר יפסידם ח"ו ע"י הנחות והנהגות כנ"ל ובכדומה לזה, ותמול הי' לי שיח ושיג עמו בענין הנ"ל ואלו הי' לי המכתבי השניים בענין הציונות הי' [לא] למותר ליתן איליו. אולי יתן אל לבו לעשות הנחות אחרות בענינים אלו.

גם הי' לא למותר לכתוב עבורו מאמר בענין ההשכלה בכלל איך שלא תתאחד עם התורה וסוף כל סוף גוברת ח"ו כו'. אמנם לזה נצרף

לי המכתבים שכתב' מכבר בענינים האלו כמו המכ' להב"ג והמכתב בדבר הח' מפה"ש הנכתב לטשארקאוו וכו', ועתה אין הזמן מספיק לקבלם פה. והשי"ת ירחם על אחב"י וישר לבות מנהיגיהם ומדריכיהם שינהלו את צאן מרעיתם במקום מרעה טוב וירום קרנם ברו"ג מעלה מעלה כו'.

בדבר נסיעתינו מפה אנו חושבים שניסע מפה יום א' פ' צו ונבוא אי"ה לועין יום ב' ערב, ונעמוד בויען יום ג' אי"ה וניסע יום ד' ערך שעה 12 ונבוא לווארשא אי"ה יום ה' שעה 7 בערך, וניסע אי"ה מווארשא עם הקורייערסקין שעה 10 בקר ונבוא אי"ה לביתינו שלי יום ועש"ק בקר. ולזאת תיסע אתה לווארשא יום ג' שבוע הבע"ל ותבוא אי"ה ביום ד' . . עד אשר נהי אי"ה בווארשא.

המכתב נתעכב עד כעת יום ג' בקר ולע"ע לא יש מאתך מכתב והדבר נפלא, ואבקשך לכתוב לנו בכ"ע משלומכם הטוב ומשלי בנותיכם היקרות יחיו. והשי"ת יעזרינו להתראות בקרב בלב שמח ובחוש"ש.

החיטים עפ"ע נטחנו וכפי מה שכתב ידידינו ר"ן שי'. וכבר כתבתי במכ' כ"א מורתי הר' תי' אשר בעסק האפי' יניחו מהקמח של ר' שאול שי' על ערב פסח הבע"ל.

ותקבלו החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשכם ואביך וחונך וא"ז דו"ש מלונ"ח תכה"י

שלום דובער

המכ' להב"ג: ראה לעיל ח"א אגרות עב"ג.
המכתב . . לטשארקאוו: אולי הוא הנ"ל ח"ג תקפג.
הח' מפה"ש: החברה מפיצי השכלה.
עפ"ע: על פי ערך.
ר"ן: כנראה ר' נחמן מאריאשין, נאמן בית רבנו.
ר' שאול: ראה גם לקמן אגרת תתצד.

א'מד

ב' שבט תער"ג
ויסבאדען

ע"ד קנין הבית החדשה לצורך הישיבה קבלתי ידיעה אשר מכבר היה בזה שקליא וטריא, ונפסק לפי שעה, וביכולת לחדש הדיבור ויש תקוה שתוגמר אי"ה הקניה ודרוש על זה ערך חמשה אלפים, אופני הקניה עוד לא נודע לי, ואדע אי"ה במשך הזמן והש"י יהיה בעזרינו.

ע"ד האגודה מלחמה גדולה כעת בענין זה בין יראי אשכנז, הרב ברייער יצא מן האגודה, משום שהועד הזמני אינו מסכים על התנאי שלו הידוע, רוב הרבנים היראים עומדים רגלם אחת בפנים ואחת בחוץ, ונעשה פירוד גדול בין ברייער ראזינהיים ושטרויס. ביום ד' העבר היה אצלי הרב ברייער לגלות צערו ועגמת נפשו הרב שיש לו מענין האגודה, אשר הוא מחוללה, ומתחרט כעת, באלפי חרטות, על אשר התחיל הדבר באשכנז. והתאונן לפני על זה אשר כתב מכתב להדר"ג נ"י בתחילת חודש כסלו בדבר הבטחתו לשלוח הצעטיל חתום, על דבר התנאי, ולא קיבל מאתו תשובה, ויותר כאשר האיזרעליט פרסם ביום ועש"ק העבר בשם הדר"ג יחיה אשר מעולם לא החליט בדבר התנאי הזה לא הן ולא לאו. הידיעה הזאת הלמה ראשו, והוא כמבולבל ממש. וכתב עוד להדר"ג במוש"ק העבר. אני אמרתי לו אשר הדר"ג כל העת באטוואצק ובודאי לא נשלחו לו המכתבים, ומוסגרים בזה, וגם נוסח הצעטיל הנעשה בקאטאוויץ.

השקפתי בגוף ועצם הענין, שבאם הועד הזמני ינהיגו את הענין כמו שמנהיגים עתה (אשר השינוים בזה, יכול להיות לפי"ד רק כשיהיה העדר קודם להוי') תהיה האגודה המשך הזמן אגודה ציונית אם מזרחית או עוד גרוע ממנה. אמרתי זאת ליעקב שטרויס, וכמובן שאינו

א'מד

ראה הערה לאגרת א'מג דלעיל. בראשה, העתקה, להגר"ח שליט"א, והיא אל הגאון ר' חיים סולובייצ'יק מבריסק. אגרת נוספת אליו — לעיל ח"ב ר.

האגרת שלפנינו נזכרת לעיל ח"ב אגרות שא. שסג. ובאגרת שסו כותב לכ"ק בנו: העתק ממכתבי להר"ח יחי' אשלח לך מוסג"פ.

מלחמה גדולה: בפרטיות עדי' לעיל שם אגרות שנח"שסו.

החנאי שלו הידוע: שבמקום שיש עדה אורתודוכסית מיוחדת, מי שאינו בתוך העדה הזאת אין לו רשות להבחר למנהיג האגודה.

הצעטיל חתום: המועתק לקמן, שכתבו באסיפת היסוד של אגודת ישראל בקאטאוויץ ולא חתם עליו והבטיח לברייער שמביתו ישלח לו צעטיל חתום.

מודה לדבריי, ואומר, שאדרבא הציונים המזרחים יהפכו על ידי האגודה, אבל דעתי והשקפתי הוא כנ"ל, ויסלח לי הדר"ג יחיה על אשר ארהיב עוז בנפשי להגיד דעתי להדר"ג יחיה שלא ילך בדרך אתם, ואינו כדאי כלל להחזיקם, באשר לפ"ד במשך הזמן יהיה נצרך להרחיקם. ואפשר גם לצאת נגדם, כי לפני מדינתנו הדבר מסוכן ממש ח"ו, ועל אחד מראשי המנהיגים בסתר בענין האגודה, שאין רצוני לפרט שמו, נטוי אצלי קו חשד אשר תכלית כוונתו בכל הבנין הזה הוא בכדי לחדור עם ההנהגה האשכנזית תוך מדינתנו, והש"י ישמרנו מהם. ואני חוזר ומבקש סליחת הדר"ג יחיה על דברי הנ"ל, כי מפני יראתי הגדולה מחשש הנ"ל מצאתי א"ע מחויב בדבר לגלות לו דעתי, והדר"ג יחיה ישקול את הדבר במאזני שכלו הזך והטהור, וימחול נא להשיב לי על מכתבי זה, ובאשר לא אתמהמה הרבה פה יחיש נא תשובתו הרמתה.

העתק הצעטיל הנעשה בקאטאוויץ ע"י הגר"ח יחיה:

הנסיון שהורה לנו באיזה מדינות, שחורבן התורה והיהדות גברה ולא מצאו למו מפלט, אך בחילוק הקהילות, ובהפרד היראים מיתר העם בכל העניינים הנוגעים לקהלות ישראל, מראה לנו בעליל שאי אפשר לנו לספח שיהיו מובחרים לעסקני האגודה, אותם שאינם נמנים לקהלת יראים הנפרדת (האורתודוכסית). אבל יכולים הם להתקבל לחברי האגודה, אחרי שמתנהגים הם ביהדות, ורק אינם יכולים להמנות ממיסדי האגודה ומנהליה (פארשטאנד, אויטשוסס קאמיסיאן). אחרי שאינם באים לחזק היהדות בחילוק הקהילות ואינם נמנים לקהלות האורתודוכסית.

קאטאוויץ יום ד' בהעלותך
י"ג לירח סיון תער"ב לפ"ק.

אותם שאינם נמנים לקהלת יראים הנפרדת: לפועל לא התקבל תנאי זה. בהצעה הראשונה לספר התקנות של אגודת ישראל, שנערכה ע"פ החלטת הוועד הומני ביום י' וי"א סיון התרע"ג, נאמר: יכולים להבחר רק חברים הידועים ברוחם ובאורחות חייהם לשומרי תורה ומצוה בפועל ע"פ היהדות הנאמנה למסורת אבות".

גם בהצעה השניה לספר התקנות, שנכתבה בו' ניסן תרד"ע ועליה חתם גם ה"ר שלמה זלמן ברייער, נאמר: "חדרים לדבר ה' ושומרי תורה ומצות בפועל ע"פ היהדות הנאמנה למסורת אבות" ותו לא. אמנם רבנו לא הסתפק בהגדרה זו, כיון שאת זה יסביר כ"א לעצמו כרצונו, כמו שביאר בארוכה לעיל ח"ב אגרת שסו (ע' תרעא), והוסיף: אשר אני אינני מסתפק בזה שבהווד לא יהיו אנשים שיש בזה חשש, כ"א שגם בהחברים לא יהיו רק יראים פשוטים".

בהצעה הראשונה לספר התקנות של אגודת יראים בארץ רוסיא, שערך רבנו באותה שעה (שם אגרת שסו), נאמר: לחבר. אגודת יראים יוכל להתקבל כל איש החפץ בהרמת קרן התורה והיהדות, אשר הנהגתו ואורחות חייו הן ע"פ התורה והמצוה במלוא מובן המלה, ואשר איננו חבר לאיזה אגודה אחרת כללית".

א'מד*

ב"ה יום ד' כ"ח תשרי תרד"ע לפ"ק
ליובאוויטש

כבוד ידידי עוז הג' המפורסם וו"ח נכבד ומרומם
י"רא כו' מו"ה יעקב רשל נ"י

אחדשה"ט.

מכתבו ממוצש"ק נכון הגיעני. בדבר אג"ש, ההנהגה הנוכחית שמה לה לעיקר, לסבול, ולהתאחד עם כל המפלגות כמו הציונים, והמתחדשים. (זאת ראיתי עוד בשינוי השם הנעשה באסיפת קאטאוויץ, דמקודם דברנו הכל שתקרא בשם אגודת יראים, ובאסיפה הנ"ל רבים מהנאספים עמדו נגד זה ושתקרא רק בשם אגודת ישראל) ובהיותי אשתקד בחו"ל נוכחתי לדעת אשר תכלית חפצם ורצונם הוא להנהיג ברוסיה הנהגה האשכנזית, התאחדות התורה והחכמה. זה בלתי ספק אצלי, וכאשר יקרא כבודו בשימת לב ההרצאה באסיפת קאטאוויץ, יראה היטיב שכן הוא. וזאת היא היראה אשר אני ירא לנפשי, ואשר אין אני מוצא שום עצה במה לגדור ולשמור את הדבר, כי א"א לאגודה כללית שלא יכנסו בה חברים שיש בהם חפץ הנ"ל, ובפרט בחשבם זאת לתיקון ואם כי גם יעלה בידינו לגדור הדבר בפעם הזה, הלא באסיפה כללית יוכל להשתנות הכל, ומה גם אשר בעוה"ר גם רבים מהרבנים יש בהם החפץ הזה, וע"כ אינו מועיל גם מה שמניחים הכל על מועצת התורה.

וע"כ בארצינו אשר ת"ל עוד נמצאים רבים מאחינו יראי ה' על הדרך הפשוט - כן ירבו - ויש בה ת"ל ישיבות העוסקים בתורה בנקיות ובטהרה בלי שום תערובות זרות ח"ו, אין אני מסכים בשום אופן על התאגדות כללית, כי כמה שיוכל התאגדות הכחות להביא תועלת רב (אשר לזה אני תאב מאד), כן ויותר מזה תוכל להביא ח"ו

א'מד*

ראה הערה לאגרת א'מג דלעיל.

אג"ש: אגודת ישראל. ראה אגרת שלפ"ו.

אגודת יראים: שרבנו הרבה להתעסק בארגונה ואף הכין עבודה ספר התקנות, הנדפס לעיל ח"ב שסז.

וראה בהנסמן בהערות שם.

וח"ו הפסד רב ביותר, עלינו להשתדל ולהתאמץ בכל כחינו להחזיק לומדי תורה ולייסד ישיבות, בהשגחה טובה על הנהגת הלומדים (תנאי זה הוא עיקרי ויסודי, ולא כאותן המסתפקים רק בהתייחסות ישיבות לבד, ומהם המתפשטים לייסד ישיבות במקומות רחוקים אשר אין ראיית עינם מגעת, תנאי עיקרי הוא שיהי' השגחה טובה על הלומדים בהנהגתם) ולא יותר, ועז"נ והמשכיל בעת ההיא ידום, לא יתחכם לעשות תיקונים אשר ההפסד ר"ל כרוך לא רק בעקבם כ"א גם בראשם, רק להחזיק התורה התמימה והפשוטה כמו שניתנה, והיראה הטהורה כמו שהיא בפשטותה, בלי שום כחול ופרכוס, והיא יעלת חן, ולהאשכנזים אמרתי לאיזה מהם, די להם אשר בהתחממותם האבידו את התורה בארצם, ולא יגעו בארץ רוסי', ואינם רשאים ליקח אחריות ארץ רוסי' עליהם, ומה כוחם רב אם במנין או בבנין, ליקח להם אפטרופסות ארץ רוסי' אשר ת"ל קטנם עבה ממתנם, מצלצלים ומרעישים בדבר האגודה ומעלתה החיצוני, ורבים מהרבנים התמימים בארצנו נמשכים אחריהם, ותוכיות כוונתם אינם מגלים, אשר בלתי ספק בידעם זאת היו נסוגים אחור. ופרטי הדברים בכל הנ"ל נמצא אצל בני שיחי' קונטרסים שלימים אשר בארתי לו אשתקד מחו"ל כל פרטי הענין. וכבודו יוכל למסור הדברים להרה"ג המפורסם בצדקתו ויראתו ד"ר ריטטער נ"י אבד"ק ראטטערדאם, וברשותו להגיד זאת משמי אם ירצה, והשי"ת ברחמיו ירום קרן התורה והיהדות בעילוי אחר עילוי ונזכה לביאת ג"צ בב"א.

ויקבל החוה"ש והברכה מאדה"ש כאוות נפשו וידי"ע דו"ש מלונ"ח
תכה"י

שלום דובער

בארתי לו אשתקד: ראה לעיל ח"ב אגרות שנח"שעג.
ד"ר ריטטער: ה"ר דוד ארי'.